Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو شعر

عروضي نظام

OWNED BY 0300 9792115

نقيب الله سالک

ککي بنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم ------------------------ د پښتوشعر عروضي نظام

لیکوال ------------------------------ نقیب الله سالک

اشاعت ------------------------------ اګست ، ۲۰۱۴

شمېر ------------------------------ پنځۀ سوه (۵۰۰)

کمپوزر ------------------------------ نقیب الله سالک

نظر ثا ني ------------------------- فرهاد محمدغالب ترین

ټایټل ------------------------------ زاهد امین زاهد

بیعه ---------------------------- دوه سوه (۲۰۰) روپۍ

چاپخانه ------------------------ دانش خپرندویه ټولنه،پېښور

OWNED BY 0300 9792115

د موندلو درکونه :

حمزه بک ډپو چوک بازار بنو،

صمدیه کتب خانه،غله منډي چوک بنو،

یونیورستي بک ایجنسي خېبر بازار پېښور،

پښتو اکېډمي بک شاپ پېښور یونیوستي

ابواحمد حافظ رحمت الله کتبخانه وکمپوزنګ سنټرملتان ککي بنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقوق د ليکوال پۀ حق کښې محفوظ دي

ليکوال

نوم -- نقيب الله

قلمي نوم -- سالک

د استوګنې ځاي ------------------------------ ککي بنو

تعليم ---------------- ايم - ايس - سي (اقتصاديات) ،

بي - ايډ

پيشه -- ملازمت

OWNED BY 0300 9792115

موبائل ---------------------------------- 03009792115

ايميل ---------------- salekhashimi@gmail.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون

د   ارواښاد   مياشرف
او د
OWNED BY 0300 9792115
ښاغلي درويش دراني

په نومونو
چا چې د پښتو شعري خزانې نه د
خپلو عروضو اثاثه
را برڅېره کړه-

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه

د محترم سلیم قرار صیب د کتورو ادبي مشورو ډېر شکر ګذار یم -

د ښاغلي فرهاد محمد غالب ترین صیب ډېره ډېره مننه کوم چاچې د خپلومنصبي فریضو او کورني ضرورتونوسره په دې نیولي وخت کښې زما دې کتاب "د پښتو شعر عروضي نظام" نظر ثاني کولو ته پوره پوره وخت ور بخښلو او زۀ یې په خپلو قدر منو مشورو باندې ولمانځلم او د نظرثاني نه علاوه یې په دې کتاب خپل تاثرات قلمبند هم کړل او زما د کتاب ښائست یې یو په دوه کړو- د ګران رشید جوهر صیب د ادبي خدماتو او د قدر شناسي هم ډېره مننه کوم چا چې د مسودې د لیدلو په وخت په ملا تپولې یم او په دې کرلېچنې لارې کښې یې د لارې هوارولو په لړ کښې راسره نۀ هېرېدونکې هڅې کړې دي-

OWNED BY 0300 9792115

کوموملګرو چې زما کتاب ته موجوده صورت ورکولو کښې په یوې یا په بلې طریقې زما مرستې کړې دي هغه مې په خپلې حافظې کښې خوندي کړې دي خو دلته یې د نومونو ذکر کافي ګڼم: دمسازشاهین ، ډاکټر وهاب روان ، راست عمل ظهیر، روح نیاز سیفي ، اصف ککي، فرید پیرخیلي، ابو احمد حافظ رحمت الله ککي ، فراز پیرزاده ، ظفر پیرخېلي ،سیف الله شاه سیفل ، پروفېسر جاوېد احساس ، پروفېسر عمرقیاز قائل،پروفېسر ډاکټر حافظ شمس الدین ، اقبال حسرت، عبدالسلام بېتاب عادلوي،عبدالسلام تابش،روئدارعلي شاه روئدار، شاهد خان شاهد ، ارشد منډان ، رشید جوهر، عبدالرحمان شاه ساګر ، دلکشور محصور ، غازي سیا ل ، منیب راحل ، زاهد امین زاهد ، سلیم قرار ، عمر دراز مروت، پروفېسر (ریټائرډ) حمید الله جان ، ډاکټر حارث حمید،انجنیئر محمد نعمان خان ، انجنیئر جنېد خان او محب الله خان -

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرس

مشکل سرخط (فرهاد محمد غالب ترین) ---------------------- ۱۲
خپلې خبرې--- ۲۰
اول باب : علم عروض او پښتو ته راتګ -------------- ۲۵
د عروضو پېژندنه (تعريف) او تاريخ -------------------------------- ۲۵
پښتو ته د عروضو راتګ -- ۳۰
دويم باب : د علم عروض اصطلاحات ---------------- ۴۵
سپلاب (څپه) --- ۴۵
څج (فشار) --- ۵۲
رکن (غونډ) --- ۵۷
مصرعه --- ۶۱
وزن --- ۶۴
بحر --- ۶۹
دريم باب : تقطيع او د تقطيع قاعدې ------------------ ۷۲
تقطيع --- ۷۲
د تقطيع قاعدې --- ۷۳
څلورم باب : د پښتو شاعرۍ دوديز بحرونه ------------- ۸۵

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږد رکني بحرونه -- ۸۵

لومړے اوږد رکني بحر ---------------------------------- ۸۶

لومړے ښاخ -- ۸۶

دو يم ښاخ -- ۸۸

در يم ښاخ -- ۹۰

څلورم ښاخ --- ۹۲

دويم اوږد رکني بحر --- ۹۵

لومړے ښاخ -- ۹۵

دو يم ښاخ -- ۹۷

در يم ښاخ -- ۹۹

څلورم ښاخ --- ۱۰۲

دريم اوږد رکني بحر --- ۱۰۶

لومړے ښاخ -- ۱۰۷

دو يم ښاخ -- ۱۰۹

در يم ښاخ -- ۱۱۱

څلورم ښاخ --- ۱۱۳

څلورم اوږد رکني بحر --------------------------------------- ۱۱۵

لومړے ښاخ -- ۱۱۵

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دو یم ښاخ -- ۱۱۷

دریم ښاخ -- ۱۲۰

څلورم ښاخ -- ۱۲۴

پنځم اوږد رکني بحر -------------------------------------- ۱۲۷

لومړی ښاخ -- ۱۲۸

دو یم ښاخ -- ۱۳۰

دریم ښاخ -- ۱۳۲

څلورم ښاخ -- ۱۳۴

پنځم ښاخ -- ۱۳۶

لنډ رکني بحرونه -------------------------------------- ۱۳۹

لومړی لنډ رکني بحر -------------------------------------- ۱۳۹

لومړی ښاخ -- ۱۴۰

دویم ښاخ -- ۱۴۲

دریم ښاخ -- ۱۴۳

دو یم لنډ رکني بحر -------------------------------------- ۱۴۴

لومړی ښاخ -- ۱۴۵

دو یم ښاخ -- ۱۴۶

دریم ښاخ -- ۱۴۸

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لنډ رکني بحر ---------- ۱۴۹
لومړے ښاخ ---------- ۱۵۰
دویم ښاخ ---------- ۱۵۲
دریم ښاخ ---------- ۱۵۴
اخذ لیک (کتابیات) ---------- ۱۵۶

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشکل سرخط

هره علمي ليکنه ګرانه وي، خشکه وي؛ څنګه چې يې ليکل وخت غواړي، کړاو غواړي او د ډېر محنت او شواخون نه پس ليکلې کېږي ، دغه شان يې لوستل هم ګران وي - سوچ او فکر پرې کول غواړي - چرته چې پرې بنده پوهه نۀ شي ، پېراګراف دوباره لوستل غواړي - د دې پۀ مقابل کښې د داستان ، قيصې يا ناول ليکل که هر څو ګران دي خو لوستل يې ډېر اسان دي ، ليکل يې هم ډېر سرخوږے نۀ غواړي او لوستل خو يې لۀ هر څۀ نه اسان دي- هم دغه وجه ده چې علمي ليکونه کول هم کم دي او د علمي ليکنو لوستل هم د لږو او شاذو خلقو کار دے او بيا پۀ تېره پۀ پښتو کښې خو که يو اړخ ته علمي ليکنې کمې دي، بلکه د نثر ليکنه پکښې لا هم کمه ده نو بل اړخ ته يې لوستونکي هم ډېر زيات کم دي - پۀ پښتو ادب کښې زياته برخه د منظومو اثارو ده او د پښتو منظومات واقعي چې پۀ هر لحاظ د معيار او مقدار لۀ رويه غني حيثيت لري -

محترم نقيب الله سالکؔ صاحب پۀ هغه عالمانو فاضلانو او پوهانو کښې دے چې د علمِ عروض غونډې پۀ يو مشکل او تر څۀ حده پورې "متروک" سرخط يې ډېر غوره ، مدلل او پۀ زړۀ پورې ليک کړے دے او بيا پۀ پښتو شاعرۍ کښې يې د عروضو مختصر تاريخ بيان کړے دے - مختصر ورته ځکه وايم چې پۀ پښتو شاعرۍ کښې عروضي شاعري ډېره کمه ده نو تذکره به يې ضرور

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمه وي - "میاشرف " وړو لیکوال دے چې په پښتو کښې یې په عروضو کتاب دے - چې یو غوره کوشش وو ، خو د میاشرف نه پس بل چا په دغه لار تګ و نۀ کړو 'وجه یې څرګنده ده چې یو خو دغه لار "پلِ صراط" وو او بل پښتانۀ لۀ هر اړخه په مشکلاتو کښې ګېر وو- او علمي کارونه امن، خوشحالي او سوکالي غواړي چې پښتون قام ترې لۀ بده مرغه په هره زمانه کښې محروم دے -

زمونږ محترم لیکوال د نورو ژبو د عروضو د حوالې ورکولو سره سره اهم کار دا کړے دے چې مثالونه یې د پښتو ادب نه ورکړي دي او د عربي عروضو نظام سره یې د پښتود تطبیق د پاره ځان ډېر زیات کړو دے ځکه چې د هرې ژبې څۀ خوبۍ او خامۍ وي - رښتیا خبره خو دا ده چې په حقیقت کښې د یوې ژبې نه بلې ژبې ته ترجمه هم په اصلي معنو کښې نۀ شي کېدې ځکه چې د هرې ژبې په شا د دغه ژبې د ویونکو یو تهذیب او کلتور دے او د تهذیب او کلتور سره تعلق لرونکي اصطلاحات وي نو د یو تهذیبي او کلتوري اصطلاحي نظام ترجمه چېرې هم ممکنه نۀ ده - نو عرض مې دا دے چې د عروض علم د عربۍ ژبې دننه زیږون موند دےاو د عربۍ ژبې په مناسبت سره یې ارتقاء کړې ده نو هغه د پښتو سره په تطبیق کولو کښې ډېر مشکلات لري ځکه چې د دواړو ژبو تر منځه ډېر توپیر دےخو نقیب الله سالکؔ هم په دغه مشکل قابو موند دےچې دا د لیکوال په دغه علم د قدرت یو ځلنده مثال دے اود

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو د ادب او ژبې د مطالعې يې څرګند دليل دے۔

مصنف د عربي عروضو نه علاوه د ځينې نورو ژبو د عروضو هم ذکر کړے دے۔نو ربښتيا خبره دا ده چې پۀ ټولو مشرقي ژبو کښې د شاعرۍ د پاره څۀ قواعد او ضوابط موجود وو او هغوي د خپلې شاعرۍ منضبط کولو دپاره ځينې اصول ټاکلي وو۔ جابرعلي سيد د انګرېزي عروض خامۍ او خوبۍ پۀ تفصيل سره بيان کړې دي هغه وايي چې د انګرېزي عروضو (metre) د وزن بنياد پۀ دوه څيزونو دے ؛ يود لفظونو اجزاء او د دوي خفي يا بلند (اوچتېدل) يعني (quality syllables) ، دا د وزن مقدم شرط دے او دويم د دوي شمېره (quantity)۔ جابرعلي سيد يې بيا تفصيل بيان کړے دےاو د انګرېزي عروض يو خصوصيت يې دا هم بيان کړے دے چې د زياتو الفاظو پۀ وزن کښې د راوستو دپاره هغه پۀ يو کره توګه نۀ شي ادا کو او اخېري حروف يې پۀ تادي (جلدۍ) ادا کول او مخکښې تلل لازمي وي beasts , fields وغېره د دغه قبيلې الفاظ دي ۔ او دا يې هم ليکلي دي چې پۀ انګرېزي عروض کښې د تقطيع عمل هم ډېر اوږدوا لري ۔ مونږه خو ارکان پۀ عمودي کرښو کښې تقسيموو او دغه کافي ګڼو ليکن پۀ انګرېزۍ کښې د کرښو (لکيرو) نه علاوه د هر جز دپاسه د هغې د نوعيت څرګندولو دپاره علامت – ، ^ هم لګول وي چې شمېره يې د لسو او اتو نه کمه نۀ وي۔

د هندي عروضي نظام پۀ باره کښې ډېر کم معلومات دي۔

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجه يې دا ده چې دغه لور ته زمونږ عالمانو هيڅ توجه نۀ ده کړې -او هندي علوم د البيروني نه علاوه چا د پام وړ نۀ دي ګڼلي- البته عظمت الله خان پۀ دغه لړ کښې کار کړے دے - د هغه وينا مطابق هندي عروض چې "پنګل" نامه لري، پۀ هغې کښې هم د انګريزي پۀ شان خفي جز يعني "ماترا" پۀ يو حرف مبني وي، پۀ "دوهه" کښې ټول اتۀ څلويښت ماترا وي پۀ هره مصرعه کښې څلېريشت څلېريشت (۲۴،۲۴) او پۀ "سرسي" بحر کښې اوويشت (۲۷) ماترا وي چې کافي طوالت لري- د بحرالفصاحت مصنف نجم الغني د دريو ژبوعربي، فارسي او هندي د مشترکه بحرونو يادونه کړې ده- چوپايي بحر د سريع مشابه دے، تربهنګه د متدارک سره او بهجنګ پريات د متقارب هم وزن بحر دے

OWNED BY 0300 9792115

زۀ پۀ اخيره کښې پۀ عروض باندې ځينې عمومي خبرې د جابرعلي سيد د دائره معارف اسلاميه څخه را نقل کوم چې ځينې وضاحتونه دي او زما پۀ خيال ضروري هم دي-

ا - د الحريري او ابنِ خلکان دا قياس د هغوي ذاتي مفروضه ده چې ګني خليل د عروضي اوزانو پۀ تشکيل کښې د څټک د اواز نه اثر واخيستو- د اوازونو چې څۀ اندروني صوتي او عروضي نظام نۀ وي ، د هغې نه د خليل د مستفيد کېدو امر ډېر لرے وا لري وجه يې دا ده چې عروضي نظام د متحرکو او ساکنو حروفو يو سخت ګيره سلسله ده چې د زياتو رعاياتِ زماني د وصف

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرلود خپل ساخت سختوالي لۀ وجې سرغړونه نۀ شي کولې ،بلکه نور هم سختېږي او پېچيده کېږي- حقيقت خو دا دے چې د وضع کونکي پۀ وړاندې د ف ـ ع ـ ل ماده وه چې ورباندې د صرفي اوزانو انحصاروو ،خليل پکښې دغه تصرف وکړو چې د صرفي اوزانو مفيد حرکات او سکنات يې ازاد او عمومي کړل دغه شان صوتي اوزان خالصاً معنوي اوزان شول هرکله چې عروضي اوزان خالصاً د اهنګ نمونې (rhythmic patterns) وګرځېدې -

۲ - د حمزه اصفهاني دا دعویٰ صرف د حسد وجه معلومېږي چې خليل علم النغم پۀ علم العروض بدل کۀ او پۀ ظاهره يې د يوۀ نوي علم بنياد کېښودۀ ، دا سراسر بې دليله خبره ده ، پۀ دې وجه چې علم النغم کښې ايقاع بنيادي جوهر وي چې هغه د شعري اوزانو د ساخت نه زيات مبسوط او مختلف النوع وي - خليل که چېرې پۀ علم النغم کښې ماهر هم وو نو هم يې د مذهبي وجوهاتو پۀ بناء پۀ خپل وضع کړي شوي علم کښې لۀ دغه شرع کښې ممنوع علم نه استفاده نۀ شوه کولې -

۳ - د بحرونو د استخراج پۀ لړ کښې د متدارک مؤجد ابوالحسن اخفش الاوسط (م - ۲۲۱ هج) ذکر نۀ شي کو د اخفش پۀ نزد د خليل مجوزه فواصل معتبر بالذات اصول نۀ دي ځکه چې فاصله صغریٰ چې پکښې درې متحرک او يو ساکن راځي پۀ اصل کښې د يو سبب ثقيل او د يو سبب خفيف نه مختلف نۀ دي ؛ مثلاً لفظ "ضربت" چې د خليل پۀ نزد

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاصله صغریٰ دے پۀ اصل کښې د سبب ثقیل "ضر" او سبب خفیف "بت" مجموعه ده - د نجم الغني پۀ وینا د اخفش مذهب ایراني عروضیانو غوره کړۀ او فاصله یې غیر ضروري اصول وګرځوله -

۴ - د بحر معنیٰ د سمندر ده، څنګه چې سمندر ته څو دریابونه ور غورزېږي او ورسره یو ځاي کېږي دغه شان پۀ بحر کښې هم څو وزنونه شامل وي -

۵ - د علل اصطلاح لۀ یوې لویې مودې نه د زحاف پۀ اصطلاح کښې ضم شوې ده -

۶ - دا خبره منلې شوې او څرګنده ده چې پۀ عربي ، انګریزي او یوناني عروض کښې بنیادي فرق د نبره (ictus) دے د شمېر څو مثالونه داسې تر لاسه کېږي او هغه هم (جبریه) چرته چې ځینې عروضي اصول یا ارکان د انګرېزي الفاظ سره اهنګ یو کوي ،د مثال پۀ توګه که چېرې مونږ د عربي لفظ "لک" (سبب ثقیل) د انګرېزی د "city" یا "pity" (ټروکاي رکن) برابر وګڼو چې پۀ څرګنده صحیح ښکاري خو بیا هم زمونږه سماعت به دا ګواهي ورکوي چې د " city " یا "pity " لهجه د "لک" نه پورته واقع کېږي دغه شان د انګرېزي لفظ "piteous" لهجه د عربي لفظ "ضربت" نه زیاته اوچته ده -

۷ - د یوناني ژبې پۀ عروضي نظام یوروپي عروضي نظام اډاڼه دے پکښې د نبره وجود مشتبه دے خو دا اشتباه یو څو

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

عروضي ماهرينو ته شوې ده ګکني پۀ عامه توګه يوناني عروض لهجه دار (accentual) منلي شوي دي چې short يې unaccented او long يې accented منلي شي ليکن پۀ دغه اصولو کښې لچک هم شته اګرچه د انګريزي شاعر کولرج (Coleridge) يې پۀ اصولي توګه short، unaccented او long يې accented مني -

۸ - د عربي شعر د بحورو او اهنګ سراغ د صحرايي اوښې د تګ سره تطبيق کول ، چې ځينې مستشرقينو لکه هارټ مان چې کوم کوشش کړے دے ، هغه د قياس نۀ لرې خبره ده او د عروضي حرکاتو سره نۀ خوري -

ځينې نورې هم ډېرې خبرې شته ، خو د محترم سالک صاحب پۀ عروض شوے دا کتاب د ډېرو سوالونو پۀ خپله جواب دے- دوي چرته خو ډېر تفصيل بيان کړے دےاو چرته يې د ډېر اختصار نه کار ا دے - خو دا موضوع ډېره پېچيده ،ګرانه او سرخوږې موضوع ده او د سالک صاحب نه چې څۀ توقع کېدې شوه پۀ ډېره احسنه طريقه او پۀ عام فهم انداز کښې يې د دغه موضوع احاطه کړې ده - پۀ عربي او فارسي او تر څۀ حده پورې پۀ اردو کښې پۀ دې موضوع ډېر کار شوے دے او پۀ دغه ژبو کښې پۀ دغه موضوع ډېر څۀ تر لاسه کېدے شي خو زما پۀ خپل خيال پۀ پښتو کښې د مياشرف نه پس د درويش دراني صاحب او د نقيب الله سالک صاحب کتابونه زمونږ خو پوره کو نۀ شي، خو تر څۀ حده

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږه لارښودنه کو شي او په خاصه توګه د سالک صاحب د عروضو علم د کافي مطالعې نه پس د هغوي نه په دې لړ کښې د ډېر څۀ امید لر شو-

الله دې وکړي چې د سالک صاحب دا کوشش د پښتو ژبې، پښتون قام او د واړه پښتونخوا په ښۀ ورشي ،او الله دې وکړي چې سالک صاحب زمونږ د ژبې د علمي موضوعاتو د کمي په لور پام وکړے شي او دا ژبه په علمي موضوعاتو غني کولو کښې خپلې هڅې جاري وساتي - الله دې د دوي عمر ، علم او د علم خدمت جذبه تانده او ژوندۍ وساتي - امين - والسلام

OWNED BY 0300 9792115

فرهاد محمد غالب ترين خوبشکي
صدر مرکزي پښتو ادبي جرګه ، ضلع نوښار
۱۲ مارچ ۲۰۱۴ ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې خبرې

د نن نه څو کاله مخکښې مې د فېس بک پۀ وال باندې يو غزل وورکړے وو- پۀ هغې غزل باندې د ملګرو تبصرې راشروع شوې- علي زمان وزير هم زما د فېس بک ملګرے وو- د دۀ تعلق د ډومېل سيمې سره وو او استوګنه يې پۀ کراچي کښې کوله- دے د پي ائ اې ملازم وو او د شاعرئ ذوق يې هم ځوان وو- علي زمان وزير چې خپله تبصره زما پۀ غزل راپوست کړه نو پۀ هغې کښې يې داسې ليکلي وو ؛

"لکه انار د ننه خون خون يم
پۀ مسکاخلۀ مې ژاړل ډېرکم دي

وروره ! تاسو د دې شعر دو يمې مصرعې ته فکر وکړئ ماته يې پۀ بحر کښې څۀ ستونځه ښکاري نو ځکه يې رواني هم اغيزمنه شوېده"-

ما د څۀ فکر نه پس پۀ دې مصرعه کښې داسې بدلون وکړو :

هم که پۀ خلۀ مې ژاړل ډېر کم دي

او دا مصرعه مې پۀ فېس بک کښې دويم ځل پوست کړه - علي زمان وزير بيا پۀ خپله تبصره کښې وليکل چې اوس يې رواني سمه شوه - نو ما ترېنه تپوس وکړو چې "دا څۀ راز دے ؟ پۀ دواړو صورتونو کښې د سېلابونو شمېر هم يو شان دے"- نو دۀ پۀ جواب

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې ولیکل چې هسې د تجربې پۀ بنیاد را ته ستونځه ښکاره شوه نور تاسو ښۀ پوهېږئ -

د دې خبرې نه پس زما پۀ زړۀ کښې د تجسس او تلاش ، د څېړنې او شننې ا زغي مات شول- چې څۀ منطقي عوامل ا و ساینسي دلایل دلته هم کار فرما دي چې د یوۀ شمېر سېلابونو پۀ دوو مصرعو کښې ، صرف د ټکو پۀ بدلون سره بحر اغیزمن کېږي- تلاش او شننې مې شروع کړې - ملګرو ، شاعرانو ، استاذانو ، ژبپوهانو او کتبخانو سره مې اړیکې تینګې کړې او د علم عروض باقاعده مطالعه مې هم شروع کړه - پۀ دې دوران کښې به مې د مطالعې نه قاعدې رااېستلې او پۀ شعرونو بۀ مې عملي کولې - پۀ دغې کار کښې به سوالونه هم پیدا کېدل هغه سوالونه به مې د ادب (اردو، پښتو او د عربی) استاذانو ته لېږل - او دوي به دخپلې پوهې او د تجربې پۀ بنیاد جوابونه رالېږل-

OWNED BY 0300-9792115

اردو ، عربي او انګرېزي ژبې د ادب کلهم ضرورتونه پوره کوي - خو ماته پۀ لیکلي شوي صورت کښې د پښتو عروضو ایله څو کتابونه پۀ لاس راغلل- د پښتو د عروضو پۀ لړ کښې اروابناد میاشرف ، ښاغلي درویش دراني او مجاور احمد زیار داسې انکشافات کړي دي چې د پښتو ژبه یې د دنیا نورو ترقیافته ژبو سره سیاله کړه او د دوي دا کارنامې به همېشه دپاره ژوندۍ وي -او زما پۀ خیال کښې دوي لومړي پوهان دي چا چې د پښتو شعري خزانې نه د خپلو عروضو اثاثه را برڅېره کړه - لۀ دې وجهې که مونږ دا دواړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبپوهان دپښتو ” د عروضو اِمامان“ وبولو نو څۀ مبالغه به نۀ وي- د دوي تصنيفات د پښتو د عروضو هرارخيزه او تفصيلي ضرورتونه پوره کوي - نن د د غو تصنيفاتو پۀ برکت د پښتو شعرهغه کمي پوره شوه کوم ته چې شاعرانو او پوهانووخت ګوتې نيولې وې يعني د ”يوۀ باقاعده عروضي نظام نشت والي ته“-

خو دا هم يو حقيقت دے چې څۀ خو د عروضو علم انتهايي مشکل دے او څۀ مونږ شاعران هم تن اساني خوښوو- هم ځۀ دې وجهې دغې علم ته لکه څومره چې پکار ده هغومره توجه نۀ ده ورکړې شوې- چې چا سره هم د عروضو پۀ باب زما خبرې شوې دي نو چا به ورته مشکل کار وو ، چابه ورته غير ضروري پۀ دې وجه وو ے چې زمونږ ضرورتونه د موسيقۍ د طرزونو نه پوره کېږي ، چا به دا وو ے چې د پښتو شاعرۍ عروضي نۀ ده- پۀ دغو ورځو شپو کښې ماته د خپلې منزل لاره هواره شوې وه ، خوشۀ راسره د عروضو مواد زياتېدل او څۀ مې دا احساس هم ملګرے وو چې دا مواد د وخت تېرېدو سره را نه ضايع نۀ شي اوخوندي يې وساتم - چونکه پۀ پښتو ادب کښې د نثر برخه (پۀ خاصه توګه د عروضو برخه) ډېره کمه ده نو د موادو د خوندي ساتلو د پاره مې دې ارخ ته پام شو چې دا هر څۀ پۀ ترتيب سره سم او داسې صورت کښې وليکم چې نوي کهول ته د عروضو علم يو پردے او بيګانه ونۀ ښکاري بلکه دا علم دوي ته د يوۀ خپل او د ضروري علم پۀ توګه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېش کړے شي، په داسې حال کښې چې په پښتو ادب کښې د نثر په میدان کښې کار هم کم شوېدے او بیا په علمي موضوعاتو باندې د لیکلو خو ډېر ضرورت هم دے-

یوه ورځ مې د اداره تخلیقات په یوه تقریب کښې جاوېد احساس صیب سره دا خبره کوله چې بنو د نثر په تخلیق کښې ډېر کمزورے دے زۀ غواړم چې په عروضو څۀ لیک وړاندې کړم نو جاوېد احساس صېب راته ووے چې ډېره ښه او اړینه خبره ده خو د اسانولو کوشش یې هم وکړه -

دا څو محرکات وو چې د دې کتاب په لیکلو مې پېل وکړو - په دې کتاب کښي مې د عروضو انتهایي ضروري توکونو (تاریخ ، راتګ ، اصطلاحات ، تقطیع او بحرونه) د راټولولو کوشش کړېدے، ورسره مې د تقطیع هغه قاعدې هم راټولې کړې کومې چې د پښتو ویونو (ټکو) او ځانګړې لهجې سره اړخ لګولې شو- د دې کار په موده کښې مې د لنډولو (اختصار) او د اسانولو لارې هم په پام کښې ساتلې وې -

یاده دې وي چې د عربۍ عروضو د رکنونو خپل نومونه دي او د بحرونو خپل ، خو چونکه په پښتو ژبه کښې د دې علم عمر ډېر کم دے نو ځکه د پښتو په رکنونو یا بحرونو هغه قسم نومونه نۀ دي کېښولي شوي - د اسانۍ د پاره درویش دراني صېب چې په شروع کښې په رکنونو او بحرونو کوم نومونه ایښي دي نو ما هم هغه نومونه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارولي دي او پکار ده چې د درویش دراني صیب نومونه دې همېشه دپاره په پښتو عروضو کښې ژوندي وساتل شي-

اوس دا کاوش ستاسو په مخکښې دے- نور د ستاسو لوستونکو کار دے چې ستاسو د ضرورت په معیار څومره پوره پرېووځي - الله تعالیٰ دې زما دا کوشش د پښتو ادب په ګټه وروليِ- امین-

په درنښت

نقیب الله سالک

OWNED BY 0300 9792115

ککي بنو

۵ جنوري ۲۰۱۴ ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول باب : علمِ عروض او پښتو ته راتګ

د عروضو پېژندنه (تعریف) او تاریخ

عروض هغه علم دے چې د دۀ پۀ مرسته د نظم او د نثر پۀ مینځ کښې توپیر کېږي۔

د علم عروض باني عبدالرحمٰن خلیل بن احمد بصري دے څوک چې پۀ سلمه (۱۰۰) صدی هجری کښې پۀ بصره کښې زېږېدلے وو او پۀ یوسل او اویا (۱۷۰) صدی هجری یا اووۀ سوه یو نوي (۷۹۱) صدی عیسوی کښې وفات شو۔ دے چونکه پۀ مکه مکرمه کښې وفات شوے وو نو ځکه پۀ خلیل بن احمد مکي هم یادېدلو۔ دے د شروع نه پۀ شاعری او موسیقی زیات مئین وو۔

OWNED BY 0300 9792115

د علم عروض د شروع پۀ حقله څو روایتونه دي :

یو ځل خلیل پۀ مکه مکرمه کښې پۀ دهوبي ګهاټ تېرېدلو چې د جامو د ټکولو اواز یې واورېدلو۔ خلیل د اورېدو سره سم اوویئل چې " واللّٰه یظهر من هٰذا شيءٌ" معنا دا چې قسم دے لۀ دې نه به څۀ راوځي۔ پۀ دې ځاي کښې دۀ ته د علم عروض بنیاد پۀ لاس ورغلو۔

خلیل پۀ بازار کښی تېرېدلو چې دۀ د ځټک مسلسل اوازونه واورېدل۔ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

موسیقی د مینې لهٔ کبله د دهٔ د خلې نه ووتل
چې " والله یظهر من هٰذا شيء" معنا دا چې
قسم دے لهٔ دې نه به څهٔ راوځي -

د دې علم دپاره د "عروض" نوم

خوښولو اسباب :

خلیل ته د مکی مکرمی پهٔ
ژوند کښې د دې علم الهام شوے وو او د مکې
مکرمې یو نوم "عروض" هم وو نو ځکه یې
دې علم ته عروض اووے۔

د عروض ټکے د معروض نه و
دے چې تلې ته وایي - اوس د دې علم پهٔ
مرسته د شعر کره او کوټه پېژندنه کېږي نو ځکه
یې ورته عروض اووے۔

پهٔ عربی و ییپانګه (لغت)
کښې د عروض معنا داسې ده "هغه پلنه لاره چې
د دوو غرونو تر مینځ وي" پهٔ داسې لاره خلق د
یوهٔ کلي نه بل کلي ته ځي معنا یې دا شوه چې
دوه کلي بېلوي- نو عروض هم داسې علم دے
چې د موزون او غیر موزون کلام پېژندګلو
راکوي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسې نور-----

علامه صفدي وايي چې خليل يوناني ژبه هم زده وه - په دغه وخت کښې په يوناني ژبه کښې د عروضو شروع شوې وه - يوناني ژبه کښې هم بحرونه مقرر وو- دبحرغونډونو(رکنونو)ته يې "ايلي" او "ارجل" يعني لاس ا و پښې ويئل او دا د اسپې (ځناورو) اندامونه دي- خليل د خپلو عروضو په توکونو د ځناورو نومونه کېښودل او په رکنونو کښې بدلونونو ته يې د ځناورو د رنځونو نومونه ورکړل - خواجه نصيرالدين طوسي هم د دې خبرې کړيدے - د حرکات او سکنات لۀ مخې ټکي په درو برخو کښې وويشل شول- سبب (رسۍ)، وتد (مېخ) او فاصله (مټه يا ستنې) - پخوا به عرب په خېمو کښې اوسېدل او رسۍ،مېخ ا و مټه يا ستنې د خېمې د اودرولو توکي دي نو ځکه يې د ټکو ځېلونو (قسمونو) ته دا نومونه ورکړل -

سبب د دوو حرکتونو يا دوه حرفيزه ټکي دي ، وتد د درو حرکتونو يا درې حرفيزه ټکي دي او فاصله د څلورو يا پنځو حرکتونو ټکي دي - په شروع کښې د عربۍ پنځلس بحرونه را مخته شول بيا وروستو دغه شمېر پنځۀ دېرش (۳۵) ته ورسېدواو کېدے شي چې نن يې څۀ بل شمېر وي -

په يو سل او اويا (۱۷۰) صدۍ هجرۍ کښې يوه ورځ د زوي د تجارت د پاره خليل د څۀ تلې په لټون کښې په بازار کښې

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرزېدلو چې سر يې د ستنې سره وجنګېدلو او وفات شو -

د خليل نه پس نظامي عروضي (وفات ۱۰۹۲ عيسوی)

چې د ثمرقند اوسېدو وو ، دې علم ته زياته ترقي ورکړه - د عروضو د ا يجاد نه مخکښې د عربو شاعرۍ د وزن په بنسټ وه خو وزن ته د يوۀ باقاعده علم مقام حاصل شوے نۀ وو - د قاسم بن سلام بغدادي د وېنا په رڼا کښې د عربۍ ژبې ورړو شاعر د نوحؑ زوي د سام په ا ولاد کښې يعرب بن قحطان وو (د نوحؑ څلور زامن وو - سام ، حام ، يافث او کنعان - د سام په ا ولاد کښې عرب دي ، دحام په اولاد کښې عجم او د يافث په ا ولاد کښې ياجوج و ماجوج راځي، او کنعان په طوفان کښې مړ شو)او په فارسۍ کښې ورومبې شاعر بهرام ګور وو -

OWNED BY 0300 9792115

د هندوانو پخوا کتاب "رګ وېد" ټول په وزن کښې دے خوبکښې اوولس (۱۷)وزنونه کارولي شوي دي- البته مثنوي "سحر البيان" ټول په يوۀ بحر کښې وو - د دې نه دا خبره څرګندېږي چې د عروضو د ايجاد په وخت په هندۍ کښې د خپلې ژبې وزنونه ا و بحرونه موجود وو-

د وروستنۍ شننې او څېړنې نه دا خبره هم څرګنده شوې ده چې د کلام الله ډېر ايتونه او د نبي کريم ﷺ ځينې حديثونه هم په په وزن کښې دي لکه "بسم الله الرحمٰن الرحيم" په سريع بحر کښې دے ، "لن تنالو البر حتّٰی تنفقوا" په رمل کښې ، سورة الکهف په

(c) ketabton.com: The Digital Library

طويل کښې ، سورة الدهر پۀ منسرح کښې ، سورة سبا پۀ رمل کښې ، سورة مؤمن پۀ مضارع کښې ، سورة الانفال پۀ بسيط کښې او سورة توبه پۀ وافر بحر کښې دے - چونکه عربو د فصاحت ا و بلاغت کمال لرلو نو الله تعالىٰ هم فصيح او بليغ کلام نازل کړلو چې پۀ دوي باندې حجت شي ا و د نۀ پوهېدلو بهانه يې نۀ شي پاتې - د عقيدې لۀ رويه قران پاک د الله تعالىٰ کلام دے-نو د غو ذکر شوو ايتونو ته، نۀ خو د عقيدې لۀ رويه شعر ويل کېږي ا و نۀ د شعر د تعريف لۀ رويه -

د خليل عروض د عربۍ ژبې د نزاکت پۀ چاپېريال کښې رازيږېدلي وو- د فارسۍ شاعرانو ، د عربۍ کلهم عروض خپل کړل - د اردو شاعرانو د فارسۍ د شاعرانو پۀ ګام باندې ګام کېښودو- ياده دې وي چې پۀ دغه وخت کښې پۀ هندۍ کښې دا علم موجود وو چې نوم يې "پنګل" وو خو دا دومره مشکل وو چې د اردو د پاره د کارونې جوګه نۀ وو- د عربۍ ځينې بحرونه خو د اردو شاعرانو خپل کړل خو ځينې بحرونه د اردو د پاره پښه او ځپلۍ نۀ شول ولې چې د دواړو ژبو پۀ مزاج کښې ډېر توپير وو- نو ځکه د اردو پۀ عروضو کښې فقط دومره ترقي وشوه څومره يې چې د عربۍ نه بحرونه را واخيستل - نو ځکه دا و شو چې څۀ خو د عروضو علم ګران دے خو څۀ د اردو شاعرانو توجه هم نۀ ده ورکړې-

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ته د عروضو راتګ

د روښانیانو هڅې

په پښتو کښې په دیواني (لیکلي) صورت کښې چې مونږ ته کومه اثاثه رسېدلې ده هغه د روښانیانو د زمانې نه راشروع شوې ده - روښانیان د کلاسیکي شاعرۍ بنیاد دے دوي پښتو ادب ته ډېر دیوانونه ور وبخښل- د پښتو په غېږ کښې د عروضو د ځایولو هڅې هم د روښانیانو نه راپېل کېږي - په هغه وخت کښې د عربۍ او فارسۍ ژبو د علمي اثاثو سره د پښتو ادب هم اشنا شو نو د پښتو ادب هم ترېنه ګټه پورته کول پېل کړل - په دې لړ کښې د پښتو شاعرانو او پوهانو د نورو ادبي اثاثو سره سره د عربۍ په عروضو هم نظر پرېوت - د پښتو ژبه لهٔ عربۍ ژبې نه په ډېر څهٔ کښې لرې وه ؛ لکه دا چې د عربۍ ټکي د ساکن حرف نه نهٔ شروع کېږي خو د پښښتو ټکي د ساکن توري نه هم شروع کېږي ، یا لکه دا چې د عربۍ په یوهٔ ټکي کښې دوه ساکن حرفونه په یوهٔ ځاي نهٔ شي را تللې خو په پښتو کښې داسې ټکي ډېر دي ، یا لکه دا چې د پښتو په ډېرو ټکو کښې منطقي او عادي خج د ټکي په اخیري حرف یا د اخیر حرف نه مخکښې راځي خو په عربۍ کښې داسې نهٔ ده - نو د عربۍ عروض په پښتو کښې ځاي نهٔ شول خو بیا هم پښتانهٔ شاعران په شاعرۍ کښې د عروضو د اهمیت او ضرورت نه خبر شول او فکر به یې کولو چې څنګه نورې ژبې عروض لري پکار ده چې پښتو یې هم ولري - دوي

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

به هم دغه د عربی عروض اړول را اړول چې ښکه تريکار واخلي - پۀ دغو شاعرانو کښې يو دولت لواڼے هم وو څوک چې د پلار لۀ طرفه حسن خېل لواڼے او د مور لۀ طرفه وردګ وو- د دۀ وطن جلال اباد يا رشيد اباد وو- د پيداوښت درسته نېټه يې نۀ ده معلومه خو د کلام نه يې دا معلومېږي چې تر يو زر او پنځوس (۱۰۵۰) هجری پورې ژوندے وو - دولت لواڼے د پير روښان عقيدت مند ا و د ميرزا خان انصاري شاګرد ا و مريد وو - د دۀ پۀ ديوان کښې څو داسې غزل هم شته چې پۀ عربی عروضو باندې برابر وو - دا پۀ پښتو کښې وړومبې عروضي تجربه وه - د دۀ نۀ علاوه مرزا خان انصاري او ارزاني هم د عربی عروضو د راخپلولو هڅې کړې دي لکه د ارزاني دا بېلګه (نمونه) :

OWNED BY 0300 9792115

د يوۀ وحدت لۀ اصله
د کثرت شول دېر فروع

يا لکه د ميرزا خان انصاري دا بېلګه :

پۀ وحدت لۀ هره جوده بېګانه يم
پۀ کثرت کښې د ميرزا پۀ خلۀ ويېږم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال خان خټک

(۱۰۲۲ - ۱۱۰۰ هجري)

بیا پۀ کلاسیکي شاعرانو کښې خوشال خان خټک وو چا چې پۀ پښتو شاعرۍ کښې د ځانګړي عروضي نظام ضرورت ته پام شوے وو- د خوشال خان پۀ کلیات کښې چې د کومو عروضي اصطلاحاتو ذکر شوېدے دے هغه د پښتو د یوۀ نامعلومه عروضي نظام اصطلاحات دي -

پۀ عروضو د ټینګکار پۀ ترخ کښې خوشال خان میرزا خان ستا دے ،لکه چې وایي :

لۀ چا نه پۀ پښتو کښې ما میزان لید نۀ دے

میرزا پۀ دا زبان کښې ویئل کړي دي تللي

خوشال خان بیا وایي :

پښتو ژبه ده مشکله د دې بحر موندۀ نۀ شي

هم ما لره یو خو بحره پۀ ډېر مښود راغلي

پۀ دې شعر کښې د دۀ مراد هم دغه څپیز- خجیز نظام دے او ورسره ورسره د بحرونو د جوړښت لپاره څلور قسمه رکنونو(د لومړي خجن سېلاب رکن، د دویم خجن سېلاب رکن ، د دریم خجن سېلاب رکن او د څلورم خجن سېلاب رکن) ته یې اشاره کړېده - خوشال خان پۀ اکاهانه توګه پۀ خپلو بېلا بېلو شعري څېلونو (قسمونو) کښې کله پۀ لومړي خجن سېلاب ، کله پۀ دویم خجن

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب ، کله پۀ دریم خجن سېلاب او کله پۀ څلورم خجن سېلاب کښېږي مصرعې لیکلې دي - د باندیني شعر اوله مصرعه یې پۀ د ریم خجن سېلاب سره او دویمه مصرعه یې پۀ دویم خجن سېلاب سره لیکلې ده -

خوشال خان د عروضو نه بغېر شاعري هڅو شاعري نۀ بولي لکه چې وایي :

چې چا دے شعر کړے بې میزانه، بې عروضه
دا هیڅ شاعری نۀ ده یو څو سپي دي ټمپدلي

کاظم خان شېدا

(؟۱۱۳۵ -؟۱۱۹۳ هجري)

OWNED BY 0300 9792115

د عربی عروضو سره د پښتو سمون نۀ خوړلو ته ځینې شاعران د پښتو نااهلي او بې نظمي وایي - دا خبره د پښتو یو لوي استاد او نازک خیاله شاعر کاظم خان شېدا کړې ده - دے وایي :

د پښتو ژبه تمامه
ده بې نظمه بې نظامه
لۀ اوزانه مختلفه
لۀ میزانه منحرفه
پۀ میزان باندې س چې راشي
هر کلام تهِ و بالا شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حواله چې پۀ تقطيع شي
ګهې طعن ګهې تشنيع شي
اراسته پۀ قانون نۀ شۀ
کالموزون شۀ موزون نۀ شۀ
(دېوانِ کاظم خان شېدا)

کاظم خان شېدا که پښتو ژبه "بې نظمه او بې نظامه" بولي هم ځو بيا يې لکه د نورو ځينې شاعرانو داسې هم نۀ دي کړي چې پۀ عربی عروضو کښې يې د پښتو شعر پۀ زور د ځايولو هڅه کړې وي - کاظم خان شېدا خپله شاعري د پښتو مزاج سره سمه د پښتو پۀ نامعلومه عروضي چوکاټ کښې د ننه کړې ده - د دۀ پۀ شعر کښې د "کالموزون" نه دا څرګندېږي چې د پښتو شاعري اګر که موزونه نۀ ده خو "د موزون پۀ شانې" ده د دې نه مونږ ته دا نتيجه هم پۀ لاس راځي چې هغه د پښتو د يوۀ نامعلومه عروضي نظام ادراک هم لرلو -

د دۀ شاعرا نه مقام د دۀ د وخت نه واخله تر ننه پورې هر چا دے - دۀ د ژوند زياته برخه د هندوستان پۀ رامپور کښې تېره کړې وه - ځکه يې د ژوند ډېر حالات معلوم نۀ دي - کاظم خان شېدا د مېجر راورټي د تحقيق پۀ رڼا کښې د خوشال خان کړو کېږي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

میا شرف

(۱۱۶۰ -۱۱۸۶ لیږدیز)

پښتو ژبه د عروضو سره اشناکولو پهٔ لړ کښې د میاشرف کارنامه هم د ستاینې وړ ده - هغهٔ د احمد شاه بابا پهٔ زمانه کښې (۱۱۶۰ -۱۱۸۶ لیږدیز)ژوند کولو کومه چې د پښتنو یوه ازاده ا و خپلواکه زمانه وه - میاشرف لیکوال او شاعر وو- دهٔ د ازاد نظم پهٔ صورت کښې پهٔ عربی عروضو پهٔ پښتو ژبه کښې یو وړو کتاب "د پښتو عروض" ولیکلو - پهٔ دې وجه د پښتو ژبې علمي پنګه پهٔ زیاتولو کښې دا یو مهم کام وو- دغه عروض به پرمخ تللي وے خو لهٔ بده مرغه د پښتنو سیاسي او معاشرتي حالات سازګار پاتې نهٔ شول - میاشرف څهٔ کار پهٔ پښتو عروضو باندې کړے وو - ډېره شاعری یې د پښتو پهٔ وزنونو برابره کړې ده لکه دا شعر یې پهٔ دویم خج کښې پیل کړے دے :

بیلتون نصیب زما دے ،قدرت د کردګار دے

بندي پهٔ بند د هند یم ،مولد مې ننګرهار دے

د عروضو رساله یې استاد رښتین د "میاشرف عروض" پهٔ نامه ۱۳۳۸ لمریز کال د پښتو ټولنې لهٔ خوا چاپ او خپره کړې ده - وایي چې تر میاشرف وروستو د عیسي هوتک خېل مکمل دیوان عروضي بڼه لري کوم چې دوه زره بیتونه لري -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندر خان سمندر

(۱۹۰۱ -۱۹۸۹ عیسوي)

پۀ هندوستان د قبضې نه پس انګرېزانو دلته مکتبونه پرانستل - د انګرېز نیت چې هر څۀ وو- خو د دغو مکتبونو نه بیدار مغز پښتانۀ پوهان هم راووتل چا چې د خپلواکۍ او د ژبې د ودې دپاره بیا سمې هڅې شروع کړې - د دغې پېر (دور) پۀ اخیري وخت کښې سمندر خان سمندر د پښتو شاعرۍ عروضي کولو د پاره ملا وتړله - پۀ دغه وخت کښې د پښتو علم و ادب سرچینه د عربۍ یا فارسۍ پۀ ځاي انګرېزۍ ژبه وګرځېدله - انګرېزي ژبې خپل عروضي نظام لرلو او پښتنو ګټه ترې اخستې شوه خو سمندر خان د انګرېزۍ ادب نه نابلد وو، دۀ هم هغه د عربۍ عروضو زړه لاره ونیوله -

سمندر خان به پوهانو ته ویئل چې یا خو د پښتو شعر ته خپل څۀ نظام جوړکړئ او یا د ما ملګري شئ چې عربۍ عروضو ته خپله شاعرۍ وسپارو خو چا د دۀ پۀ خبره غوږ ونۀ ګرولو- بس خپله شاعرۍ به یې پۀ عربۍ عروضو کښې کوله - د سمندر خان دغه شعري مجموعه "د خوږه شپېلۍ" پۀ نوم چاپ شوه - د بېلګې پۀ توګه د دۀ څو شعرونه:

تماشا شوم چې مې کړه ستا تماشا
زما اوس کاندي کل دنیا تماشا

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما اشنا پۀ تندر سور را

سمندر جاوېدان شوم اور را

منم چې ژوند خو خوږ دے خو بې لۀ یاره تلخ شي

پۀ سر دې اې سمندره د زهرو کوټ دے تېر یې کا

سمندر خان پۀ خوږه شپېلۍ کښې پۀ یو شمېر بحرونو کښې نظمونه ویئلي دي - سمند ر خان پۀ خوږه شپېلۍ کښې لیکي چې پۀ پښتو کښې د هیڅ یوۀ تېر شوي او ژوندي شاعر د کلام تول د قانون پۀ تله برابر نۀ دے خو د سمندر خان دا نظر صحیح نۀ ښکاري ولې چې د دۀ نه مخکښې پۀ تول برابر نظمونه ویئلي شوي دي لکه د عبدالعلي اخونزاده کاکړ (۱۲۹۹ - ۱۳۶۵ هجري) نظمونه لۀ هغوي نه دوه سوه کاله مخکښې ، دمیا شرف شاعر (۱۱۲۰-۱۱۸۶ هجري) او لۀ هغې نه مخکښې دولت لوانړے چې ژوند یې تر ۱۰۸۵ هجري پورې یقیني دے-دولت پخپله وایي چې :

OWNED BY 0300 9792115

دا وزن دےصحیح پرې وکړه نظر

فاعلا تن مفا علن فعلن

کېدے شي چې سمندر خان دا پور نظر پۀ تحقیقي تاریخي بنیاد نۀ وي پېش کړے نو که داسې وي بیا د دۀ د نظر نۀ د عروضو انتهایي او شدید ضرورت ته لېواله کېدل ښکاري -

تر اوسه پورې پۀ لاندیني عربي بحرونو کښې لیکلي شوي نظمونه موندلي شوي دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

هجز ، لکه د عبدالعلی

کاکړ مصرعه :

عجب راځي لۀ دې دهره پۀ هر ساعت ستم پر ما

رمل ، لکه د میا شرف

مصرعه:

اې چې بلبل د عطا تل پۀ چمن ستاکه چغار

مضارع ، لکه د عبدالعلی

کاکړ دا مصرعه:

یار درومي او زۀ نۀ مرم هر ګوره بې

وفا یم

OWNED BY 0300-9792115

خفیف ، لکه د دولت

لواڼي دا مصرعه:

دا جهان دے پۀ مثل بهار

رجز ، لکه د عبدالقادر دا

مصرعه:

مهر زما د خپل صنم مه شه زما لۀ

عمره کم

مدید ، لکه د رحمان بابا رح دا

مصرعه :

سرزما سامان زما ، زار شه تر جانان زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه رشاد

لۀ دې سره سره چې څۀ نا څۀ يې د عروضو پۀ چوکاټ کښې د پښتو شعر د ځپيز او ځجيز سېستم لړه يا ډېره منښته کړې ده خو بيا هم د تدريس ، ليکنې او څېړنې لۀ لارې پۀ خپل زاړۀ او "اتنيک" سيستم باندې ټينګ او ترينګ پا شوے دے او د ژوند تر پايه يې د هغۀ سخته دفاع کړې ده - پۀ اوږد مهالي استادي بهير کښې يې لۀ دولت لواڼي او مياشرف ، خواجه محمد بنګش ، عبدالعلي اخونزاده نه واخله تر بهايي جان او سمندر خان پورې هغه زړې عروضي نمونې به يې بيا بيا رامخته کولې - پۀ دې لړ کښې يې د نيم اولسي شاعر بهايي جان (۱۳۱۳ - ۱۳۵۱ ق) هماغه "جزئيات" را اخيستي دي چې پۀ عربي عروضو کښې دي او "کليات" يې چې د پښتو تول و تال لري دومره پامور نۀ دي بللي - رشاد فرهنګي ټولنې د دۀ اثار چاپ کړي دي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویش دراني

د سمندر خان سمندر خوږه شپېلۍ چې کله درویش دراني وکتله نو دے اول ځل خبر شو چې د عروضو پۀ نوم یو هم د شعر پۀ دنیا کښې شته خو د دې سره سره یې نظر هم دا وو چې ځنګه نورې ژبې عروض لري نو پکار ده چې پښتو یې هم ولري او د عربۍ عروض خپلول نۀ دي پکار - درېش دراني د عروضو یوه خاکه جوړه کړه چې د حبیب الله رفیع سره یې هم خبرې وریاندې وشوې - حبیب الله رفیع د خاکې لیکلو راي ورکړه -

پۀ کال ۱۹۸۹ عیسوي کښې یې د کراچې مجلې "پلوشه" ته دا خاکه د مضمون شکل کښې ولیکله خو پۀ دې وخت کښې سمندر خان وفات شوے وو نو ځکه وریاندې څۀ بحث ونۀ شو- وروستو یې د عروضو هغه خاکه پۀ یوۀ مکمل کتاب کښې بدله کړه - دا کتاب پۀ کال ۲۰۰۷ عیسوي کښې د " پښتو عروض " پۀ نوم چاپ شو -

لکه ځنګه چې مخکښې ویئلي شوي دي چې خلیل بن احمد د عربۍ عروضو ځینې نومونه د ځناورو د اندامونو پۀ نومونو کېښودل او پۀ رکنونو کښې بدلونونو ته یې د ځناورو د رنځونو نومونه ورکړل ، خو پښتو کښې داسې نومونه نۀ دي ایښوي شوي ، دا ځکه چې پۀ پښتو ادب کښې د خپلو عروضو عمر ډېر کم دے - پۀ دې لړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې درویش درانې داسې څېړنې وکړې چې یو خو یې د شعري پنګې نه خپل عروض رابرڅېره کړل ، رکنونه یې پهٔ ګوته کړل ، موندل شوو بحرونو ته یې قالبونه جوړکړل او بیا د نومونو ورکولو پهٔ لړکښې یې عددي کلیات پهٔ کار راوستل- د دې نومونو غټه ګټه دا ده چې دا نومونه پهٔ اسانه د شاعر حافظې ته داسې ننوځي چې بیا هډو هېرېږي هم نه-

د درویش درانې د بیان طریقه ډېره سلیسه او اسانه ده- زما پهٔ نظرکښې ، د عروضو د ښودلو پهٔ ترځ کښې ښاغلي درویش درانې چې د تدریس کومه طریقه پهٔ دې ذکر شوي کتاب کښې پهٔ کار اچولې ده هغه "د اسان نه د مشکل پهٔ لور" ده-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجاور احمد زيار

ډاکټر مجاور احمد زيار نهٔ صرف دا چې لکه د خوشال خان ، کاظم خان شېدا او دروېش دراني ، د پښتو په ځانګړي عروضي نظام باندې ټينګار کړېدے بلکه ورسره يې دغه نظام را برخېره کړے هم دے- ډاکټر مجاور احمد زيار هم د خپلې پوهې ، تجربې او د څېړنې په بنسټ د دې اند (فکر) څښتن دے چې د عربي عروض (ميټرک سېستم) د پښتو شعر سره اړخ نهٔ شي لګو بلکه څپيز (سېلابي) او خجيز دے- موخه (مقصد) يې دا دے چې د پښتو شعر سېلابو تونيک دے-

OWNED BY 0300 9792115

پروفېسر دانيال مکنزي د لندن په پوهنتون کښې د پښتو پوهاند دےچا سره چې مجاور احمد زيار د پښتو شعر په حقله په وېلس کښې ډېر کټه ور بحث هم کړے وو ، هغهٔ د پښتو شعر څپيز دے او په عملي توګه يې د ډېرو دېواني او اولسي شعرونو په سکښت يا تقطيع (scansion) کښې څپيز – خجيز نظام نه کار ا دےد مصرعې دننه يې ويي خج (د ټکي خج) هم په ګوته کړے دے او د څپې (سېلاب) اوږدوا او لنډوا يې په پښتو شعر کښې بې نقشه دے-

نجيب منلي خوک چې فرانس ميشتي پښتو ادبپوه ،ليکوال او څېړنکار دے ، د کال ۱۹۸۷ عيسوي په پنځلسم اکتوبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې مجاور احمد زيار ته د پښتو شعر په حقله يو اوږد ليک راالېږ وو - د هغه اوږدهٔ ليک نه د دهٔ دريز هم ښکاره کېږي - دے وايي چې د شپاړسمې پېړۍ په پاي کښې د پير روښان (۱۵۲۴- ۱۵۷۹ ز) سياسي او مذهبي پاځون د پښتو ژبې د فعاليت يوه پېلامه (ابتدا)وه - په دې وخت کښې د پښتنو سيمه د دوو پارسي ژبو تر مينځ ويشلې شوې وه - لوېديځ ته د پارس صفوي امپراتوري وه او ختيځ ته د هند د مغلو قدرت وو - په دې چاپېريال کښې پښتنو شاعرانو او ليکوالانو په پراخه پيمانه لهٔ پارسي څخه هم د لغاتو په برخه کښې ،هم د مفاهيمو په برخه کښې پراخې اخيستنې وکړې -کله کله يې د پښتو ژبې ګرامري جوړښت هم د پارسي په ډول برابر کړے دے- د دغو اخيستنو په ترڅ کښې شاعرانو د پښتو شعر اصلي او د معمول بڼې پرېښودې او د پارسي او عربي عروضو د خپلولو هڅې يې کولې خو په دې کار کښې څهٔ ډېر برياليي نهٔ شول -

د دوي په فکر کښې د پښتو شعر بنسټيز واحد مصرعه ده ، او مصرعه غونډونه (رکنونه) لري ، بيا هر رکن څلور څپې (سېلابونه) لري ، په دغو څلورو څپو کښې خامخا يوه څپه خجنه وي -

د دوي په نظر کښې يوه مصرعه کمې نا کمه يوه خجيزه کړۍ لري او زياتې نا زياتې څلور خجيزې کړۍ - د څپو د شمېر لهٔ مخې وړه مصرعه څلور څپې او اوږده مصرعه شپاړس څپې وي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې اوسنیو او ځینې پخوانیو شاعرانو تر دې اوږدې مصرعې هم جوړې کړې دي خو دا ډول شعرونه د ګوتو په شمار دي او خاصه توجه نهٔ غواړي -

د پښتو شعر په حقله د مجاور احمد زیار ، دانیال مکنزي او نجیب منلي فکرونه په بنیادي غټو اصولو کښې یوشانوا لري اګرکه په ځینې فروعي ځایونو کښې یې نظر جدا جدا دے-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم باب : د علمِ عروض اصطلاحات

سېلاب (څپه)

انګرېزۍ کښې ورته (syllable) ، عربۍ کښې هجاءاو پۀ پښتو کښې څپه وايي -

تعريف : پۀ يوه ژبه کښې د يوۀ يا زيا تو غږېزو ټکو هغه ټولګه يا ټوټه ده چې

لۀ يوۀ خپلواک يا واوېل

(a,e,i,o,u) ،

يا لۀ يوۀ واوېل او يوۀ يا څو

بېواکو يا کنسونينتس (b,d,g,h,f,j,k,l…) ،

يا لۀ يوۀ واوېل او يوۀ

نيمواک يا سيمي واوېل (w,y) ، او

يا لۀ يوۀ واوېل ، يوۀ سيمی

واوېل او يوۀ يا څو کنسونينتونو

څخه جوړه شوې وي او پۀ يوۀ ځاي پۀ يوۀ وخت پۀ يوۀ وار سا ا يستلو يا د خلې خوځولو نه راوځي - يو خپلواک (واوېل) يواځې هم ځان ته څپه جوړو شي - د دغو خبرو مطلب دا شو چې خپلواک د نورو ډلو پۀ ملګرتيا لنډې او اوږدې څپې جوړوي - يو بېواک يا نيمواک د خپلواک د ملګرتيا نه بغېر ځان ته څپه نۀ شي جوړو او نۀ دواړه پۀ ګډه جوړو شي - هر غبرګغږ

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

(diphthong) هم څپه شي - یاده دې وي چې د واوېل او سیمي واوېل مجموعې ته دفتهانګ یا غبرګغږ وایي لکه e,y -

اوس به د باندیني تعریف په رڼا کښې ، د پښتو په تناظر کښې سېلاب ته وګورو - په پښتو کښې دوه قسمه حرفونه دي ، یوهٔ قسم ته د علت حرفونه وایي لکه و،ا،ي، ه ا و بل قسم ته صحیح حرفونه وایي لکه د علت حرفونو نه ما سوا حرفونه - په پښتو کښې څلور حرکتونه هم دي لکه زوَر ، زېر ، پېش او زور یا نیم زوَر - په صحیح حرفونو کښې پخپله هیڅ سا نهٔ وي ، دا حرکتونه دي چې ځان ته د راکش کولو نه پس په صحیح حرفونو کښې سا اچوي -

سیلاب یا څپه داسې ټکي یا د ټکي برخې ته وایي چې د اواز په حرکت سره ادا کېږي یا به داسې ووایو چې د وېنا په مهال یو ځل خلهٔ خوځول یو سېلاب یا څپه جوړوي - لکه "غر" ټکے دوه حرفونه لري او په لومړي حرف "غ" باندې د زوَر حرکت دے د یوهٔ حرکت په وجه "غر" ټکے - یو سېلاب دے-

د علت حرفونو سره هم صحیح حرفونو ته حرکت حاصلېږي لکه په "مور" کښې "و" د پېش کار ورکوي ، په "ښاد" کښې "ا" د زوَر کار ورکوي ، په "ډېر" کښې "ې" د زېر کار ورکوي ، په "ده" کښې "ه" د زوَر کار ورکوي ، او په "ورهٔ" کښې "هٔ" د زورکې (نیم زوَر) کار ورکوي - په یوهٔ سېلاب کښې حرفونه یو یا زیات کېدے شي خو حرکت پکښې یو وي -

په پښتو کښې د ډېرو ټکو ابتدا په سکون سره هم کېږي نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ساکن توري پهٔ وروستيني حرکت پورې تړل کېږي او ځان له سېلاب نهٔ شي جوړولې ولې چې ساکن د حرکت نه محروم وي او سېلاب د حرکت نه جوړېږي هم دغه شان که يو ساکن د ټکي پهٔ مينځ کښې راشي يا د ټکي پهٔ اخير کښې ، نو دا ساکن به خامخا د ګاونډ پهٔ حرکت پورې ښخېږي -

څو بېلګې :

يو سېلابيز ټکی لکه غرهٔ ،

وژن ، کښې ، مې ، به ، لهٔ ، ته ، ښکار او داسې نور

دوه سېلابيز ټکی لکه قصه ،

OWNED BY 0300 9792115

واوره ، کلکه ، پوزه ، غرې ، غوړي او داسې نور

درې سېلابيز ټکی لکه

واورينه ، اولسي ، پاکستان ، کرکيله ، بريالي او داسې نور

څلور سېلابيز ټکی لکه

برياليتوب ، کتابونه ، دريابونه ، غړ پوهنه او داسې نور

پهٔ يوهٔ سېلاب کښې د حرفونو شمېر :

يو حرکت او يو حرف : چې يوهٔ حرکت سره يو حرف

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرے وي او هغه لۀ خپله ځایه راخوځوي
لکه "ځي" د یوۀ سېلاب ټکے دے چې پکښې
د "ځ" سره د "ي" حرکت را دےیا لکه چې ، مې ،
دا ، ما او داسې نور-

پۀ دې ډله کښې د یوۀ بل جوړښت ټکي هم راځي لکه بدن، سحر ، ژړل ، او داسې نور- دا ټکي دوه سېلابیز دي خو پۀ دغو دروواړو کښې لومړے سېلاب د یوۀ حرف دے-

یو حرکت او دوه حرفونه : دلته یو حرکت د یوۀ حرف لۀ خوځولو پس یو بل حرف هم د هغۀ سره وتړي نو دا هم یو سېلاب جوړوي یعني د یوۀ حرکت پۀ ملګرتیا کښې لۀ دوو حرفونو هم یو سېلاب جوړېږي لکه سر ، لَس ، ا وښ ، شین او داسې نور
-

یو حرکت او درې حرفونه : پۀ دې سېلاب کښې یو حرکت درې حرفونه د ځان سره خوځوي لکه کړد ، شپون ، وران او داسې نور-

یو حرکت او څلور حرفونه :پۀ دې ډول سېلاب کښې یو حرکت د ځان سره څلور حرفونه راخوځوي لکه شرنګ ، وروست ، خوند ، ژوند او داسې نور-

یو حرکت او پنځۀ حرفونه : پۀ داسې سېلاب کښې یو حرکت پنځۀ حرفونه سره وتړي لکه شخوند- دا د یوۀ سېلاب ټکے دے پۀ دې ټکي کښې پۀ دریم حرف باندې د زوَر حرکت دے

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور پکښې ټول حرفونه ساکن دي -

حرکت د مقناطیس په توګه

:

کله چې یو حرکت خپل ځان ته ، له یو خوا او بل خوا ، لکه د مقناطیس حرفونه راکش کړي نو دا یوه غنچه (cluster) جوړه کړي - کله د مخ له طرفه او کله د شا له طرفه حرفونه په یوه حرکت پورې ښخ شي نو دغسې غنچې په اتۀ ډوله دي - په دې لړ کښې دحرکت د پاره "v" او د حرف د پاره "c" نخښه کاروو :

۱- ځو cv ۲- ورا ccv

۳- ځم cvc ۴- خپل ccvc

۵ - ګړد cvcc ۶ - شرنګ ccvcc

۷- شخوَل cccvc ۸- شخوند cccvcc

OWNED BY 0300-9792115

د سېلاب قسمونه

(د خج یا فشار له مخې)

د وینا په وخت کښې ټول سېلابونه په یوه ډول نۀ ادا کېږي ، په ځینې سېلابونو باندې زور یا فشار راځي او په ځینې باندې نۀ راځي - د سېلابونو تر مینځ دغه فرق په ساده وینا کښې هم ارزښت لري او په منظومه وینا کښې هم - په دې لړ کښې د سېلاب لاندینې دوه قسمونه دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

خجن سپلاب : د وېنا پهٔ وخت چې

پهٔ کوم سپلاب باندې زور یا فشار راځي هغهٔ ته خجن

یا دروند سپلاب وایي -

سپک سپلاب : د وېنا پهٔ وخت چې

پهٔ کوم سپلاب باندې زور یا فشار نهٔ راځي هغهٔ ته

سپک سپلاب وایي -

لنډ او اوږد سپلاب

لنډ سپلاب : لنډ سپلاب هغه سپلاب دے چې هر ځاي

او هر وخت د یوۀ سپلاب پهٔ توګه کارو شي - د اوږدۀ سپلاب نه

علاوه نوره ټول سپلابونه لنډ وي -

OWNED BY 0300 9792115

اوږد سپلاب :پهٔ یوه مصرعه کښې د خجنو سپلابونو پهٔ

قطار کښې هغه اخیرنې خجن سپلاب ته وایي چې د دوو یا درو

سپلابونو ځاي ونیسي ، او بحر ته هیڅ نقصان هم نهٔ ورکوي-

د پښتو پهٔ زیاتره بحرونو کښې دا ګنجایش شته دے چې د

مصرعې اخیرني یو یا دوه سپلابونه یې کم کړي شي دلته دا اخیر

دروند سپلاب ، چې ورته اوږد سپلاب هم وایي ، د دوو یا درو

سپلابونو ځاي ونیسي - خلاصه یې دا ده چې د اوږدۀ سپلاب پهٔ

مصرعه کښې د هماغهٔ بحر لهٔ بلې مصرعې څخه یو یا دوه سپلابونه

کم راځي - دغه اوږد سپلاب د پخوانیو او اوسنیو ډېرو شاعرانو پهٔ

شاعرئ کښې شتون لري لکه د رحمان بابا رح د غزل دا دوه بیتونه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

با دشاهي لري هر يو غلام د ستا
د خاصانو په ځاي ناست وي عام د ستا
زۀ رحمان دعا سلام په هغۀ وايم
هر چې ما لره راوړي سلام د ستا

دا بيتونه د دولس سپلابيز بحر د غزل نه اخيستي شوي دي ، مطلع يې يولس سپلابه ده بيا هره قافيه داره مصرعه هم يولس سپلابه ده خو هره بې قافيه مصرعه يې دولس سپلابه ده او وزن يې هم درست دے، معنا يې دا شوه چې د مطلع او د هرې قافيه دارې مصرعې د پاي په رکن کښې د اوږد سپلاب په توګه "ستا"را دے -

OWNED BY 0300 9792115

د عربی او پښتو په سپلاب کښې فرق

د عربی عروضو اکايي کلمه ده بيا د کلمې درې قسمونه (سبب ، وتد او فاصله) دي اوس د تيکنالوجي په جديد دور کښې د قومونو ا و د ملکونو تر مينځ فاصلې کمې شوې دي - د دې نزدېکت لۀ وجهې اوس عربی ته هم د سپلاب تصور په ورکد بد لو دے- د عربی سپلاب په دوه ډوله دے يو هغه دے چې يو حرکت يو حرف راخوځوي او بل هغه دے چې يو حرکت يو ورو ساکن حرف هم ځان ته راکډ کړي او خوځوي يې - د مثا ل په توګه "سَفَر" به واخلو - دا دوه سپلابه ټکے دے په لومړي سپلاب "س" باندې زوَر دے او په دويم سپلاب "فَر" کښې دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرفونه دي يو متحرك او بل ساكن - پۀ عربی عروضو کښې پۀ سېلاب کښې د حرفونو شمېر ارزښت لري - د دې خبرې مطلب دا شو چې پۀ عربی عروضو کښې د سېلاب شومره وا یا کمیت (quantity) ارزښت لري - خو پۀ پښتو کښې د سېلاب کمیت نه ، بلکه کیفیت یا څرنګوا (quality) ارزښت لري-

پۀ پښتو کښې "سفر" او "سرور" پۀ وزن کښې برابر دوه ټکي دي ، خو چې کله يې د عربی عروضو تلې ته واچوونو بيا يې پۀ وزن کښې فرق راشي، ولې چې د "سفر" لومړے سېلاب لۀ يوۀ حرف جوړ دے خو د "سرور" لومړے سېلاب لۀ دوو حرفونو جوړ دے اګر که د دواړو دويم سېلاب لۀ دوو دوو حرفونو جوړ دے - پۀ پښتو کښې دا نۀ شي چې پۀ سېلاب کښې حرفونه څو دي بلکه دا کتل کېږي چې سېلاب خجن دے او که سپک -

خج (فشار)

دې ته پۀ فارسی کښې فشار ، عربی کښې خج ، پښتو کښې دروند وا یا زور ا و پۀ انګرېزی کښې (stress/accent) وايي-

د عروضو پۀ اصطلاح کښې خج پۀ يوۀ ټاکلي شوي ځاي بانديې د غږ سختوالي ، شدت ا و هسکوالي ته وايي يا به داسې داسې ووايو چې خج هغه کار يا عمل ته وايي چې د ژبنی يوونو (واحدونو) پۀ لړ کښې يو ټکےد سا ا يستنې لۀ فشار سره پۀ زيات زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

او شد ت ووېئل شي او دغسې یوۀ غږ یا څپې ته تر نورو ګاونډیانو زیاته ټینګتیا او لوړتیا وروبخښي او هم لۀ دې وجهې د ټکي معنا ا و پۀ ترڅ کښې شعري وزن اغېزمنوي - پۀ پښتو څپېز - خجیز سېستم کښې خج د څپې نه هم زیات او لومړے بنسټیز ټاکنده نقش لري -

خج د ژبنی جوړښتونو یا چاپېریال لۀ مخې پۀ څلور ډوله دے؛

ا - څپېز خج : دغه خج پۀ څپه کښی دننه پۀ حرکت(واوېل) باندې راځي ځکه چې حرکت (واوېل)جوت ویئل کېږي او د بېواک(consonants) یا د صحیح حرفونو ویئل او اوربدل هم پۀ خپل سر اخلي لکه پۀ "سپین"کښې "ي" باندې څپېز خج دے-

۲ - ویی خج (کلمی یا د ټکی خج) :چی د یوې کلمی یا ټکي دننه یوه څپه ، دیوۀ واوېل (حرکت) او د سا د فشار پۀ مرسته تر نورو څپو ټینګه او زورداره وویله شي لکه د "ورغوي" ټکے درې سېلابه (ور-غ+زور -وي) دے ، پۀ دې ټکي کښې د مینځ څپه ویي خج تا د کلمې خج لري ، پۀ "کتمل" (کـتـ - مل) کښې دویمه څپه چې مانیزه هم ده ، ویي خج لري -که پۀ یوه څپه کښې خج پۀ خپل ټاکلي ځاي رانۀ شي نو معنا یې ونجېږي (بدله شي) او کېدے شي چې د یوۀ بل ټکي سره یې ادلون بدلون راشي

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه "غوټه" پۀ لومړي خج سره ګڼله ، ګره او پۀ دويم خج
سره غو په ، غوطه معنا خپلوي -

ياده دې وي چې پۀ دوديز ليک (املاء) کښې د خج لپاره کومه نخښه (symbol) نۀ شته ، صرف د ټاکلې څپې پۀ ټاکلي ځاي (حرکت يا واوېل) باندې فتحه يا ضمه (ُ) اچول کېږي -

۳ - غونډ خج (د عبارت خج) : چې پۀ يوۀ عبارت کښې يو توک يا ټکے پۀ زور سره وويئل شي لکه پۀ "سپين کالي" کښې "سپين" ، يا پۀ "د جونو ښوونځي" کښې "د جونو" ټکي خجن راځي او بيا د ويي خج پۀ لړ کښې د"جونو" لۀ دواړو څپو (جو-نو) لومړۍ څپه خجنه ده - دلته لۀ غونډ يا عبارت څخه مراد صرف نحوي غونډ يا عبارت دے-

۴ - غونډله يا غونډله ييز خج :چې ديوې غونډ لې (جملې) دننه يو ټکے تر نورو پۀ زيات زور، لوړوالي او فشار سره وويئل شي او پۀ دې توګه د جملې بېلابېل معنوي قسمونه مينځ ته راشي لکه بيانيه ، سواليه ، امريه -
- -

يو مثال : يوه درې سېلابيزه جمله اخلو او وار پۀ وار د خج ځاي بدلوو او ورسره يې پۀ معنا هم غور کوو :

- زۀ چاي څښم

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زۀ **چاي** څښم
- زۀ چاي **څښم**

پۀ اولې جملې کښې خج پۀ " **زۀ** " باندې دے چې د دې سوال جواب دے چې "څوک چاي څښي ؟ "

پۀ دويمې جملې کښې خج پۀ "**چاي**" باندې دے چې د دې سوال جواب دے چې "تۀ څۀ څښې ؟ "

پۀ دريمې جملې کښې خج پۀ " **څښم** " باندې دے چې د دې منع پۀ جواب کښې اصرار دے چې "تۀ چاي مه څښه" -

OWNED BY 0300 9792115

پۀ ټکو (کلمو) کښې د ويې خج (کلمي خج) ځايونه :

د پښتو پۀ ځينو ټکو کښې پۀ

لومړي سېلاب خج راځي لکه شخړه،خواښې ، پېغله - - -

پۀ ځينو ټکو کښې پۀ دويم

سېلاب خج راځي لکه سپوږمۍ ، ورارۀ ، تربور - - -

پۀ ځينو ټکو کښې پۀ دريم

سېلاب خج راځي لکه الوتنه ، الوتکه ، جنګ ځپلي - - -

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ ځينو ټکو کښې پۀ څلورم

سېلاب خج راځي لکه ټولنپوهنه ، اتلولي ،

ټولنيزوالي - - -

پۀ ځينو ټکو کښې پۀ پنځم

سېلاب خج راځي -

پۀ ځينو کښې پۀ شپږم

سېلاب خج راځي -

او پۀ ځينو ټکو کښې د پاي

پۀ سېلاب خج راځي لکه پکتيا ، پسرلي ،

پېښور - - -

OWNED BY 0300 9792115

پۀ پښتو کښې د نورو ټکو پۀ مقابل کښې د پايخج ټکي ډېر زيات دي - د پښتو خجپوهنې (accentology) لۀ مخې خج هيڅ کله لۀ څلورمې څپې وروستو نۀ راځي - داسې ټکي چې د هغو د څپو شمېر پنځۀ يا زيات وي ، لکه اهورا مزدا ا و نيکاراګووا ، پۀ پښتو شاعرۍ کښې نۀ شي راتلې - د ا ر (اصل) لۀ مخې د پښتو عادي او منطقي خج پۀ وروستنۍ څپې راځي -

ثانوي خج

خج پۀ يوۀ ټکي کښې پۀ خپل ځاي پروت وي خو که دې ټکي ته يو يا زيات حرفونه ورزيات کړل شي نو خج هم ورسره بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځاي ته بدل شي لکه "سټرګه" دوه سېلابيز ټکے دے چې خج يې پۀ لومړي سېلاب دے - اوس که دا ټکے "سټرګوَر" شي نو خج لۀ لومړي سېلاب نه دريم سېلاب ته لاړ شي - پۀ "سټرګوَر" ټکي کښې اصلي خج پۀ دريم سېلاب دے او لومړي سېلاب باندې ثانوي خج دے- دا ثانوي خج هيڅ کشاله نۀ پيدا کوي ولې چې هغه صرف اصلي خج دے پۀ کوم باندې چې بحر ولاړ وي -

رکن (غونډ)

OWNED BY 0300 9792115

دې ته پۀ پښتو کښې غونډ ، عربۍ کښې رکن ا و انګرېزۍ کښې (foot) وايي -

پېژند (تعريف) : د سېلابونو هغې مجموعې ته غونډ يا رکن وايي چې يو سېلاب پکښې لازمي خجن وي او نور سېلابونه يې سپک وي - د رکن پۀ خجن سېلاب باندې بحر ولاړ وي - د يوۀ خاص رکن د تکرار څخه د يوۀ خاص بحر مصرعه جوړېږي او د بل رکن د تکرار نه د بل بحر مصرعه جوړېږي -

پۀ پښتو شاعرۍ کښې دوه قسمه رکنونه کارولي شوي دي :

يو قسم هغه رکن دے چې څلور سېلابونه لري او مونږ ورته اوږد رکن وايو- پۀ اوږدۀ رکن کښې درې سېلابونه سپک وي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو سپلاب لازمي خجن يا دروند وي - پۀ پښتو شاعرۍ کښې زيات استعمال د اوږدۀ رکن شوے دے-اوږدۀ رکنونه پۀ شمېر کښې څلور دي ، او اوږد رکني بحرونه جوړوي - دا څلور واړه اوږدۀ رکنونه يو تر بله فقط دومره فرق لري چې لازمي خجن سپلاب پکښې خپل ځاي يا خانه بدله کړي-

بل قسم هغه رکن دے چې درې سپلابونه لري او مونږ ورته لنډ رکن وايو- پۀ لنډ رکن کښې دوه سپلابونه سپک وي او يو سپلاب لازمي دروند وي - پۀ پښتو شاعرۍ کښې د لنډ رکن ډېر کم استعمال شوے دے- لنډ رکنونه پۀ شمېر کښې درې دي ، اولنډ رکني بحرونه جوړوي - دا درې واړه لنډ رکنونه هم يو تر بله دومره فرق لري چې لازمي خجن سپلاب پکښې ځاي يا خانه بدله کړي-

OWNED BY 0300 9792115

اوږدۀ رکنونه (غونډونه)

ياده دې وي چې د نومونو ورکولو پۀ لړ کښې د خجن سپلاب ځاي يا خانې ته کتلي شوي دي - لاندېني قالبونو کښې د سپک سپلاب دپاره صرف هندسې (اعداد) ا و د خجن سپلاب دپاره د عدد د پاسه ( ) نخښنه کارو و ؛

۱-لومړے اوږد رکن |اُ ۲ ۳ ۴| : ځکه ورته لومړے اوږد رکن وايي چې لومړے سپلاب يې خجن دے،او نور يې سپک دي -

۲ - دويم اوږد رکن |ا ۲ ۳ ۴ | : ځکه ورته دويم اوږد رکن وايي چې دويم سپلاب يې خجن دے ، او نور يې سپک دي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - دریم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | : ځکه ورته دریم اوږد رکن وايي چې دریم سېلاب يې خجن دے ، او نور يې سپک دي -

۴ - څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | : ځکه ورته څلورم اوږد رکن وايي چې څلورم سېلاب يې خجن دے ، او نور يې سپک دي -

لنډ رکنونه (غونډونه)

رکنونو ته د نومونو ورکولو پۀ لړ کښې لومړي دې ته کتل شي چې رکن اوږد دے او که لنډ ، بيا دې ته کتل شي چې د دې رکن څویم سېلاب خجن دے؟ نو دلته به پېل د لومړي لنډ رکن نه کوو -

OWNED BY 0300 9792115

۱ - لومړے لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | : ځکه ورته لومړے لنډ رکن وايي چې لومړے سېلاب يې خجن دے او نور يې سپک دي- (تر نزدې ماضي پورې دې ته خالي رکن ويئل کېدل)

۲ - دويم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | : ځکه ورته دويم لنډ رکن وايي چې دويم سېلاب يې خجن دے او نور يې سپک دي -

۳ - دريم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | : ځکه ورته دريم لنډ رکن وايي چې دريم سېلاب يې خجن دے او نور يې سپک دي -

د رکنونو د پېژندګلو نه وروستو اوس مونږ ته ښکاره شوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې سېلاب هغه بنيادي اکايي يا يوون (unit) دے چې د رکن ټکړه ترېنه جوړېږي ، رکن هغه ضروري ټکړه ده چې د مصرعې يوه تخته ترېنه جوړېږي ، او مصرعه هغه تخته ده چې د بيت يا شعر دروازه ترېنه جوړېږي - د لازمي خجن سېلاب پهٔ حقله به دا وواېو چې څنګه مېخونه پهٔ ضروري او خاصو ځايونو ولګول شي، دومره به دروازه محکمه او ښکلې وي، هم دغه شان خجن سېلا ب هم دے چې پهٔ خپل ټاکلي شوي ځاي کښې راشي نو د مصرعې بحر به درست وي -

پوره رکن او نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دريم اوړدهٔ رکن (۱٬۲٬۳٬۴) خاصه دا ده چې پهٔ مصرعه کښې څو ځله هم تکرار کېږي پهٔ پوره شکل تکرار کېږي او باقي نوره رکنونه د مصرعې پهٔ سر ا و مينځ کښې پوره راځي خو پهٔ اخير کښې پهٔ نيمګړي شکل راځي نو د اخيري رکن نه کله يو سېلاب ، کله دوه او کله درې سېلابونه وغورځېږي- د کوم رکن نه چې د اخير يو سېلاب وغورځي د هغهٔ نيمګړے شکل د درو سېلابونو پا شي هم دغه شان د کوم رکن چې درې سېلابونه وغورځي د هغهٔ نيمګړے شکل د يوهٔ سېلاب پا شي د دريم اوږدهٔ رکن نه علاوه نوره رکنونه (لومړے اوږد رکن ، دويم اوږد رکن او څلورم اوږد رکن) د خپل سالم شکل پهٔ تکرار مصرعه نهٔ شي پوره کولې ، او خامخا نيمګړي رکن ته اړتيا لري -

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو رکن زيات نا زيات څلور ځله او کم نا کم يو ځل تکرار
کېږي -

مصرعه (verse)

د رکن د تکرار څخه مصرعه جوړېږي - د دود له مخې د
اولسي او ادبي قافيه وال شعر کوشني ترين (له ټولو وړه) يوون يا
واحد مصرعه بلل شوې ده - دوې همکچې (همتولې) مصرعې يو
شعر يا بيت جوړوي - يوه بشپړ شعر ته "فرد " وايي - مصرعه د يوه
شعري ځېل (دوبيزې ، څلوريزې ، چاربيبې ، غزل ، قصيدې - - -)
رغنده ټوک (جزء) ګرځي - د ننګر هارځينې اولسي شاعران بيت ته
کړۍ او مصرعې ته نيمه کړۍ وايي -

په اروپايي ژبو کښې د مصرعې او بيت توپير (فرق) نه شته
او کوشني ترين موزون يوون يې هماغه ليکه ده چې په انګرېزۍ
کښې ورته (line verse) يا په لنډه توګه (verse) وا يي او د زمونږ
يوه بيت يا شعر ته "جوړه ليکې" (verse couplet)وايي چې لا
تيني سرچينه يې (versus)ده - د شعر ويي (ټکے) په عربۍ او اريا ني
دواړو ژبو کښې شتون لري-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مصرعې (دودیزه) کچه یا اوږد وا

یو اوږد رکن څلور سېلابونه لري او کم نا کم یو ځل او زیات نا زیات څلور ځله تکرار کیدے شي نو په دې تناظر کښې د پښتو لۀ ټولو وړه یا لنډه مصرعه څلور سېلابه او لۀ ټولو اوږده مصرعه شل سېلابه ده -

ښه به وي چې د مصرعې کچې په حقله د مجاور احمد زیار د نظر نه هم ځان خبر وسا شي - د کچې لۀ مخې د پښتو دیواني شعر لنډه ترینه مصرعه اووۀ څپیزه او اوږده ترینه یې شپاړس څپیزه ده حالانکه نن صبا پۀ نوي غزل کښې تر دوو څپیزو ، او پۀ اوسني ازاد شعر کښې هره ټوټه د ار لۀ مخې تر یوۀ غونډه (څلور څپیز رکن) کوشني کېدے شي او پۀ ځینې ځایونو کښې تر یوې څپیزې هم ټوټې مونډلې کیدې شي او اوږدوا یې هم تر ۲۸ څپیزې ټوټې ازما شوے دے-نورزیا تې اوږدوا یې ځکه خوند نۀ کوي چې پخپله شاعر او بل هر لوستو یا سندر غاړے یې نور پۀ یوه سا او بې د وقفې د لوستلو توان نۀ لري - حالانکه پۀ ازاد (ناپښېلیز ، بې قافیه) شعر کښې تر ۵۲ څپیزې ټوټې هم مونډېږي لکه نصرالله حافظ او

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

صديق پسرلي تر دوديز(شپاړس څپيز) بريد وراړو دے او تر شل څپيزې او يا هم پورته ببلګې يې ازمايلې دي - پهٔ ازاد قالب کښې اسماعيل يون خپلې مصرعې تر دېرش څپيزې غځولې دي -

ماته پښخپله د غازي سيال صېب يو داسې غزل پهٔ ګوتو را دے چې د هرې يوې مصرعې لنډوا يې د يوۀ سېلاب دے - خو د شاعر د پاره دومره وړې (يو سېلابيزې) مصرعې ته څهٔ پيغام وردننه کول ، مقصديت او شعريت شاملول که نا ممکن نهٔ وي نو مشکل خو خامخا دي - هم دغه شان مې د اوږدوالي پهٔ لړ کښې د عبدالروف زاهد ، د ادريس خان ادريس او د ممتاز اورکزي تر شل څپيزې اوږدې مصرعې هم موندلې دي - دا مصرعې د لسو څپو غبرګې مصرعې وې (د لسو څپو نه پس پکښې وقفه وه) نود داسې شل څپيزو پهٔ يوه سا ويئل او لوستل هم اسان وي او مقصديت هم لرلې شي -

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزن

وزن تللو ته وايي - پۀ اصطلاح کښې د دوو کلمو (ټکو) حرکات او سکنات برابرولو ته وزن وايي ، پۀ نوره ټکو کښې به داسې ووايو چې د علمِ عروض مقرر شوو بحرونو څخه د يوۀ بحر پۀ تله د يوۀ شعر تللو ته وزن وايي -کوم شعر چې پۀ دې تله صحيح او برابر پرېوځي نو هغه موزون وي که نۀ وي نو غېر موزون -

د فن پۀ ژورو کښې لۀ ښخېدلو مخکښې ، مونږ داسې و شو چې وزن د ټکو داسې ترتيب دے چې پۀ کوم سره يوه جمله پۀ اورېدلو کښې خوږه او پۀ ويئلو کښې روا نه وي دا خوږلت او رواني اهنګ پيدا کوي او د اهنګ رشته د احساس سره ده- پۀ ټکو کښې پۀ مکمله توګه د احساس ادا کول که ناممکن نۀ وي نو ګران ضرور دي- د وزن احساس د هر هغه سړي پۀ مزاج کښې پروت وي څوک چې د موسيقۍ ذوق لري-

OWNED BY 0300 9792115

د عامې مشاهدې خبره ده چې د خوږۀ اواز يا د ساز اورېدو سره د سړي لاس ، پښې يا ګوتې ؛ د اواز يا ساز د زېر و بم سره لاشعوري حرکت شروع کړي - که داسې اورېدونکي ته نظر وشي نو سړے به محسوس کړي چې د اورېدونکي د لاس پښو پۀ زېر و بم کښې يو خاص ترتيب او خاصه وقفه وي - که سړے لږ نور پۀ ژور نظر ورته وګوري نو يو بل حقيقت هم ښکاره کېږي هغه دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د موزون نظم یا غزل هرې مصرعې سره د لاس پښې د زېر و بم شمېر هم برابر وي دګوتو یا د لاس پښې د زېر و بم پهٔ دې وقفه کښې د وزن راز پټ دے-

د زېر و بم د دې کیفیت صحیح اندازه لګول مشکل هم دي خو که د دې دپاره پنسل او کاغذ واخیستل شي او د لاس پښې زېر و بم پهٔ دې کاغذ باندې د کرښو پهٔ صورت کښې ریکارډ کړے شي ، بیا به معلومه شي چې لاس یا پښې یا ګوتو څو ځله باندې حرکت وکړو - د کرښو راکاږلو عمل چې څومره لاشعوري وي دومره به زیات صحیح وي - دلته دا احتیاط پکار دے چې د لاس پښې یا ګوتو پهٔ حرکت کښې ، او د اواز پهٔ زېر و بم کښې یکسانیت او رواني وي، که نهٔ وي نو د موزون کلام پېژندګلو به و نهٔ شي - د مصرعې د اوچتولو سره به د پنسل باندې لاندې کول داسې یو شانوا لري لکه څنګه چې د مصرعې د زېر و بم سره د طبله نواز لاسونه هم اهنګ وي -

OWNED BY 0300-9792115

اوس د باندیني بحث وضاحت پهٔ یوهٔ عملي مثال سره کوو-

د مصرعې د اواز د زېر و بم سره د هم اهنګو ګوتو یو ځل " اوچتولو" سره یو ځل پهٔ پنسل "باندې کرښه " ، او بیا د هم اهنګو ګوتو د یو ځل "لاندې کولو" سره پهٔ پنسل "لاندې کرښه" راکاږو-

اوس د اروابناد منتظر بېټني یو غزل زمزمه کوو او ورسره به کرښې هم راکاږو :

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرګك اومحبوب پۀ رابللو چاته کله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

چې يې پۀ زړۀ سمه شي،وخت راشي نوخپله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

د چاپلو ،دچامنګول پرې لګېدلې ده نن /\/\/\/\/\/\/\/

داسې نادره خوشبويي چې لۀ هر ګله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

زما د امن مينو! تاته ځۀ نه جوړ کړم /\/\/\/\/\/\/\/

بوي د ګوګړو لۀ هر ګل او لۀ سنبله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

ما پۀ خپل سر د ښېښ نيکۀ ګلشن کښې ښۀ وير وکړو /\/\/\/\/\/\/\/

الله خبر چې ورته بيا داسې بلبله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

ا به هم وخت وي منتظر ته چې د يار لۀ لوري /\/\/\/\/\/\/\/

دا" کرې" راشي چې "ورځم"که دے پخپله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

OWNED BY 0300 9792115

د دې غزل نۀ مو ځو شعرونه زمزمه کړل او د هرې مصرعې د زېر و بم سره د ګوتو لاندې باندې حرکت مو پۀ کرښو کښې راوکاږلو نو د دې غزل هرې مصرعې ته مخامخ [۱۵]کرښې راغلې - ياده دې وي چې د کرښو راکاږلو عمل ته مو فکر نۀ وو -

دا عمل لاشعوري پکار وي - اورېدونکي يا د ويونکي د لاس پنسل به پۀ کاغذ ساکن ولاړ وي، څنګه چې مصرعه شروع کېږي نو د کرښو راکاږلو عمل به هم ورسره شروع کېږي د اورېدونکي يا د ويونکي مکمله توجه به د مصرعې اهنګ لوري ته وي ، وروستو د دې عمل د صحت امکان کېدے شي -

اوس دا موجوده غزل د شروع نه تر اخيره پورې چې مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويئلو نو ټول فکر مو د اواز زېر و بم لوري ته وو او د کرښو شمېر ته مو هيڅ فکر نۀ وو ، د مصرعې د زېر و بم سره د کرښو راکاړلو عمل کښې رواني هم وه ، پۀ دې عمل کښې هيڅ مشکل پيدا نۀ شو - کله چې غزل مکمل شو نو ورسره د کرښو راکاړلو عمل هم مکمل شو - هرې مصرعې ته مخا مخ ، دګوتو د زېر و بم دپاره د کرښو شمېر[۱۵] وو نو اوس بيا مونږ ويئلې شو چې دا غزل پۀ وزن برابر دے -

اوس که سړے لږ نور فکر وکړي نو د هرې مصرعې کرښې د سېلابونو د شمېر سره هم برابرې دي ، هره مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابه ده او د هرې مصرعې کرښې هم پنځلس (۱۵) دي - ځکه دا غزل پۀ وزن برابر دے -

OWNED BY 0300 9792115

ټول نظمونه يا غزلې پۀ اوږدوالي کښې يو برابر نۀ وي د ځينې غزل يا نظم مصرعې وړې وي يعني سېلابونه يې کم وي او ځينې مصرعې اوږدې وي يعني سېلابونه پکښې ډېر وي - د کمو سېلابونو مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر هم کم وي او د ډېرو سېلابونو مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر هم زيات وي، خو دا قاعده ضروري ده چې د غزل يا د نظم هرې مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر مستقل يو (constant) وي ورنه وزن به مات تصور کېږي -

د يوې مصرعې د شننې (تجزيې) پۀ وخت که د قلم پۀ رفتار کښې څۀ بې قاعدګي راغله او د کرښو راکاږل پۀ يوۀ شان نۀ وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو دا زیرِ تجزیه مصرعه ﭘۀ وزن کښې نۀ ده - د تجربه کارو شاعرانو کلام ﭘۀ وزن کښې وي نو د دوي ﭘۀ کلام دا مشق ښۀ ښـکلے کېږي - که یو کس د موزون غزل هرې مصرعې ته مخامخ د کرښو یو مستقل (constant) تعداد راکاږي نو دا ﭘۀ دې فن کښې د مهارت نخښه ده - د وزن د معلوملو دا ذکر شوې طریقه د ﭘښتو ﭘۀ اوږد رکني بحرونو کښې زیاته کامیابه ده-

OWNED BY 0300 9792115

بحر

سپکو او خجنو سېلابونو ته یو خاص او ټاکلے شوے ترتیب ورکولو ته بحر وايي - دغه دوه ډوله سېلابونه (سپک او خجن) چې ﭘۀ یوۀ خاص او ټاکلي شوي ترتیب ﭘۀ یوه مصرعه کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشي نو يو خاص ډول اهنګ (rhythm) يا بحر ترې جوړ شي -که چرته دا ټا شوے ترتيب په يوۀ بل ټاکلي شوي ترتيب بدل شي نو بحر هم ورسره بدلېږي -که چرته د دغو دوه ډوله سېلابونو يو ټا شوے ترتيب يوې داسې جملې ته وردننه شي چې د سېلابونو شمېر يې د مصرعې هومره وي ، نو په دغې جملې کښې بحر راشي او جمله په مصرعې بانديې بدله شي -

په هره ژبه کښې د يوۀ خاص شمېر بحرونو ګنجائش وي- دا خبره د هغې ژبې د شاعرۍ نه په طبعي توګه څرګندېږي- داسې نۀ ده چې لومړي خلقو دا بحرونه معلوم کړي دي - په پښتو کښې په طبعي توګه چې د څومره بحرونو ګنجائش وو هغه د زمونږ په شفاهي او اولسي شاعرۍ کښې ټول راڅرګند شوي دي- دا شفاهي او اولسي شاعرۍ چې چاکړېده هغوي نۀ بحر پېژندلو او نۀ اهنګ-

د پوهانو لۀ څېړنو څخه دا نتيجه اخذ کړې شوې ده ، چې په پښتو شاعرۍ کښې د رکن د قسمونو او د رکن د تکرار لۀ مخې دوه قسمه بحرونه کارولي شوي دي بيا دا دوه قسمه بحرونه بېل بېل ښاخونه هم لري ؛

اوږد رکني بحرونه

لومړے اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دويم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دريم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

څلورم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم اوږد رکني بحر (پنځهٔ ښاخونه لري)

لنډ رکني بحرونه

لومړے لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

دويم لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

دريم لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

تر دې وخته پهٔ پښتوشعر کښې پهٔ دې حساب دېرش (۳۰) بحرونه کارولي شوي دي - د دغو ټولو بحرونو پېژندګلو او تفصيل پهٔ څلورم باب کښې را روان دے -

د وزنونو شمېره

OWNED BY 0300-9792115

(د مجاور احمد زيار د څېړنو پهٔ رڼا کښې)

د سېلابونو د شمېر (څپيز څومره والي يا هجايي کميت) لهٔ مخې د پښتو شعر مصرعه لهٔ پنځهٔ څپيزې تر شپاړس څپيزې رسي نو د دې سره دولس وزنونه لاس ته راځي (۷،۶،۵،۸،۹،۱۰،۱۱، ۱۲،،۱۳،۱۴،۱۵، ۱۶ سېلابيزې مصرعې) - اوس رکنونه څلور قسمه دي که ۱۲ وزنونو ته پهٔ ۴ رکنونو کښې ضرب ورکړو نو اتهٔ څلوېښت (۴۸) وزنونه پيدا کېږي بيا د غبرګې مصرعې د شمېر ۲ سره د وزنونو شمېر ۴۸ ضرب کړو نو دوه ګنا يا شپږ نوي (۹۶) وزنونه پيدا کېږي - پايخجي قافيه وا ل شعر سره پرې بله ا تهٔ څلوېښت (۴۸) شمېره ورزياتېږي نو دا شمېره به يوسل او څلور څلوېښت (۱۴۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړه شي او چې د ازاد شعر مصرعه ییز رنګا رنګي (لهٔ یوې څپیزې تر دوه پنځوس څپیزې) ورسره پهٔ پام کښې ونیسو یعني یو سل او څلورڅلوېښت (۱۴۴) ته دوه پنځوس (۵۲) ور جمع کړو نو یوسل او شپږ نوي(۱۹۶) وزنونه لاس ته راځي -

پهٔ دې باندینۍ تجزیه کښې ، زما پهٔ خیال' وزن د بحرسره هم معني ګڼلے شوے دے اوس که د دغو ۱۹۶ بحرونو څخه مونږ صرف هغه بحرونه راوباسو چې (پخوانیو او اوسنیو شاعرانو کښې)د کومو بحرونو د استعمال عام رواج را دے نو بیا مونږ ته پهٔ لاس صرف هم هغه بحرونه ا و د دوي شمېر ۳۰راځي پهٔ کومو چې را روانو پاڼو (څلورم باب) کښې مناسب بحث شوے دے -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم باب : تقطیع او د تقطیع قاعدې

تقطیع

په انګرېزۍ کښې دې اصطلاح دپاره د (scansion) ټکے کارو شي - د تقطیع لغوي معنا ده قطع کول ، ټکړې کول او پرې کول - په انګرېزۍ کښې د Scansion مراد دا دے چې په یوه مصرعه کښې د خج په لحاظ " ټا شوے ترتیب" څنګه دے او سېلابونه پکښې څومره دي ؟ د " ټاکلي شوي ترتیب " نه مراد د خجنو او سپکو سېلابونو یو خاص او مقرر داسې ترتیب دے چې په یوه مصرعه کښې د ننه ددې ترتیب د بدلولو اجازت نۀ وي -

OWNED BY 0300 9792115

د تقطیع تعریف : د علمِ عروض په اصطلاح کښې تقطیع دې ته وایي چې ټکي د بحر رکنونه ته مخامخ داسې راوړل شي چې د ساکن مخ ته ساکن ټکي او د متحرك مخ ته متحرك ټکي راشي او بیا د شعر ټکي د بحر په رکنونو کښې صحیح راشي -

د پښتو شاعرۍ په تناظر کښې به د تقطیع تعریف داسې کوو چې د شعر ټکي د بحر رکنونو ته مخامخ داسې راوړل شي چې د لازمي خجن سېلاب ځاي ته مخامخ خجن سېلاب راشي او د سپکو سېلابونو ځاي ته مخامخ سپك سېلابونه -

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تقطیع قاعدې

۱ – د پښتو عروضو وړه اکایي سېلاب ده ، سېلاب رکنونه جوړوي ، رکنونه مصرعه جوړوي او دوې مصرعې یو شعر جوړوي-

۲ – پۀ پښتو کښې څلور حرکتونه (زوَر ، زېر ، پېش او زور یا نیم زوَر) دي او هر یو حرکت یو سېلاب جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۳ – پۀ پښتو کښی څلور د علت حرفونه (و،ا،ي،ه) دي - پۀ خپلو ځایونو کښې "و" د پېش حرکت ، "ا" د زوَر ، "ي" د زېر حرکت او "ه" د زوَر حرکت ورکوي لکه د "مور" ټکي "و" یا د صبا ټکي "ا" یا د "ډېر" ټکي "ې" یا د "هغه" ټکي دویمه "ه" -

۴ – " ۀ " د زورکی حرکت ورکوي او یو سېلاب جوړوي - یا به داسې ووایو چې "ۀ" د ځان نه مخکښې حرف ته د زورکي حرکت ورکړي او خپله خاموشه یا ګونګه شي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ – ساکن ټکے سېلاب نۀ شی

جوړو -

۶ – زور ځان لۀ سېلاب

رغوي لکه "زما" ، رڼا ، او څنګه- پۀ دې درو

واړو ټکو کښې لومړے سېلاب زورکي جوړ

کړے دے-

۷ – ساکن ټکے د ځان نۀ

مخکښې (ماقبل) حرکت سره د ګډون نه پس

سېلاب جوړوي لکه "لَر" ، "بَر" او "غَر" ټکو

کښې "ر"-

OWNED BY 0300-9792115

۸ – کله د یوۀ متحرک حرف

نه مخکښې هم ساکن او وروستو هم ساکن

حرفونه وي نو دا ساکن حرفونه پۀ مینځینې

حرکت پورې ښخ شي او یو سېلاب جوړ کړي

لکه "ورځ" کښې "ر" باندې د زوَر حرکت دے

خو "و" او "ځ" پکښې ساکن دي-

۹ – کله د یوۀ متحرک ټکی

نه شاته دوه یا درې ساکن حرفونه راشي لکه

دوست ، خوست - دلته "س" او "ت" د پېش

حرکت پورې ونخښلي او یو سېلاب جوړ کړي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰ - صرف د سپلابونو

شمېر د وزن دپاره کافي نۀ دے بلکه دا کتل شي چې پۀ مصرعه کښې خجن سپلاب بې ځایه شوے خو نۀ دے-

۱۱ - پۀ پښتو کښې دوه قسمه

رکنونه کارول کېږي ، پۀ یوۀ قسم رکن کښې څلور سپلابونه وي چې اوږد رکن ورته وایي اوپۀ دویم قسم رکن کښې درې سپلابونه وي چې لنډ رکن ورته وایي-

۱۲- د اوږدۀ رکن تکرار اوږد رکني بحرونه جوړوي او د لنډ رکن تکرار لنډ رکني بحرونه جوړوي -

۱۳ - پۀ هر رکن کښې یو

سپلاب لازمي خجن وي پۀ کوم چې د مصرعې بحر ولاړ وي او نور پکښې سپک سپلابونه وي -

د اوږدۀ رکن (څلور سپلابیز) خج یا پۀ لومړي سپلاب ، یا پۀ دویم ، یاپۀ دریم ، او یا پۀ څلورم سپلاب راځي او لۀ څلورم سپلاب وروستو نۀ شي را - د لنډ رکن (درې سپلابیز)خج یا پۀ لومړي یا پۀ دویم او یا پۀ دریم سپلاب راځي - د

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ رکن خج لۀ دريم سېلاب وروستو نۀ شي
را -

۱۴- د دوو سېلابونو رکن هم
پۀ پښتو شاعرۍ کښې نۀ شته -

۱۵ - اوږد رکن (څلور څپيز)
کم نا کم يو ځل ا و زيات نا زيات څلور ځله
تکرار کېږي ما سېوا د پنځم اوږد رکني بحر د
پنځم ښاخ نه ، چې پۀ هغۀ کښې پوره رکن هم
څلور ځله او نيمګړے رکن هم څلور ځله تکرار
کېږي -

OWNED BY 0300 9792115

۱۶ - لنډ رکن کم نا کم دوه
ځله او زيات نه زيات څلور ځله تکرار کېدے
شي -

۱۷ - د رکنونو پۀ قطار کښې
د لازمي خجن سېلاب ځاي ته مخامخ د شعر
خجن سېلاب راځي او د رکن سپک سېلاب
ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک سېلاب راځي
-

۱۸ - که د رکن خجن
سېلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب راشي نو بحر ماتېږي او که د رکن سپک
سېلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې خجن
سېلاب راشي نو هيڅ فرق نهٔ غورځوي -

۱۹ - خج پهٔ خپل ځاي
ټينګ ولاړ وي او يون نهٔ کوي خو اهنګ پهٔ
مصرعه کښې ښکته ،پورته يا هوار يون کوي -

۲۰ - هغه يوسېلابيز ټکی چې پهٔ
يواځې ځان هيڅ معنا نهٔ ورکوي بلکه د
بل ټکي سره د ګډون نه پس معنا
ورکوي ، تل د سپک سېلاب پهٔ توګه

OWNED BY 0300 9792115

کارول شي لکه چې ، مې ، د ، کښې ،
نه ، يې، دې ، مو او داسې نور -

۲۱ - هغه يو سېلابيز ټکی چې پهٔ
يواځې ځان معنا ورکو شي ، خجن
هم کېدې شي او سپک هم ؛ لکه شپه
، څهٔ ، زهٔ ، ښهٔ ، ورځ او داسې نور -

۲۲ - د لومړي |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدهٔ
رکن ، دويم |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدهٔ رکن او
د څلورم |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدهٔ رکن د تکرار
نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پهٔ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیر کښې درې سېلابیز نیمګړے رکن غواړي -

۲۳ - د دریم اوږدهٔ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پهٔ اخیر کښې نیمګړے رکن نهٔ غواړي -

۲۴ - د څلورم اوږدهٔ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | د تکرار نه پنځم اوږد رکنې بحر هم جوړېږي خو فرق پکښې دومره دے چې دا بحر پهٔ اخیر کښې د یوهٔ سېلاب نیمګړے رکن غواړي -

OWNED BY 0300 9792115

۲۵ - د دویم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه نیمګړے رکن نهٔ غواړي -

۲۶ - د لومړي لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | او د دریم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پهٔ اخیر کښې د یوهٔ سېلاب نیمګړے رکن غواړي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۷ - د پښتو په ډېرو ټکو کښې
عادي او منطقي خج په اخيرني
سېلاب راځي - چې کوم ټکي پنځه يا
زيات سېلابونه لري ، لکه "اهورا
مزدا" او يا "نکارا ګووا "، په دغو ټکو
کښې خج په پنځم سېلاب دے ، نو
داسې ټکي په پښتو شعر کښې نۀ شي
راتلې ، ولې چې د اوږدۀ رکن خج تر
څلورم سېلاب وروستو نۀ شي را -

۲۸ - لۀ درو سېلابونو کم لاندې
باندې وا دومره غټ تاوان نۀ لري

OWNED BY 0300 9792115

لکه څومره چې د خج بې ځايه کول
تاوان لري -

۲۹ - په خپل عروضی نظام کښی
چې د رکنونو کوم شکلونه او ډولونه
بيان شوي دي په هغو کښې دګوتو وهلو
ډېر کم ګنجائش دے خو که بيا هم
څوک څۀ نا څۀ کول غواړي نو هغه د
بحرونو په وروستينيو رکنونو کښې
کېدې شي لکه دا چې ، که د يوۀ بحر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ پاې کښې نيمګړے رکن وي نو بيا
هغه ورپوره کړے شي يا که پۀ پاې کښې
پوره رکن وي نو بيا هغه نيمګړےکړے
شي خو شرط به دا وي چې پۀ دغسې
کولو سره بحر کوم شکل اخلي پۀ هغۀ
کښې به اهنګ هم وي او لۀ خپله وزنه
به وځي هم نه -

۳۰ - پۀ تقطيع کښې دا اړينه
(ضروري) نۀ ده چې زوَر ته مخامخ زوَر
، يا پېښ ته مخامخ پيش او يا زېر ته
مخا مخ زېر راشي -

OWNED BY 0300 9792115

۳۱ - د تقطيـــــــــــــــــع
دار و مدار پۀ اواز باندې دے نۀ پۀ حرفونو باندې
-

۳۲ - آ (الف ممدوده) پۀ
پښتو کښې نۀ شته خو که چرته د عربۍ پۀ يوۀ
ټکي کښې راشي نو دا به د " اَ " برابر وي او يو
سېلاب وي -

۳۳ - چې پۀ کوم حرف
باندې شد (ّ) وي هغه حرف د دوو حرفونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابر وي لکه محبت (محب +بَت) او تصوّر (تصو+ وُر) -

۳۴ - تنوین د نون برابر حسابیږي لکه پهٔ فوراً کښې (فورَن) -

۳۵ - د عربۍ ټکی اخیر ساکن الف غورځېږي لکه "لا تقنطوا" کښې -

۳۶ - الف مقصورې( ) د الف برابر حسابېږي لکه رحمٰن او رحمان -

۳۷ - د داؤد او د طاؤس "ؤ" د دوو واوونو برابر دے لکه "داوود" - پهٔ دې ټکي کښې دوه واوونه یو سِپلاب جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۳۸ - دا ذکر شوې قاعدې پهٔ ذهن کښې محفوظولو نه پس ، د یوې مصرعې د تقطیع پهٔ وخت پکار ده چې د دې مصرعې د ویئلو سره د دې بحر وپېژند شي - پهٔ دې لړ کښې د مصرعې لومړي څلورو سِپلابونو ته فکر کېږي چې لومړے ،که دویم ، که دریم ، که څلورم سِپلاب یې خجن دے - که لومړے

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپیلاب يې خجن وي نو پۀ دې مصرعه کښې
لومړے اوږدرکن پۀ کار راو شوے دے-اوس
د ځلورو ځلورو سپیلابونو رکنونه جوړوو که دا
لومړے اوږد رکن يو ځل را وي نو دا د
لومړي اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ مصرعه ده
،که دوه ځله دا رکن را وي نو دا لومړي اوږد
رکني بحر د دويم ښاخ مصرعه ده که درې ځله دا
رکن را وي نو دا د لومړي اوږد رکني بحر د
دريم ښاخ مصرعه ده - که ځلور ځله دا رکن
تکرار شوے وي او يا دا مصرعه د لومړي ښاخ د
مصرعې غبرګ صورت وي نو بيا دا مصرعه د
لومړي اوږد رکني بحرد ځلورم ښاخ مصرعه ده -
لنډه دا ده چې د خجن سپیلاب نمبر(شمېر) به
درکن نوم وي د رکن نمبر (شمېر) به د بحر نوم
وي او د رکن تکرار (يو ، دوه ، درې ، ځلورځله)
به د دې بحر د ښاخ نوم وي -

۳۹ - پۀ يوې مصرعې باندې

غور کولو نه پس که دا معلومه شي چې هر دريم
سپیلاب يې خجن دے بيا به د دې تقطيع پۀ لنډ
رکن (درې سپیلابيز) باندې کوو- طريقه به د

OWNED BY 0300-9702115

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاعدې نمبر ۳۸ کاروليې شي - بيا به د لنډۍ رکني بحر هم معلوم شي او ددۀ ښاخ هم -

۴۰ - پۀ ځينې ځای کښې پۀ يوۀ شعري ځېل کښې د يوې ځپې يا زيا د وزن تاوان نۀ لري پۀ دې لړ کښې هغه شعري ځېل راځي چې لۀ خچپاي سربيت (مطلع) سره شروع شوے وي يا به داسي ووايو چې د مطلع شعر يې پۀ اخيري خجن سېلاب پوره شي - اوس به قافيه دارې مصرعې د بې قافيه (ناپښېليزو) مصرعو نه يو يو سېلاب کمې وي - د بېلګې پۀ توګه د دريم اوږد رکني بحر دريم ښاخ به واخلو کوم چې ۱۲ سېلابونه مصرعه لري- د دې مصرعې اخيري خجن سېلاب يولسم دے - اوس که يوه مصرعه پۀ يولسم سېلاب پوره شي نو دا اخيري خجن سېلاب اوږد شي او د دوو سېلابونو ځاي ونيسي او بحر ته هيڅ زيان هم نۀ ورکوي اوس د د دې غزل ټولې قافيه دارې مصرعې يولس سيلابه راځي او بې قافيه مصرعې به دولس سېلابه راځي لکه د خوشال خان دا غزل:

بيا لۀ کومه را پيدا شو دا بهار

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱

چې پۀ هر لوري يې ملک کړلو ګلزار

۱۱

درست پښتون لۀ قند هاره تر اټکه

۱۲

سر ه يو د ننګ پۀ کار پټ و اشکار

۱۱

۴۱ – د تقطيع پۀ کار کښې د رکن سېلابونه يوۀ تر بله لرې او جدا ليکل کيږي ولې چې د خجن سېلاب پۀ پيژنګلو کښې څۀ ابهام نۀ شي پا –

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم باب

د پښتو شاعرۍ دودیز (مروج) بحرونه

بحرونه پهٔ دوه قسمه دي یو اوږد رکني بحرونه دي او بل لنډ رکني بحرونه - اوږد رکني بحرونه د اوږدو رکنونو نه او لنډ رکني بحرونه د لنډو رکنونو نه جوړېږي - پهٔ دې باب کښې مې د رکنونو پهٔ قالبونو کښې د سېلابونو پهٔ ځاي اعداد (هندسې) لګولي دي او د خجن سېلاب د پاره مې پهٔ هند سه باندې ضمه (ُ) لګولې ده خو د مصرعو پهٔ تقطیع کښې مې صرف پهٔ خجن سېلاب ضمه (ُ) لګولې ده او پهٔ سپکو سېلابونو د نخښې ضرورت نهٔ شته - د تقطیع پهٔ وخت د مصرعې پهٔ اخیري رکن کښې د نخښې ¯ نه مراد د نیمګړي رکن غورځېدلي سېلاب ته اشاره ده -

OWNED BY 0300 9792115

اوږد رکني بحرونه

دا بحرونه دڅلورو اوږدو رکنونو نه جوړېږي - لومړے اوږد رکن لومړے اوږد رکني بحر ، دویم اوږد رکن دویم اوږد رکني بحر ، دریم اوږد رکن دریم اوږد رکني بحر ، څلورم اوږد رکن څلورم اوږد رکني بحر، او پهٔ اخیر کښې یو ځل بیا څلورم اوږد رکن پنځم اوږد رکني بحر جوړوي - د هر یوهٔ بحر بیا څلور څلور ښاخونه دي ما سوا د پنځم اوږد رکني بحر نه چې هغه پنځهٔ ښاخونه لري -

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړے اوږد رکني بحر

دا بحر د لومړي اوږدۀ رکن | ۴۳۲۱ | چې لومړے سپلاب یې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دویم، دریم او څلورم سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پۀ لحاظ د دې بحر څلور ښاخونه دي او هر ښاخ یې د درو سپلابونو نیمګړے رکن هم غواړي -

۱ - لومړے اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ) : پۀ دې بحر کښې لومړے اوږد رکن | ۴۳۲۱ | یو ځل پۀ پوره توګه راځي او پۀ اخیر کښې درې سپلابیز نیمګړے رکن غواړي - د دې بحر مصرعه اووۀ (۷) سپلابه وي - دا مصرعه د دې بحر تر ټولو لنډه مصرعه ده - اوس د رحمت الله درد د یوۀ غزل نه څوشعرونه را اخلم :

یا خالقه ! لمر مې کړې
زیرے د سحر مې کړه
ما سوا لۀ خپل وجود
یا الله ! کافر مې کړه
زۀ د شبنم څاڅکےیم
خدایه ! سمندر مې کړه
تۀ سنګ پارس او زۀ
کاڼے یمه زر مې کړه
مینه د انسان راکړه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

درد یم چاره کرمې کړه

د لوستلو نه پس يې د دې ښاخ پهٔ رکنونو کښې تقطيع کوم :

| ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲۱ |

| يُا خا ل قه | لمُر مې کړه - |

| زيُ رے د س | حُر مې کړه - |

| مُا س وا لهٔ | خپُل و جود - |

| يُا الله کا | فُر مې کړه - |

| زُهٔ د شب نم | څُاخ يم - |

| خدُا يه !س من | دُر مې کړه - |

| تُهٔ سن ګک پا | رُس او زهٔ - |

| کُا نړے ي مه | زُر مې کړه - |

| مُي نه د ان | سُا ن راک ړه - |

| دُرد يم چا ره | کُر مې کړه - |

ا ـــــــــ نيمګړے رکن

د دې بحر د مصرعې لومړے او پنځم سېلابونه خجن وي او نوره يې سپک وي - لکه څنګه چې د باندې قالب نه ښکاره کېږي - دا شعرونه پهٔ څلور سېلابيز رکنونو کښې ووېشل شول نو معلومه شوه چې د مصرعې لومړے او پنځم سېلابونه خجن دي که لږ نور فکر وکړے شي نو د اتم سېلاب خانې د پاره زمونږ سره بل

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب نۀ شته يعنې د اتم سېلاب ځاي خالي دے - لومړے اوږد رکن اول ځل پۀ پوره توګه او بيا پۀ نيمګړي درې سېلابيز شکل کښې را -اوس که چرته د اول ا و يا د پنځم خجنو سېلابونو پۀ ځاي سپک سېلاب راشي نو بحر ماتيږي -

۲ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (دويم ښاخ)~~ : دا بحر هم د لومړي اوږدۀ رکن ا ۱ ۲ ۳ ۴ ا د تکرار څخه جوړيږي د دويم ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور سېلابه اوږده وي - دا ذکر شوے رکن دوه ځله پۀ پوره توګه او يوځل پۀ نيمګړي درې سېلابيز شکل کښې راځي - د دې بحر مصرعه يولس(۱۱) سېلابه وي او خجن سېلابونه يې لومړے، پنځم او نهم دي - پۀ دې ښاخ کښې د عبد الرحيم مجذوب د يوۀ غزل نه څو شعرونه عرض کوم :

OWNED BY 0300 9792115

خو مې کتلي درته سم نۀ دي لا
تم شه ګله اوښکې مې لا تم نۀ دي
غم د جدا يي پۀ زړۀ غلبيل يمه
دا شانې سيخونه خو د زغم نۀ دي
ښکلي مې چې وګوري مسکاکوي
زۀ به لېو يمه دوي ګرم نۀ دي
زخم مې داغي دا مې علاج کوي
سوے دے مسلسل دا خو ملهم نۀ دي
پوه دے دمجذوب پۀ زړګي پوه دے ښۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکلي که وليان نۀ دي څۀکم نۀ دي

اوس هم دغه شعرونه د ډيرښاخ پۀ رکنونو کښې داسې

وېشلي شوي دي :

| ۱۲ ۱۱ ۱۰۹ |۸ ۷ ۶ ۵ |۴ ۳ ۲۱ |

ا لُا خو مې ک ا تُ لي د ر ته ا سُم نۀ دي ـ ا

اتُم شه ګک له اوُښ کې مې لا ا تُم نۀ دي ـ ا

اغُم د ج دا ايُي پۀ زړۀ غل ابُېل ي مه ـ ا

ا دُا شا نې سي اخُو نه خو د ا زغُم نۀ دي ـ ا

ا ښکُ لي مې چې ا وُګو ري مس اکُا کوي ـ ا

ازُۀ به لې و ا ئُي مه دوي ا ګُرم نۀ دي ـ ا

ازُخم مې دا اغُي دا مې ع الُاج کوي ـ ا

اسوُے دے م سل اسُل دا خو مل ا هُم نۀ دي ـ ا

ا پُوه دے د مج اذُوب پۀ زړګي ا پُوه دے ښۀ ـ ا

اښکُ لي که ول ايُان نۀ دي څۀ اکُم نۀ دي ـ ا

۱ــــــــــ۲ــــــــــ نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (دريم ښاخ)~~: پۀ دې ښاخ کښې هماغه لومړے اوږد رکن پۀ پوره توګه دري ځله تکرار کېږي او پۀ اخير کښې د درو سېلابونو نيمګړے رکن هم غواړي- د دې ښاخ هره مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابه وي او د دويم ښاخ د مصرعې نه څلور سېلابه زياته وي - خجن سېلابونه يې لومړے ، پنځم ، نهم او ديارلسم دي او باقي نوره سېلابونه يې سپک دي -

دې نه پس پۀ دې ښاخ کښې شوے د خوشال خان د غزل نه څو شعرونه وړاندې کول شي :

نۀ شته پۀ دا شهرڅوک چې نۀ دي خريدار ستا
څۀ رنګه ډېر تو د دے چې مې وليدۀ بازار ستا
ښه ده سروې ونه ، نۀ چې ښه د ه ستا ترقده
شهد که شېرين دے ، نۀ شېرين دےتر ګفتارستا
چا چې تا ته کړے يونظر دے پۀ درست عمر
څو پۀ دنيا پايي نور به تل وي طلبګار ستا
ډېر طبيبان راغلل لکه راغلل هسې لاړل
راشه حال يې ګوره چې څۀ حال لري بيمار ستا
سر لري خوشال درته پېش کش که دې پکاروي
نوره تر دا څۀ چې د چا سر راشي پکار ستا

OWNED BY 03009792115

د خوشال بابا د دغو شعرونو لۀ لوستلو پس ، د دې بحر پۀ رکنونو کښې يې لاندې تقطيع کېږي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

| ١ُ ٢ ٣ ٤ | ٥ ٦ ٧ ٨ | ٩ ١٠ ١١ ١٢ | ١٣ُ ١٤ ١٥ ١٦ |

|نُۀ شته پۀ دا | شُ هرڅوک چې| نُۀ دي خ ري | دُار ستا (¯) ¯|

|څُۀ رن ګه ډېرا تُود دے چې مې| وُ لي دۀ با | زُار ستا (¯) ¯|

|بنُه ده سر وې| وُنه ، نۀ چې | بنُه ده ستا ترا قُ د ه (¯) ¯ |

|شُ هد که شي | رُين دے ، نۀ شي |رُين دےترګف | تُارستا (¯) ¯|

|چُا چې تا ته | کُړے يون | ظُر دے پۀ درست | عُ مر(¯) ¯|

|څُو پۀ دن يا | پُا يي نور به | تُل وي ط لب ګُار ستا (¯) ¯|

|ډُېر ط بي بان|رُاغ لل ل که | رُاغ لل ه سې | لُا ړل (¯) ¯|

|رُا شه حال يې|ګُو ره چې څۀ|حُال ل ري بي| مُار ستا (¯) ¯|

|سُر ل ري خوا|شُال در ته پېش|کُش که دي پ | کُار وي(¯) ¯|

|نُو ره تر دا | څُۀ چې د چا| سُر را شي پ|کُار ستا (¯) ¯|

١ـــــــــــ٢ـــــــــ٣ــــنيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

ياده دې وي چې د دې بحر مصرعه ١٥ سېلابونه لري خود دغو باندينو شعرونو ټولې مصرعې څوارلس (١٤) سېلابونه لري پۀ دې کښې اخيرې خجن سېلاب (ديارلسم) د اوږد سېلاب پۀ توګه کارو شوے دے پۀ تقطيع کښې د نخښې (¯) نه دغه مراد دے او د اخېري ¯ نه درې سېلابيز نيمګړي رکن ته اشاره ده -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - لومړے اوږد رکني بحر (څلورم ښاخ) :

کوم وخت چې د پښتو ژبه د خپلوعروضو سره لا اشنا شوې نۀ وه نو هغه وخت کښې چې کوم شعرونه پۀ بحرِ مدید کښې ليکلي شوي وو ، نن د هغوي لۀ تجزيې دا معلوميږي چې د خپلو عروضو پۀ رڼا کښې هغه شعرونه د "لومړي اوږد رکني بحر" د څلورم ښاخ پۀ عروضي چوکاټ کښې ځايږي لکه د رحمان باباؒ دا لاندې شوے غزل-

د لومړي اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووۀ (۷) سېلابيزه مصرعه ده ، لۀ دغو اووۀ سېلابيزو دوو مصرعو څخه جوړه شوې يوه غبرګه مصرعه پۀ دې څلورم ښاخ کښې راځي نو ځکه به د څلورم ښاخ د مصرعې اوږدوا څوارلس (۱۴) سېلابه وي- اوس يو ځل د دې بحر پۀ دې ښاخ کښې شوے د رحمان باباؒ لۀ غزل نه څو شعرونه عرض کوم ، پس لۀ هغې به يې د دې بحر پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم :

OWNED BY 0300 9792115

سر زما سامان زما ، زار شه تر جنان زما
زار شه تر جنان زما ، سر زما سامان زما
زيان زما نقصان زما ، واړه د يار هجر دے
واړه د يار هجر دے ، زيان زما نقصان زما
مشک زما زعفران زما ، ستا د کوڅې خاورې دي
ستا د کوڅې خاورې دي ، مشک زما زعفران زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

باغ زما بوستان زما ، بې تا مېوه نۀ نيسي
بې تا مېوه نۀ نيسي ، باغ زما بوستان زما
زړۀ زما چشمان زما ، بې تا هيڅ حال نۀ لري
بې تا هيڅ حال نۀ لري ، زړۀ زما چشمان زما

د لومړي اوږد رکني بحر د څلورم ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطيع :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

سُر زما سا	مُان ز ما ـ		زارشه ترج	نان ز ما ـ
زار شه ترج	نان ز ما ـ		سُر زما سا	مان ز ما ـ
زيان زما نق	صان زما ـ		وا ره د يار	ه جر دے ـ
وا ره د يار	ه جر دے ـ		زيان زما نق	صان زما ـ
مُشک زما زعف	ران زما ـ		ستا د کو خې	خاو رې دي ـ
ستا د کو خې	خاو رې دي ـ		مُشک زما زعف	ران زما ـ
باغ زما بوس	تان زما ـ		بې تا مې وه	نۀ ني سي ـ
بې تا مې وه	نۀ ني سي ـ		باغ زما بوس	تان زما ـ
زړۀ زما چش	مان ز ما ـ		بې تا هيڅ حال	نۀ ل ري ـ
بې تا هيڅ حال	نۀ ل ري ـ		زړۀ زما چش	مان زما ـ

۱ــــ نيمګړے رکن ــــــ ۲ــــ نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ دې تقطیع کښې دا ښکاره ده چې لومړے اوږد رکن اول ځل پوره ، بیا نیمګړے، بیا پوره او بیا نیمګړے را دے - دا د لومړي ښاخ د اووۀ سېلابیزې مصرعې غبرګ شکل دے - د دې ښاخ مصرعه څوارلس(۱۴) سېلابه راغله - خجن سېلابونه یې لومړے ، پنځم ، نهم او دیارلسم دي - چونکه دلته اتم سېلاب د غورځېدلو (لومړي نیمګړي رکن) لۀ سببه د غبرګې مصرعې پۀ اووم سېلاب سکته یا وقفه راځي نو لوستو به پۀ اووم سېلاب لږ غوندې تم کېږي - لوستو پۀ پیوسته توګه او روانۍ سره دغه مصرعه لۀ سره تر اخیره پورې نۀ شي لو -

دلته دې یوه بله نکته هم بې د لیکلو نۀ وي پاتې ، هغه دا چې که څوک وغواړي نو د لومړي بحر د د دې څلورم ښاخ غبرګه مصرعه بېرته پۀ دریم ښاخ کښې هم بدلولې شي - د دې غبرګې مصرعې د غورځېدلي ا تم سېلاب ځاې ته به یو سېلاب ورننه کړي نو بیا به د دریم ښاخ پۀ پنځلس سېلابیزې مصرعې کښې بدله شي ، هم دغه شان که د دریم ښاخ مصرعه څلورم ښاخ ته اړول غواړي نو بیا به د مینځ اتم سېلاب ترېنه وغورځوي ، د اتم سېلاب د غورځولو نه پس به یوه څوارلس سېلابیزه غبرګه مصرعه ترېنه جوړه شي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم اوږد رکني بحر

دا بحر د دویم اوږدهٔ رکن | ا ۲ُ ۳ ۴ | چې دویم سپلاب یې خجن دے ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دریم او څلورم سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لهٔ مخې د دې بحر څلور ښاخونه دي - هر ښاخ یې د درو سپلابونو نیمګړے رکن هم غواړي-

۱ - دویم اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ) : دا بحر د دویم اوږد رکني بحر تر ټولو لنډ ښاخ دے-پهٔ دې بحر کښې دویم اوږد رکن | ا ۲ُ ۳ ۴ | یو ځل پهٔ پوره توګه راځي او بیا پهٔ بل ځل د درې سپلابیز نیمګړي رکن پهٔ صورت کښې - د دې بحر مصرعه اووهٔ (۷) سپلابه وي - د دې ښاخ پهٔ مصرعه کښې خجن سپلابونه دویم او شپږم دي - د غازي سیال یو نظم چې عنوان یې دے "کشمیر به ازادېږي" پهٔ هم دې ښاخ کښې شوے دے ، د نمونې پهٔ طور لومړي څو شعرونه ترینه راخیستي شوي دي :

OWNED BY 0300 9792115

کشمیر به ازادېږي
دا خوب به رښتیا کېږي
تر څو به پهٔ دا خاوره
دا سرې وینې بهېږي
پهٔ دغه سرو لمبو کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګلان به زرغونېږي

فریاد د مظلومانو

تر عرشه به رسېږي

د خوېندو لوپټو نه

بېرغ به را جوړېږي

یو ځل د لوستلو نه پس د دغو شعرونو د دې بحر په

رکنونو کښې داسې تقطیع کوم :

|١ ٢ ٣ ۴ | ۵ ٦ ٧ ٨|

|کش مُیر به ا |زا دُې ږ ي -|

|دا خُوب به ربښ|تیا کُې ږي -|

OWNED BY 0300 9792115

|تر ځُو به په |دا خُاو ره -|

|دا سرُې وي نې| ب هُې ږي -|

|په دُ غه سرو |لم بُو کښې -|

|ګ لُان به زر |غو نُې ږي -|

|فر یُاد د مظ |لو مُا نو -|

|تر عرُ شه به | ر سُې ږ ي -|

|د خوُېن دو لو | پ ټُو نه -|

|بې رُغ به را | جو ړُې ږي -|

ا-------نیمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - دویم اوږد رکني بحر (دویم اخ) : ددې

ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور سېلابه اوږده ده-پهٔ

دې بحر کښې دویم اوږد رکن | ۱ ۱ ۲ ۳ ۴ | دوه ځله پهٔ پوره توګه

راځي او بیا پهٔ اخیر کښې پهٔ درې سېلابیز نیمګړي شکل کښې - د

دې بحر مصرعه یولس (۱۱) سېلابه وي - اوس به د دې ښاخ یو غزل

را اخلم :

پر سد وم لېو کړم د یا ر ستړګو

زهٔ هم د کار سړے کړم د یار ستړګو

بې مینې ژوند پهٔ مرګ باندې حساب دے

زهٔ مړ وم را ژوند ےکړم د یار ستړګو

پو هېږ مه چې هیڅ لا هم نهٔ یم

ورځمه که یو کړم د یا ر ستړګو

کېد ے شي که و یار ته مې ورخپل کړي

لهٔ ځانه خو پرد ے کړم د یارستړګو

چې مات شومه د خپل زړګي پهٔ سر کښې

زهٔ د ا سې یو ا غز ے کړم د یار ستړګو

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې بحر په قالب کښې يې په لاندينې توګه تقطيع کوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

|پر سُد وم لې|و ُکړم د|يار سترُګو -|

|زهٔ هُم د کار|س رُے کړم د|يار سترُګو -|

|بې مُي نې ژوند|پهٔ مُرګ بان دې|ح سُاب دے -|

|زهٔ مُړ وم را|ژون دُے کړم د|يار سترُګو -|

|پو هُې بهٔ مه|چې هُيڅ لا|هم نُهٔ يم -|

|ور ځُ مه که|يو ُکړم د|يار سترُګو -|

|کې دُے شي که|و يُار ته مې|ور خپُل کړي -|

|لهٔ ځُا نه خو|پر دُے کړم د|يار سترُګو -|

|چې مُات شو مه|د خپُل زړګي|پهٔ سُر کښې -|

|زهٔ دُا سې يو|اغ زُے کړم د|يار سترُګو -|

۱-------۲------نيمګړے رکن

پهٔ تقطيع کښې دا ليد شي چې د دولسم سپلاب خانه خالي ده ، نو د ا څلور واړه مصرعې يولس يولس (۱۱) سپلابونه لري - د دغو مصرعو څجن سپلابونه دويم، شپږم او لسم دي - دويم اوږد رکن هم دوه ځله پهٔ پوره شکل کښې را دے او يو ځل پهٔ نيمګړي شکل کښې -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - دويم اوږد رکني بحر (دريم ښاخ) : پۀ دې

ښاخ کښې هم هغه دويم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | کارو شي خو

دا ښاخ د دې بحر د دويم ښاخ نه پۀ دې وجه بېل دے چې پۀ دې کښې دغه رکن پۀ پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي او پۀ اخير کښې پۀ درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې - اوس د لوستلو د پاره د مطيع الله قريشي يو غزل چې پۀ هم دې بحر کښې دے ، وړاندې کوم :

اشنا ! خپله وعده لږه محکمه کړه چې څمه
زړګے مې بيا د بل ديدن پۀ طمعه کړه چې څمه
ستا غم مې غموي که پۀ شهرت مې خفا کېږے
خپل غم راځينې واخله ما بې غمه کړه چې څمه
شپه لاړه د رخصت پۀ اخيستو کښې سپين صبا شو
تۀ زلفې را خورې کړه رڼا کمه کړه چې څمه
ما ستا لۀ دره بېرته د تلو لار ليدلې نۀ ده
دا لار خو تر څۀ ځايه را ته سمه کړه چې څمه
پۀ تلو کښې يې ويئل چې قريشي بيا به راځمه
خوسترګو يې ويئل چې خاطر جمعه کړه چې څمه

د غزل د لوستلو نه پس يې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

|۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶|

|اش نُا خپ له| وع دُه ل ږه | مح كُ مه كړه | چې ځُ مه ـ |

|ازږ ګُے مې بيا | د بُل دي دن| پۀ طُ معه كړه | چې ځُ مه ـ |

|استا غُم مې غ | م وُي كه پۀ | شه رُت مې خ | فا كُې ږے ـ|

|خپل غُم را ځي |نې واُخ له ما | بې غُ مه كړه |چې ځُ مه ـ|

|شپه لُا ړه دا | رخ صُت پۀ ا | خيس تُو كښې سپين| ص بُا شو ـ|

|تۀ زُل فې را |خو رُې كړه ر | نا كُ مه كړه | چې ځُ مه ـ|

|ما ستُا لۀ دا | ره بېُر ته د | تلو لُار لي د | لې نُۀ ده ـ |

|د ا لُار خو تر| خۀ ځُا يه را | ته سُ مه كړه | چې ځُ مه ـ|

|پۀ تلُو كښې يې | وي ئُل چې ق | ارې شُي بيا به | راځُ مه ـ|

|خو ستُر ګو يې | وي ئُل چې خا | طرجُ معه كړه | چې ځُ مه ـ|

ا ـــــــ ۲ ـــــــــ ۳ ـــــــ نيمګړے ركن

د دې ښاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابه وي د تقيطيع پۀ تجربه كښې دا ښكاره شوه چې دويم اوږد ركن درې ځله پوره او پۀ اخير كښې درې سېلابيز نيمګړي شكل كښې را او خجن سېلابونه يې دويم، شپږم، لسم او څوارلسم دي - دا ښاخ هم پۀ پښتو شعر كښې زيات ليدل كېږي- د ښاخ د اهميت او شهرت لۀ مخې ، د تمرين د پاره د سليم قرار لۀ يوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې كوم لوستونكي كولې شي چې پخپله يې د تقطيع هڅه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي ولې چې د تقطيع مهارت پۀ مشق منحصر دے -

ولاړ را ته واعظ دے د جنت پۀ مناري
وهلې مې تکيه ده د رحمت پۀ مناري
کوترې به د امن بچي چرته زېږوي
تاو شوي چې ماران دي د قيادت پۀ مناري
خپل وس پرې حاسدانو ، جابرانوکړ تمام
لا څو نخښې لرو د مروّت پۀ مناري
بيا هم راباندې ګران دے داسې ګران لکه جنان
رقيب که وي ولاړ د رقابت پۀ مناري
قراره ! اور چې لګي پۀ جونګړې د ښائست
لړزان دې ولې راشي د جرأت پۀ مناري

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- دويم اوږد رکني بحر (لورم ماخ)

بحر مضارع د عربي عروضو د مرکب (د مفرد بحرونو د ګډون نه مرکب بحر جوړېږي) بحرونو څخه يو مشهور بحر دے په دې بحر کښې نرمي او پست وا وي- د بحر مضارع سالم وزن داسې وي :

مفاعيلن فاعلاتن مفاعيلن فاعلاتن

د دې بحر د مصرعې په اوله برخه کښې دوه جلا جلا رکنونه راځې ، دويمه برخه کښې يې تکرار دے نو په دې وجه دا مصرعه په دوو سمو حصو کښې تقسيم کېږي -

د دې بحر يو زحاف بحر مضارع مثمن (په يوه مصرعه کښې څلور او په دوو مصرعو کښې اته رکنونه) اخرب دےچې وزن يې داسې دے :

مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن

په دې زحاف کښې هم په دوو جلا جلا رکنونو مصرعه شروع شي او د مصرعې په دويمه برخه کښې د لومړۍ برخې تکرار وي - د بحر مضارع سالم په مصرعه کښې شپاړس سېلابونه وي او په زحاف مثمن اخرب کښې دولس - سالم شکل وي که زحاف ، د دې بحر مصرعه يوه غبرګه مصرعه وي -

د عبد العلي کاکړ يو غزل چې په بحر مضارع مثمن اخرب کښې شوے وو ، ترېنه يوه مصرعه را اخلو :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

یار درومي او زۀ نۀ مرم هرګوره بې وفا یم

د دې مصرعې پۀ اولې برخې کښې داسې رکن استعمال شوے دے چې دویم سېلاب یې خجن دے ، دا رکن دوه ځله تکرار شوے دے د دې مصرعې د اولې برخي وزن هم د مفعول فاعلاتن وزن دے - د مصرعې دویمې برخې کښې د اولې برخې تکرار دے -دا مصرعه د اوو سېلابونو غبرګه مصرعه ده-

د دې بحث نه پس سړے دې نتیجې ته را رسي چې د عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې پۀ بحر مضارع کښې لیکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو "دویم اوږد رکني بحر" پۀ څلورم ښاخ کښې راځي-

دا ښاخ هم د دویم اوږدۀ رکن (۱ ۲ ۳ ۴) د تکرار څخه جوړېږي- د دویم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووۀ (۷)سېلابیزه مصرعه ده - دا اووۀ سېلابیزه مصرعه چې دوه ځله یوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د څوارلسو (۱۴)سېلابونو یوه غبرګه مصرعه به ترېنه جوړه شي - دا غبرګه څوارلس سېلابیزه مصرعه د دې بحر پۀ څلورم ښاخ کښې راځي - د څلورم ښاخ هره مصرعه څلور رکنونه لري چې لومړے او دریم رکن یې پۀ پوره شکل تکرار کېږي خو دویم او څلورم رکن یې پۀ نیمګړي شکل کښې-اوس د غازيِ سیال هغه نظم(کشمیر به ازادېږي) چې ددې بحر پۀ لومړي ښأخ کښې دے ، دلته پېش کوم :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کشمیر به ازاد یږي
دا خوب به رښتیا کېږي
ترڅو به پهٔ دا خاوره
دا سرې وینې بهیږي
پهٔ دغه سرو لمبو کښې
ګلان به زرغونیږي
فریاد د مظلومانو
تر عرشه به رسیږي
د خوېندو لوپټو نه
بیرغ به راجوړیږي

OWNED BY 0300 9792115

د دې نظم هره مصرعه اووهٔ (۷) سېلابه ده او خجن سېلابونه یې دویم او شپږم دي اوس به د دغو مصرعو نه لړ ساعت د پاره خوارلس (۱۴) سېلابېزې غبرګې مصرعې جوړول پکار وي چې د دې ښاخ پهٔ سانچه کښې ځاي شي - لاندینې پنځهٔ غبرګې مصرعې به پهٔ دې ډول پهٔ لاس راشي -

کشمیر به ازاد یږي دا خوب به رښتیا کېږي
ترڅو به پهٔ دا خاوره دا سرې وینې بهیږي
پهٔ دغه سرو لمبو کښې ګلان به زرغونیږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فریاد د مظلومانو تر عرشه به رسېږي
د خوبندو لوپتو نه بېرغ به را جوړېږي

اوس به دا مصرعې د دې ښاخ په رکنونو کښې تقطیع غواړي ؛

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

اکش مُیربه ا| زا دُې ږ ي | دا خُوب به رښ | تیا کُې ږي |
ترڅُوبه په	دا خُاو ره	ادا سرُې وي نې	ب هُې ږ ي
په دُغه سروا	لم بُوکښې	اکُ لُان به زر	غو نُې ږي
فریُاد د مظ	لو مُا نو	تر عُر شه به	ر سُې ږ ي
د خوُبن دو لو	پ تُو نه	بې رُغ به را	جو ړُې ږي

ا-------نیمګړے رکن-------۲--------نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دې ښاخ د مصرعو د میځینې نیمګړي رکن

(اتم سېلاب د غورځېدو) له کبله به لوستو په اووم سېلاب لږ غوندې ایساریږي ، په روانه توګه یا بې د وقفې یې نه شي لو - د دې ښاخ د مصرعې خجن سېلابونه دویم ، شپږم، لسم او څوارلسم دي خو چې کله یې یو لوستو لولي نو د وینا په وخت کښې وروستیني دوه خجن سېلابونه یوه درجه را مخکښې شي او نهم او دیار لسم شي ، دا ځکه چې وقفه یا سکته د وینا په وخت کښې په سېلاب نه حسابیږي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم اوږد رکني بحر

کوم وخت چې نړۍ د ازاد نظم سره لا اشنا شوې نهٔ وه او کوم وخت چې د پښتو ادب د عروضو سره نهٔ وو اشنا شوې ، هغه وخت (۱۶۰۳ - ۱۶۱۲عیسوي) اخون درویزه باباؒ مخزن وو، چې پهٔ کوم ادبي صنف کښې یې وو هغې ته نن ازاد نظم وایي او چې پهٔ کوم وزن کښې یې وو هغې ته نن د پښتو عروضو "دریم اوږد رکني بحر" وایي (پهٔ دې مفروضو باندې باید چې خبرنې وکړې شي) - د مخزن اتۀ سېلابیزې کرښې د ذکر شوي بحر پهٔ دویم ښاخ کښې راځي ، دولس سېلابیزې کرښې یې پهٔ دریم ښاخ او شپاړس سېلابیزې کرښې یې پهٔ څلورم ښاخ کښې راځي -

دا بحر د دریم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې دریم سېلاب یې خجن دے ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دویم او څلورم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر څلور ښاخونه دي - د دې بحر ځانګړتیا دا ده چې د دې هیځ یو ښاخ هم نیمګړے رکن نهٔ غواړي بلکه د خپل سالم شکل پهٔ تکرار سره مصرعه پوره کو شي - دا بحر پهٔ پښتو شاعرۍ کښې تر ټولو بحرونو زیات کارو شوے دے-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ - د ریم اوږد رکني بحر (لومړے باخ)

پۀ دې بناخ کښې دریم اوږد رکن ۱| ۲ ۳ ۴| پۀ پوره توګه یو ځل راځي او نیمګړي رکن ته اړتیا نۀ لري - د دې بناخ مصرعه څلور(۴) سپېلابه ده او دریم سپېلاب یې خجن دے او لومړے ، دویم او څلورم سپېلابونه یې سپک دي - دا د پښتو شاعرۍ تر ټولو وړه مصرعه ده - هم دا وجه ده چې د دې بحر دا بناخ ډېر کم کارو شوے دے -

اوس یو ځل د لوستلو د پاره د غازي سیال د یوۀ غزل نه لومړي څو شعرونه را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

تۀ مغرور
زۀ مجبور
خاورې شه
ستا غرور
تۀ مې خان
زۀ مزدور
زۀ دې ورور
تۀ تربور
نیت کښې شته
څۀ فتور

اوس یې د دې بناخ پۀ سانچه کښې یې ځایوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

| ۱ ۲ ۳۴ |

| تهٔ مغ رُور - |

| زهٔ مج بُور - |

| خاورې شُه - |

| ستا غ رُور - |

| تهٔ مې خُان - |

| زهٔ مز دُور - |

| زهٔ دې وروُر - |

| تهٔ تر بُور - |

| نيت کښې شتُه - |

| څهٔ ف تُور - |

۱

لکه څنګه بانديې ذکر وشو چې د دې ښاخ مصرعه څلور سېلابونه لري ، خو دا مصرعه درې (۳) سېلابونه لري - اوس چې درې سېلابونه ولې لري ؟ ګران لوستونکي به د تېرو پاڼو پهٔ مرسته د دې سوال د پاره جواب ولټوي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - د ريم اوږد رکني بحر (دويم ښاخ)

د لومړي ښاخ نه د دې دويم ښاخ مصرعه څلور سېلابه اوږده ده، څکه چې په دې ښاخ کښې دريم اوږد رکن| ۱ ۲ ۳ ۴ | په پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي ،او نيمګړے رکن هم نۀ غواړي - د دريم اوږد رکني بحر ټول ښاخونه داسې دي چې هغه د خپل سالم شکل په تکرار مصرعه پوره کولې شي- د دې ښاخ مصرعه اتۀ (۸) سېلابونه لري - د نورو بحرونو د لنډو ښاخونو سره که دې ښاخ مقابله کوو نو دا ښاخ ډېر زيات کارو شوے دے ؛ غزل ، نظم او اولسي شاعرۍ هم په دې ښاخ کښې ډېره زياته شوې ده - اوس د رحمان باباؒ د يوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوو چې هم دې ښاخ کښې دے-

OWNED BY 0300 9792115

د دلبرو په درګاه
نۀ حرمت لرم نۀ جاه
غو څوي مې د زړۀ ولې
د چشمانو په نګاه
هومره قدر مې هم نۀ شته
لکه قدر د ګياه
هيڅ خبر لۀ ځانه نۀ يم
چې زۀ څۀ لرم ګناه
د رحمان په خير دې نۀ شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حال احوال د چاتباه

د رحمان بابا لۀ غزل لوستلو نه وروستو يې اوس د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم :

|۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱|

| د دل ب روا پۀ در ګاه (-) |

| نۀ حر مت ل ا رم نۀ جاه (-) |

| غو خ وي مې ا د زړۀ ولې |

| د چش ما نو ا پۀ ن ګاه (-) |

| هوم ره ق در ا مې هم نۀ شته |

| ل که ق در ا د ګ ياه (-) |

| هيخ خ بر لۀ ا ځا نه نۀ يم |

| چې زۀ څۀ ل ا رم ګ ناه (-) |

| د رح مان پۀ ا خبر دې نۀ شي |

| حال اح وال د ا چا ت باه (-) |

۱_________۲

OWNED BY 0300 9792115

د دې ښاخ مصرعه اتۀ (۸) سپلابه ده او خجن سپلابونه يې دريم او اووم دي - که پۀ ژور نظر ورته وکتل شي نو دا هم ترېنه څرګندېږي چې دا ښاخ د دريم بحر د لومړي ښاخ غبرګ شکل دے - پۀ دې تقطيع کښې دا هم ښکاره شوه چې مطلع او هره

(c) ketabton.com: The Digital Library

همقافیه مصرعه اووۀ (ے) سېلابه ده او بې قافیه مصرعه اتۀ (٨) سېلابه ده او بحر ته هیڅ تاوان هم نۀ دے رسېد - د دې خبرې سپیناوي د پاره به یو ځل بیا لوستونکو ته د اوږد سېلاب ځانګړ تیاوې کتل پکار وي -

٣ - د ریم اوږد رکني بحر (د ریم اخ)

پۀ دې ښاخ کښې هم هغه دریم اوږد رکن | ا ٢ ٣ُ ۴ |
چې دریم سېلاب یې خجن وي ، کارو شي خو دا ښاخ د دې

OWNED BY 0300 9792115

بحر د دویم ښاخ نه پۀ دې وجه بېل دے چې پۀ دې کښې دغه رکن پۀ پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي نو د دې ښاخ مصرعه به دولس (١٢) سېلابه اوږده وي- لکه د دې بحر نورو ښاخونو،دا ښاخ هم پۀ اخیر کښې نیمګړي رکن ته اړتیا نۀ لري - خجن سېلابونه یې دریم،اووم او یولسم دي- دا ښاخ هم ډېر زیات کارو شوے دے - لۀ پخوانیو شاعرانو واخله تر ننه پورې پۀ دې ښاخ کښې غزل او د نظم پۀ صورت کښې ډېر زیات لیکل شوي دي ، او نن هم لۀ ډېرو بحرونو زیات قبول کړے شوےدے - پۀ دې بحر کښې د رحمان بابا د یوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ ښائست زما د يار نۀ دي خبرڅوک

که خبرشي پرې به نۀ بۀدي دغه درڅوک

د دنيا چارې همه واړه فاني دي

برناحقه خاورې نولي پۀ خپل سر څوک

که زما د يار پۀ مخ د چا نظر شي

و بۀ نۀ کاندي بل خوا وته نظر څوک

د ديدن طاقت يې هيچا سره نۀ شته

وافتاب ته نۀ شي برابر څوک

چې بېلتون پۀ سترګو وينې اشنايي کا

د رحمان پۀ څېر به نۀ وي باهنر څوک

OWNED BY 0300 9792115

د لوستلو نه وروستواوس يې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې

تقطيع کوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

| پۀ ښا ئُست زا ما د يارُ نۀ | دي خ بُر څوک |

| که خ بُر شي | پرې به نُۀ بۀدي | د غه دُر څوک |

| د دن يُا چا | رې ه مُه وا | ړه فا نُي دي |

| بر نا حُ قه | خاو رې نُو لي | پۀ خپل سُرڅوک |

| که ز مُا د | يار پۀ مُخ د | چا ن ظُر شي |

| و به نُۀ کان | دي بل خُوا و | ته ن ظُر څوک |

| د دي دُن طا | قت يې هُي چا | س ره نُۀ شته |

(c) ketabton.com: The Digital Library

ا و اف تُاب ته ا ك نُهٔ شي ا ب را بُر څوكا
اچي ښېل تُون پهٔا ستر ګو وُي ني ا اش نا يُي كا ا
اد رح مُان پهٔ ا ښېر به نُهٔ وي ا با ه نُر څوك ا
ا______٢________٣

۴ - د ريم اوږد ركني بحر (لو رم اخ)

پهٔ دې ځلورم ښاخ كښې هم هغه دريم اوږد ركن|ا ٢ ٣ُ

۴| چې دريم سپلاب يې خجن وي ،كارو شي خو دا ښاخ د دې بحر د دريم ښاخ نه پهٔ دې وجه بېل دے چې پهٔ دې ښاخ كښې دغه ركن پهٔ پوره شكل كښې ځلور ځله تكرار كېږي نو د دې ښاخ مصرعه به شپاړس (١٦) سپلابه اوږده وي - دغاړو اتهٔ سپلابيزې دوې مصرعې د دې ښاخ يوه غبرګه مصرعه جوړوي - لكه د دې بحر نورو ښاخونو دا ښاخ هم پهٔ اخير كښې نيمګړي ركن ته اړتيا نهٔ لري - خجن سپلابونه يې در يم،اووم ، يولسم او پنځلسم دي - پهٔ پښتو شاعرۍ كښې دا ښاخ هم ډېر زيات كارو شوے دے - د خوشال خان بابا د يوهٔ نظم (د دنيا بې ثباتي او بې وفايي) نه څو شعرونه وړاندې كوم :

همراهانو د دې كوچ وكړ واړه لاړل تر منزله
تهٔ لاكلك پهٔ خوب اودهٔ يې، اې زما دله غافله
لهٔ نيستۍ نه و هستۍ ته لهٔ هستۍ نه و نيستۍ ته
كا ر و ا نونه دي چلېږي ، قوا فله ، قوا فله

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دنیا پهٔ دریاب ډوبه ! د پایاب طمعه و مه کړه
دا پایاب دي ډېرو غوښتي خبر نهٔ شول لهٔ ساحله
چې ګفتار کردار یې واړه موافق سره یو رنګ شي
هله هر رنګه خبره ، اثر کاندي لهٔ قایله
پهٔ زېبا ګفتار دې هېڅهٔ تقصیر و نهٔ کړهٔ خوشاله !
که کردار دې هم زېبا وه ، چار به ولې وه مشکله

او یې د دې ښاخ پهٔ عروضي قالب کښې اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

| هم را هاُ نو | دي کوچ وکړ | وا ړه لاُ ړل | تر من زُ له |

| تهٔ لا کلُک پهٔ | خوب او دهٔ یې | اي زماُ د | له غا فُ له |

| لهٔ نیس تیُ نه | و هس تیُ ته | لهٔ هس تیُ نه | و نیس تیُ ته |

| کار وا نُو نه | دي چ لپُ بړي | ق وا فُ له | ق وا فُ له |

| د دن یاُ پهٔ | دریاب ډُوبه | د پا یاُب ط | معه و مُه کړه |

| دا پا یاُب دي | ډې رو غُوښ تي | خ بر نُهٔ شول | لهٔ سا حُ له |

| چې ګف تاُر کر | دار یې واُ ړه | م وا فُق س | ره یو رُنګ شي |

| ه له هُر رن | ګه خ بُ ره | ا ثر کاُن دي | لهٔ قا يُ له |

| پهٔ زې باُ ګف | تار دې هُي څهٔ | تق صیر وُ نهٔ | کړهٔ خو شاُ له ! |

| که کر دُار دې | هم زې بُا وه | چار به وُ لې | وه مش کُ له

۱------۲------۳----------۴

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم اوږد رکني بحر

دا بحر د څلورم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې څلورم سېلاب يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دويم او دريم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر هم لکه د نورو بحرونوڅلور ښاخونه دي - د ا بحر هم لکه د لومړي او دويم اوږد رکني بحر درې سېلابيز نيمګړے رکن غواړي او د خپل سالم شکل پۀ تکرار سره مصرعه نۀ شي پوره کولې - د دې رکن پۀ څلورم سېلاب باندې خج وي نو پۀ نيمګړي رکن کښې دا اخيري (څلورم) خجن سېلاب وغورځېږي او درې سپک سېلابونه يې نيمګړے رکن | ۱ ۲ ۳ -| جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۱ - لو رم اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ)

پۀ دې ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | يوځل پۀ پوره توګه او بل ځل پۀ درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې راځي - د دې نيمګړي رکن يې خجن (څلورم) سېلاب غورځېږد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط پۀ يوۀ (څلورم) سېلاب باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه اووۀ (۷) سېلابه وي - پۀ دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم -

د غازي سيال يو غزل چې پۀ دې ښاخ کښې دے ،ترېنه څو شعرونه را اخلم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

و رکه شه دا زندګي
دا بې لۀ تا زندګي
څۀ به څوک ناز پرې وکړي
نۀ شوه د چا زندګي
زۀ د هغې زندګي
هغه زما زندګي
چا ته پرانستې غېږه
چا نه خفا زندګي
وایه تېرېږي څنګه
سیاله ! پۀ تا زندګي

OWNED BY 0300 9792115

اوس دا باندیني شعرونه د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې وېشم :

|۱ ۲ ۳ ۴ُ| ۵ ۶ ۷ ۸ُ|
ور که شه دا	زن د ګي -
دا بې لۀ تُا	زن د ګي -
څۀ به څوک نُاز	پرې وک ړي -
نۀ شوه د چُا	زن د ګي -
زۀ د ه غُې	زن د ګي -
ه غه ز مُا	زن د ګي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا ته پرا نُس	تپ غپ ږه -
چا نه خ فُا	زن د ګي -
وا یه تپ رُپ	ږي خنګه -
سیا له پهٔ تُا	زن د ګي -
ا ــــــ نیمګړے رکن

۲ - لو رم اوږد رکني بحر (دویم اخ)

پهٔ دې ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ا ۲ ۳ ۴ | دوه ځله پهٔ پوره توګه او بل ځل پهٔ دريِ سپِلابیز نیمګړي شکل کښې راځي - د دې نیمګړي رکن يې خجن (څلورم) سپِلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط پهٔ دوو خجنو (څلورم او اتم) سپِلابونو باندې ولاړه وي - د دې ښاخ مصرعه یولس (۱۱) سپِلابونه لري - پهٔ دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم - پهٔ دې ښاخ کښې لیکلي شوي د جاوېد احسا س د یوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې کېږي :

زما لهٔ خلقو ائینه ورکه ده
پهٔ ائینه کښې ترې څهره ورکه ده
پهٔ افسانه کښې حقیقت ورک شوے

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ حقيقت کښې افسانه ورکه ده
لۀ ما هم ستا کړې وعده هېره وه
پرېږده که ستا نه بهانه ورکه ده
ماته ستر ورور د پلارپۀ ځاي دے مګر
د دۀ د سر نه خو سايه ورکه ده
اوس مينه هم شوه تجربه د احساس
اوس پکښې زړۀ ورک دے جذبه ورکه ده

د لوستلو نه پس د جاوېد احساس د غزل تقطيع به پۀ دې ډول کېږي :

|۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸| ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲|

OWNED BY 0300 9792115

|ز ما لۀ خُل|قو ا ئي نُه|ور که د ه|
|پۀ ا ئي نُه |کښې ترې څه رهُ|ور که ده|
|پۀ اف سا نُه| کښې ح قي قُت|ورک ش وے|
پۀ ح قي قُت	کښې اف سا نُه	ور که ده
لۀ ما هم ستُا	کړې وع دهُ	هې ره وه
پرېږ ده که ستُا	نه ب ها نُه	ور که ده
ما ته ستر ورُور	د پلار پۀ ځُاي	دے م ګر
د دۀ د سُر	نه خو سا يُه	ور که ده
اوس مي نه هُم	شوه تج ربُه	د اح ساس

(c) ketabton.com: The Digital Library

| اوس پ کښې زړۀ اورك دے جذ بُه | ورکه ده ¯|

ا-------------۲-------------نیمګړے رکن

دا بحر هم ډېر زيات استعمال شوے دے او نن هم ډېر زيات استعمال کېږي نو د اهميت له مخې ، د لوستونکو د مشق او تمرين د پاره دلته د حمزه بابا د يوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم - لوستونکي کولي شي چې د حمزه بابا د دغو شعرونو تقطيع پۀ خپله وکړي -

تل به پۀ لا ر د مېړنو سره ځم
يمه پښتون د پښتنو سره ځم
پام کوه زۀ هغه نظر نۀ يمه
چې به پۀ دود د سپېلنو سره ځم
راستنېدے چې نۀ شي وخت خو نۀ يم
خو د حالت د تقاضو سره ځم
و لا م مستقبل ته د ماضي روايات
زۀ د خپل حال د ولولو سره ځم
حمزه ! سفر که د حجاز وي نو هم
زۀ د پښتون د قافلو سره ځم

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - لو رم اوړد رکني بحر (دريم باخ)

رمل د عربي عروضو د مفرد بحرونو څخه يو بحر دے او د اردو مقبول ترينه بحرونو څخه يو دے د علامه اقبال ؒ څلوېښت فيصده شاعري پۀ دې بحر کښې ده- د بحر رمل سالم اصلي وزن داسې دے :

فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن

د بحر رمل سالم شکل پۀ مقابله کښې د دۀ زحاف (زحاف پۀ رکنونو کښې تغير يا کمي بېشي ته وايي ، د زحاف پۀ ځاي پۀ پښتو کښې د " نيمګړي رکن " اصطلاح شتون لري) زيات کارول کېږي - د بحر رمل يو زحاف ، بحر رمل مثمن مقصور (يوه مصرعه کښې څلور رکنونه يا پۀ دوو مصرعو کښې ا تۀ رکنونه خو چې څلورم رکن يې نيمګړے وي) دے چې وزن يې داسې دے :

فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن فاعلن/ فاعلات

د بحر رمل سالم يا اصلي وزن شپاړس سېلابونه لري او دا ذکر شوے زحاف يې پنځلس - پۀ بحر رمل سالم کښې "فاعلا تن " رکن څلور ځله پوره تکرار شوے دے او پۀ رمل مثمن مقصور کښې درې ځله پوره صورت کښې تکرار شوے دے او پۀ څلورم ځل پۀ نيمګړي صورت کښې - د مياشرف يوغزل چې بحر رمل مثمن مقصور کښې شوے وو ، ترېنه يوه مصرعه را اخلو :

اې چې بلبل د عطا تل پۀ چمن ستا کا چغار

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې مصرعې کښې يو داسې رکن کارو شوے دے چې هر ځلورم سېلاب يې خجن دے ، دا رکن ځلور ځله تکرار شوے دے، درې ځله په پوره صورت کښې او يو ځل په نيمګړي صورت کښې -

د دې بحث نه سرے دې نتيجې ته را رسي چې د عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه په بحر رمل کښې ليکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو په " ځلورم اوږد رکنې بحر " دريم ښاخ کښې راځي -

په دې ښاخ کښې هم هغه ځلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | درې ځله په پوره توګه راځي او بل ځل په پاې کښې په درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې - د دې نيمګړي رکن يې خجن (ځلورم سېلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن په درو خجنو (ځلورم او اتم او دولسم) سېلابونو باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابونه لري - په دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم -اوس د د مساز شاهين يو غزل وړاندې کوم ، چې په هم دې ښاخ کښې شوے دے :

خومره پاګل وو چې په خله کښې يې لمبه اخيسته
هغه سړي د تا د شونډو چې بوسه اخيسته
د لته چې چا راسره وېش د ورځو شپو کړے دے
ورځ به د دوي په برخه وه مو نږه به شپه اخيسته

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوي هم رښتیا نهٔ خوښول سر تهٔ یې امن غوښتو
د انسانیت پهٔ قتلِ عام کښې یې حصه اخیسته
هلته د یوهٔ خدای خدایي نهٔ وه هرې خوا ته خدای وو
مونږ پهٔ یواځې ځان به خدا یه ! ستا نامه اخیسته
ژوند ، د روښانه ژوندانهٔ علامت مونږ به ګڼې
مونږ به شاهینه ! د تاودې سره سره اخیسته

د لوستلو نه پس د دمساز شاهین د غزل تقطیع بهٔ پهٔ دې ډول کېږي:

|۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ |۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶|

|څوم ره پا ګُل|وو چې پهٔ خلُهٔ|کښې یې لم بهٔ|ا خیس ته –|
|ه غه س ړې| د تا د شُون|ډو چې بو سهٔ|ا خیس ته –|
|د ل ته چې چا| را س ره وېش| د ور ځو شپو|ک ړے دے –|
|ورځ به د دُوي| پهٔ بر خه وُه|مون ږه به شپهٔ|ا خیس ته –|
|دوي هم رښ تیا| نهٔ خو ښ وُل|سر تهٔ یې اُ| من غوښ تو –|
| د ان سان یُت| پهٔ قت لِ عام|کښې یې ح صهٔ|ا خیس ته –|
|هل ته د یوُهٔ| خدای خدا یي|نهٔ|وه ه رې خوا| ته خدای وو –|
مون ږ پهٔ یوا	ځې ځان به خدا	یه ! ستا نا مهٔ	ا خیس ته –
ژوند د رو ښا	نه ژون دا نُهٔ	علا مت مُون ږ	به ګ ڼې –
مون ږ به شا هي	نه د تاو دُې	س ره س ړه	ا خیس ته –

۱ ـــــــــــ۲ــــــــــ۳ــــــ نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بحر پۀ پښتو شاعرۍ کښې ډېر زيات استعمال شوے دے او نن خو تر ټولو بحرونو زيات استعمال کېږي - د دې شهرت اوعمومي قبوليت لۀ مخې د مشق ا و تمرين دپاره د عبدالسلام بېتاب يو غزل وړاندې کوم ا و تقطيع يې لوستونکو ته پرېږدم - لوستونکي به دې ته هم پام وکړي چې د دې غزل هم قافيه مصرعې د بې قافيه مصرعو څخه د کوم اصول لۀ مخې يوه څپه کمې را ځي -

د چا ګل مخي مسيحا پۀ انتظار پروت دے
ميئن دې ګله موده وشوه چې بيمار پروت دے
پۀ دې نه لوي ثبوت د تا د مينې څۀ درکړمه ؟
پۀ مرګ مې هم پۀ سينه ستا د زلفو تار پروت دے
د زړګي درد به مې پۀ دې کښې هم لا څرګند نۀ کړي
زما پۀ مخکښې زما لوټې لوټې ښار پروت دے
دا پۀ ارمان د سرو ګلونو شهيد شوے ښکاري
دا چې د سرو ګلونو هار يې پۀ مزار پروت دے
وخت يې شو تېر خو ځي جنان لا پۀ نيولي قدم
لا يې پۀ ذهن کښې د کبر زوړ خمار پروت دے

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - لو رم اوږد رکني بحر (لورم ا خ)

د دې بحر تر ټولو لنډ ښاخ لومړے ښاخ دے چې مصرعه يې اووۀ (۷) سپلابه د ه ، دغسې اووۀ سپلابيزې دوې مصرعې چې يوه پۀ بلې پسې کړې شي نو پۀ دې څلورم ښاخ کښې راتلونکې يوه غبرګه مصرعه ترينه جوړه شي - پۀ دې څلورم ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | لومړے او دريم ځل پوره تکرار کېږي خو دويم او څلورم ځل نيمګړے تکرار کېږي نو د اتم او شپاړسم سپلاب ځايونه (کوم چې خجن هم دي)به خالي راځي - اوس د ارواښاد طاهر کلاچوي يوۀ غزل ،کوم چې د دې بحر پۀدريم ښاخ کښې دے ، ته رجوع کوم او څو شعرونه ترينه را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

داسې پۀ خيال او پۀ ډار نيسم د خوبا نو لمن
لکه چې نيسي څوک غريب د بادشا هانو لمن
چې لۀ رخساره د شفق د ناوې وينې څا څي
پرې لګېدلې د ه د چا د سرو لبانو لمن
چې بې نقابه پۀ ډک زړه د يار د يد ن وکړمه
هله به ډکه شي زما د دعاګا نو لمن
د اژ دها او د لړم نيونه نۀ ده ګرانه
خو ډېره ګرانه د ه نيو نه د سيا لا نو لمن
خوشبويه ځکه دے طاهره ! ستا د فکر نسيم
پرې لګېدلې ده د حسن د ګلا نو لمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس به پۀ دې غزل کښې لږ ساعت د پاره داسې بدلون راولم چې د څلورم اوږد رکني بحر پۀ دې څلورم ښاخ کښې ځاې شي ؛ يا به دا ووايم چې د دې بحر د لومړي ښاخ غبرګ شکل ترې جوړوم ؛

نيسم پۀ خيال ا و پۀ ډار ، زۀ د خوبانو لمن
لکه چې نيسي غريب د با د شا ها نو لمن
اوس د شفق د ناوې لۀ رخسار وينې څاڅې
چا لګولې د ه پرې د سرو لبا نو لمن
چې بې نقاب پۀ ډک زړۀ د يار ديدن وکړمه
شي به مې هله ډکه د د عا ګا نو لمن
د ا ژ د ها ، د لړم نيو نه نۀ د ه ګرانه
خو د ه نيونه ګرا نه تل د سيا لا نو لمن
طاهره ! دے خوشبو يه د تا د فکر نسيم
پرې لګېد ه د حسن د څو ګلا نو لمن

OWNED BY 0300-9792115

اوس به يې د دې ښاخ پۀ قالب کښې تقطيع وکړم :

۱ ۲ ۳ ۴ ُ	۵ ۶ ۷ ۸ ُ	۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ ُ	۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ُ
ني سم پۀ خيُال	او پۀ ډار –	زۀ د خو باُ	نو ل من –
ل که چې نُي	اسيِ غ ريب –	د باد شا هاُ	نو ل من –
اوس د ش فُق	د نا وې –	لۀ رخ سار وُي	نې څا څې –
چا ل ګُ وُ	لې ده پرې –	د سرو ل باُ	نو ل من –
چې بې ن قاُب	پۀ ډک زړۀ –	د يار دي دُن	وک ړ مه –

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشي به مې هٔ اله ٔ كه ⁻ا ا د د عا ګا انو ل من ⁻ا

اد اژ د هٔا اد ل رم ⁻ا انى و نه نهٔ اده ګرا نه ⁻ا

اخو ده ني و انه ګرا نه ⁻ا اتل د سيا لا انو ل من ⁻ا

اطا ه ره دے اخوش بو يه ⁻ا اد تا د ف اكر ن سيم ⁻ا

اپرې ل ګې دهٔا د ح سن ⁻ا اد څو ګك لُا انو ل من ⁻ا

ا۔۔۔۔۔نیمګړے رکن ۔۔۔۔۔۔۲۔۔۔نیمګړے رکن

د دې ښاخ مصرعه څوارلس (۱۴) سېلابیزه غبرګه مصرعه ده - خجن سېلابونه یې صرف څلورم او دولسم دي - د هر نیمګړي رکن اخیري سېلاب د غورځېدو له مخې د اتم او د شپاړسم سېلابونو په ځاي کښې صرف- دا نخښه لګولې شوې ده - د لومړي نیمګړي رکن (د اتم سېلاب د غورځېدو) له مخې دلته په وېنا کښې یوه فطري وقفه یا سکته راځي نو لوستو به په اووم سېلاب لږ غوندې تم کېږي - د وېنا په وخت به خجن سېلابونه څلورم او یولسم شي -

دلته یوه بله نکته هم د ښکاره کولو وړ ده ، چې که د دې بحر د دریم ښاخ پنځلس (۱۵) سېلابیزې مصرعې نه د مینځ اتم سېلاب لرے شي نو بیا هغه هم دې ښاخ ته راواوړي او دغه شان که د څلورم ښاخ غبرګې مصرعې ته د اتم سېلاب خانې په ځاي یو بل سېلاب ور زیات کړے شي نو دا بیا د دریم ښاخ په مصرعې کښې بدله شي -

OWNED BY 0300 9702115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم اوږد رکني بحر

په څلورم اوږد رکني بحر کښې هم څلورم اوږد رکن ا
۱ ۲ ۳ ۴ ا کارو شوے وو او په دغې پنځم اوږد رکني بحر کښې
هم هغه څلورم اوږد رکن کارو شي نو په دې وجه دا دواړه بحرونه
یوه بل ته سره نزدې دي - د دغو دواړو بحرونو فرق یوائې په
وروستیني نیمګړي رکن کښې دے- د څلورم اوږد رکني بحر
نیمګړے رکن د درو سېلابونو وي او څلورم یې لوېد وي خو د
پنځم اوږد رکني بحر په وروستیني رکن کښې درې سېلابونه
غورځېږي او نیمګړے رکن یې فقط د یوه سېلاب پا شي -

OWNED BY 0300 9792115

د ټپې لومړۍ مصرعه هم ددې پنځم اوږد رکني بحر په
دویم ښاخ کښې او دویمه مصرعه یې په دریم ښاخ کښې راځي - د
رکن د تکرار له مخې دا بحر هم لکه د نورو بحرونو څلور ښاخونه
لري ، خو نن صبا د نوي غزل په لړ کښې نوې نوې تجربې کېږي- له
دغو تجربو څخه یوه دا هم ده چې د دې رکن تکرار د زیاتولو سره
یې یو پنځم ښاخ هم مخې ته راځي ا و د دې پنځم ښاخ د مصرعې
اوږدوا شلو سېلابونو ته رسي - اګرچه داسې بېلګې ډېرې لږ دي
خو نن صبا دا رجحان په زیاتېدو دے -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- پنځم اوږد رکني بحر (لومړے ماخ)

پۀ دې ښاخ کښې هماغه څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | يو ځل پۀ پوره توګه او بل ځل د يوۀ سپلاب پۀ نيمګړي شکل کښې راځي معنا يې دا ده چې د پاي رکن نه يې درې سپلابونه وغورځېږي - د دې ښاخ مصرعه پنځۀ (۵) سپلابه وي - خجن سيلاب يې څلورم وي اونوره پکښې سپک وي - د دې ښاخ مصرعه د پنځم بحر تر ټولو لنډه يا وړه مصرعه ده - د جاپاني اهنګ دوې هايکوګانې وړاندې کوم :

دعبدالسلام بېتاب هايکو : ۱ ګيله د چا نه
۲ مونږ همېشه ويشتي يو
۳ خپلو د شا نه

OWNED BY 0300 9792115

د دمساز شاهين هايکو : ۱ چې زړۀ و نۀ خوري
۲ نوره پۀ دې ګرانې کښې
۳ غريب به څۀ خوري

پۀ دې هايکو ګانو کښې درې درې مصرعې دي چې لومړۍ مصرعه يې پنځۀ (۵)، دويمه يې اووۀ (۷)او دريمه يې بيا پنځۀ (۵) سپلابونه لري - د دې هايکوګانولومړۍ او دريمه مصرعه د پنځم اوږد رکني بحر پۀ دې لومړي ښاخ کښې راځي خو دويمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصرعه يې د څلورم اوږد رکني بحر پۀ لومړي ښاخ کښې راځي - لوستونکي د دويمې مصرعې د تقطيع مشق د څلورم اوږد رکني بحر پۀ لومړي ښاخ کښې کولې شي- د لومړۍ او دريمې مصرعې تقطيع به پۀ دې ډول کېږي :

| ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |

اکي له د چا| نه - - -| لومړۍ مصرعه

اخپ لو د شا| نه - - -| دريمه مصرعه

ا------ نيمګړے رکن

| ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |

اچې زړۀ و نۀ| اخوري - - -| لومړۍ مصرعه

اغ ريب به څۀ |اخوري - - -| دويمه مصرعه

OWNED BY 0300-9792115

د تقطيع نه وروستو پۀ عملي توګه دا ښکاره شوه چې د جاپاني اهنګ د هايکو لومړۍ او دريمه ، دواړې مصرعې ، پۀ هم دې ښاخ کښې دي- د پاي پۀ رکن کښې دا نخښې - - - درې غورځېدلي سېلابونه (يو سېلابيز نيمګړے رکن) ظاهروي - د دې ښاخ د پنځۀ سېلابيزې مصرعې وزن پۀ څلورم خجن سېلاب باندې ولاړ دے - د دغې څلورم خجن سېلاب پۀ ځاي که سپک سېلاب راشي نو دا مصرعه به موزونه پاتې نۀ شي ،خو که د سپکو سېلابونو پۀ ځاي خجن سېلاب وي نو هيڅ فرق نۀ غورځوي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - پنځم اوږد رکني بحر (دويم ښاخ)

د دې ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور څپې زياته ده ولې چې څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| په پوره توګه په دې ښاخ کښې دوه ځله تکرار کيږي او د پاي نيمګړے رکن يې هماغه شان د يوۀ سپلاب دے نو ځکه د دې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) اوږده ده - دغه ښاخ زياتره په بدلو او سندرو کښې ليد شي - د ټپې دوا ړې مصرعې په پنځم اوږد رکني بحر کښې دي اوله (لنډه) نهۀ سپلابيزه مصرعه يې په دې دويم ښاخ کښې ده - د غازي سيال يو غزل ، چې په هم دې بحر کښې دے ، دلته ترېنه څو شعرونه پېش کوم :

OWNED BY 0300 9792115

چې زوروي ، چې ژړوي مې
راته خپل زور د حسن ښايي
ستا د مزاج غوندې نازکه
دا خلق پرخه ورته وايي
هغه په ځان کښې نۀ ځائيږي
سيال په سندره کښې يې ستايي

د تقطيع دپاره د غه درې شعرونه د دې ښاخ په رکنونو کښې اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

(c) ketabton.com: The Digital Library

|چې زو ر وُي|چې ژ ړ وُي|مې ---|

|را ته خپل زُور| د ح سن ښُا|يي ---|

|استا د م زُاج |غون دې نا زُ |که ---|

|دا خ لق پُر |خه ور ته واُ |يي ---|

|ه غه پۀ ځُان |کښې نۀ ځا ئُې |ږي ---|

|سيال پۀ سن دُ |ره کښې يې ستُا |يي ---|

ا------۲------ نيمګړے رکن

مونږه وينو چې پۀ دې تقطيع کښې د پاي رکن نه اخيريني

درې (لسم ، يولسم او دولسم) سپلابونه غورځېدلي دي نو پۀ دې

وجه د پاي رکن نه يو سپلابيز نيمګړے رکن جوړ شو- د دې ښاخ

مصرعه نهۀ (۹) سپلابه راغله ا و خجن سپلابونه پکښې څلورم او

اتم دي-

OWNED BY 0300 0702115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - پنځم اوږد رکني بحر (دريم ـاخ)

د دې ښاخ مصرعه د دويم ښاخ د مصرعې نه څلور ځپې زياته ده ولې چې څلورم اوږد رکن ا ۲ ۳ ۴ | پۀ پوره توګه پۀ دې ښاخ کښې درې ځله تکرار کېږي او د پاي نيمګړے رکن يې هماغه شان د يوۀ سېلاب دے نو ځکه د دې ښاخ مصرعه ديارلس (۱۳) اوږده ده - دغه ښاخ زياتره پۀ بدلو او اولسې سندرو کښې ليد شي - د ټپې دواړې مصرعې پۀ پنځم اوږد رکني بحر کښې دي، دويمه (اوږده) ديارلس سېلابيزه مصرعه يې پۀ دې دريم ښا خ کښې ده - د درويش درانې يو غزل ، چې پۀ هم دې ښاخ کښې دے ، دلته را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

د ګل ګرېوان دے ، د ظالم اغزي لاسونه
خاونده مات شۀ دي د دې سپرلي لاسونه
ما ستا د پاره مانۍ جوړه کړه لۀ ستورو
خپلې جونګړې لره ځم زخمي لاسونه
دا ازادي ده چې هر څوک دې ربېي ژبې
دا اجازه نۀ شته چې وکړي لاسونه
دومره به ياد سا چې بل پۀ کا ږو و
پر مخ د زمکې هر سړے لري لاسونه
لۀ ډېره وخته يو لۀ بله ګيله من دي
ز ما درويش تشه لمن ، سخي لاسونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تقطیع دپاره د غه غزل د دې بحر پۀ رکنونو کښې

اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

| د ګل ګرېـ وان | د ے د ظا لُم | اغ زي لا سُو | نه - - - |

| خا ون ده مُات | ښۀ دي د دُې | سپر لي لا سُو | نه - - - |

| ما ستا د پُا | ره ما نۍ جُو | ړه کړه لۀ ستُو | رو - - - |

| خپ لې جون ګکُ | ړې ل ره خُم | زخ مي لا سُو | نه - - - |

| دا ا زا دُي | ده چې هر څُوک | دې رې بي ژُ | بې - - - |

| دا ا جا زه نُۀ | شته چې وکُ | ري لا سُو | نه - - - |

| دوم ره به یادُ | سا چې بُل | پۀ کا ښو وُ | - - - |

| پر مخ د زمُ | کې هر س ړُے | ل ري لا سُو | نه - - - |

| لۀ دې ره وُخ | ته یو لۀ بُ | له ګي له مُن | دي - - - |

| ز ما در وېُش | ت شه ل مُن | س خي لا سُو | نه - - - |

۱ ـــــــــــ ۲ ــــــــــ ۳ ـــ نیمګړے رکن

مونږه وینو چې پۀ دې تقطیع کښې د پاي رکن نه اخیریني درې (څوارلسم ، پنځلسم او شپاړسم) سېلابونه غورځېدلي دي نو پۀ دې وجه د پاي رکن نه یو سېلابیز نیمګړے رکن جوړ شو۔ د دې ښاخ مصرعه دیارلس (۱۳) سېلابه راغله او خجن سېلابونه پکښې څلورم ، اتم او دولسم دي۔

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - پنځم اوږد رکني بحر (لورم اخ) : د

پنځم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي ښاخ پنځۀ (۵) سېلابيزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځۀ سېلابيزې مصرعې چې يوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د دې څلورم ښاخ غبرګه لس (۱۰) سېلابيزه مصرعه ترېنه جوړېږي -

څنګه چې د نورو ژبو شاعرانو د رباعي (څلوريزې) د پاره بحرونه ځانګړي کړي دي هم دغه رنګ زمونږ کلاسيکي شاعرانو پۀ پښتو کښې دغه بحر د رباعي دپاره ټاکلے دے خو د دې سره سره مونږ پۀ دې بحر کښې نظمونه او غزلې هم لرو -

د محمد نوازخان طائر د يوۀ نظم (طوفان را) ، چې پۀ هم دغه بحر کښې دے ، څخه لومړي پنځۀ شعرونه عرض کوم :

هله تا دي کړه ، ګوره باران دے
شابه مړدي کړه ،ګوره طوفان دے
لږ شان نظر کړه ، اسمان پړقېږي
دغه استازے ، د زول باران دے
بزد له پاسه ، اوس خو بيدار شه
د اسمان تندر ، ماتې تمبې کړې
قبلې ته ګوره ، تورې وريځې
بيرغ پۀ لاس کښې ، دي را روانې

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پهٔ کړو وروځو ، کښېږي يې ورا   دے

پکښې سېلاب دے، ترينه امان دے

د دې ښاخ پهٔ قالب کښې اوس دغه شعرونه د تقطيع د پاره اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

|ه له تا دې|کړه - - -| کو ره با ران |دے - - - |

|شا به مړ دې |کړه - - - | کو ره طو فان |دے - - - |

|لړ شان ن ظر|کړه - - - | اس مان پړ قې|ږي - - - |

|د غه اس تا|زے - - - | د زول با ران|دے - - - |

|بز د له پا|سه - - - |اوس خو بې دار|شه - - - |

|د اس مان تن|در - - - | ما تې تم بې |کړې - - - |

|قب لې ته کوا|ره - - - | تو رې ور يئ |ځي - - - |

|بې رغ پهٔ لاس |کښې - - - | دې را ر وا |نې - - - |

|پهٔ ك ړو ورو|ځو - - - |کښېږي يې ورا نے|دے - - - |

| پ کښې سې لاب| دے - - - | ترې نه ا مان | دے - - - |

۱- - - - نيمګړے رکن - - - - - - - ۲- - - - نيمګړے رکن

پهٔ دې قالب کښې مونږ ګورو چې څلورم او ړد رکن اول او دريم ځل پهٔ پوره شکل کښې تکرار شوے دے خو پهٔ دويم او څلورم ځل پهٔ نيمګړي شکل کښې- لکه څنګه چې د تقطيع د قالب نه ښکاره ده'دا مصرعه يوه غبرګه مصرعه ده - د وېنا پهٔ وخت به

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکي پۀ پنځم سپلاب لږ وقفه کوي بيا به مخکښې پاتې مصرعه وايي- داسې مصرعه پۀ روا نه ويناکښې خپل ابلاغ نۀ شي کولې - پۀ قالب کښې يې خجن سپلابونه شلورم او دولسم دي خو د وينا پۀ وخت به يو خجن سپلاب شلورم او بل نهم شي -

۵ - پنځم اوږد رکني بحر (پنځم ماخ)

د پنځم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي ښاخ پنځۀ (۵) سپلابيزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځۀ سپلابيزې مصرعې چې يوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د شلورم ښاخ غبرګه لس (۱۰) سپلابيزه مصرعه ترېنه جوړېږي اوس چې داغبرګه لس (۱۰) سپلابيزه مصرعه يو ځل بيا غبرګه کړې شي نو د دې پنځم ښاخ شل (۲۰) سپلابيزه مصرعه ترېنه جوړېږي - نن صبا پۀ نوي کهول کښې ، د غزل پۀ لړ کښې د شل سپلابيزو مصرعو جوړولو رجحان پۀ زياتېدو دے -

اوس پۀ دې ښاخ کښې شوے د ادريس خان ادريس د غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

لۀ دې ماحوله لۀ دې رواجه ساه مې ډوبېږي د ژوند پۀ لارکښې
د ګل پشانې هر يو ارمان مې وينم رېژېږي د ژوند پۀ لارکښې
مينه پۀ لرے او نزدے نۀ ده څۀ که جدا شو مونږ يو تر بله
زړۀ کښې ساتم دې زړۀ کښې ساته مې وخت به تېرېږي د ژوند پۀ لارکښې
تا خو به وېل چې دا کېدے نۀ شي چې تا زۀ پرېږدم تنها جنانه
نن راته وايې پۀ نيمه لارکښې لارې دوې کېږي د ژوند پۀ لارکښې
جنانه راشه د خدا ای دپاره زړۀ مې درزېږي پۀ ځان يرېږم
هسې نه مړ يم چې تۀ را درو حادثې کېږي د ژوند پۀ لارکښې
ادريسه ورشه جنان خبر کړه چې درومي دومره پۀ سفر لرے
بيا دې قسمت دے چې څۀ رادرومي څۀ را پېښېږي د ژوند پۀ لارکښې

لاندې د ادريس د غزل تقطيع کوم ؛

OWNED BY 0300 9792115

|۱ ۲ ۳ ۴| ۵| ۶ ۷ ۸ ۹| ۱۰| |۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴| ۱۵ |۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹| ۲۰|

الۀ دې ماحُوالها لۀ دې رواُاجها ا ساه مې ډوبُې ا ږيا د ژوند پۀ لُارا کښې ا
اد ګل پ شُا انې اهريوارمُان امې ا اوي نم رې ژُې اږيا د ژوند پۀ لُارا کښې ا
امي نه پۀ لُا رےاو نز دےنُۀا دها اڅۀ که ج دُااشوامونږ يو تر بُ ا لها
ازړۀ کښې ساتُم ادې ازړۀ کښې ساتُه امې اا وخت به تې رُې اږي ادژوند پۀ لُارا کښې ا
اتا خو به وُېل اچې اداکې دے نُۀاشي ا اچې تا زۀ پرېږُا دم اتن هاج نُا انها
انن را ته واُايې اپۀ ني مه لُارا کښې ا الا رې دوې کُې اږي اد ژوند پۀ لُارا کښې ا
اج نا نه رُا اشها د خداي دپُاا رها ا زړۀ مې در زُې اږي اپۀ ځان ي رُې اږم ا
اه سې نه مُړ ايم اچې تۀ راد رُوا ا احا د ثې کُې اږي اد ژوند پۀ لُارا کښې ا
ااد ري سه وُراشها ج نان خ بُرا کړها اچې درو مي دُوم اره اپۀ س فر لُا رے ا
ابيا دې قس مُت ادےاچې څۀ رادرُوامي اا څۀ را پې ښُې اږي ادژوند پۀ لُار کښې ا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چونکه د دې ښاخ مصرعه اوږده ده نو په قالب کښې مو د نیمګړي رکن د یوۀ سپلاب دپاره فقط یوه هندسه رکن جوړکړے دے لکه |۵| ، |۱۰| ، |۱۵| ، او |۲۰| - مونږ به د ځان سره دا خبره په ذهن کښې یاده ساتو چې د یوې هندسې رکن نه درې سپلابونه غورځېدلي دي -

په دې تقطیع کښې دا هم ښکاره شوه چې ځلورم اوږد رکن په پوره توګه هم ځلور ځله تکرار شوے دے او هم دغه رکن بیا په نیمګړي صورت کښې هم ځلور ځله تکرار شوے دے- د دې ښاخ مصرعه شل سپلابه راغله او خجن سپلابونه یې ځلور (ځلورم،نهم،څوارلسم ، ا و نولسم) دي- د دې بحر په ځلورم ښاخ کښې خجن سپلابونه دوه وو-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ رکني بحرونه

کوم بحرونه چې لۀ لنډو(درې سپلابيزو) رکنونو ا ۲ ۳ ۱
څخه جوړېږي هغوي ته لنډ رکني بحرونه وايي - د دغو بحرونو هم شمېر کم دے او هم يې کارونه - د پښتو ټۀ ټولې شاعرۍ کښې د دغو بحرونو کارونه ټۀ اوړو کښې د مالګې برابره هم نۀ ده - د دغو رکنونو ټۀ تکرار سره چې کوم "اهنګ" پيدا کېږي هغه لۀ ساده وېنا نه ډېر لرے دے نو ځکه ټۀ دغو بحرونو ژبه اړول لږ ګران وي ټۀ خلاف د اوږد رکني بحرونو چې ټۀ هغوي باندې ژبه ټۀ اسانه روانېږي -

بحرونو ته د نومونو ورکولو ټۀ لړ کښې دې ته کتنه کېږي چې څجن سپلاب يې څويم دے او رکن پکښې کوم يو را دے - ټۀ دې وجه پېل لۀ هغه بحره څخه کېږي چې لومړے سپلاب يې څجن وي - ټۀ دغسې بحر کښې رکن هم لومړے راځي نو نوم هم د لومړي بحر ورکوو:

لومړے لنډ رکني بحر

تر نزدې ماضي پورې لومړي لنډ رکن ته خالي رکن او بحر ته يې خالي بحر ويئل کېدل ولې چې دا رکن د عروضو د پوهانو تر نظره نۀ وو تېر شوے - هر علم د ارتقا تر مدارجو لۀ تېرېدو پس وده مومي يعني پوهه يا علم جمود نۀ قبلوي - د علم د دې ارتقا يې فطرت لۀ کبله د علمِ عروض ټۀ لړ کښې نوے دريافت داهم دے چې اوس لومړے لنډ رکن او هم يې بحر موند شوے دے -

OWNED BY 0300.9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بحر د لومړي لنډ رکن |ُا ۲ ۳| چې لومړے سېلاب يې خجن دے د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دويم او دريم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار په لحاظ د دې بحر دري ښاخونه دي او هر يو ښاخ يې د يوۀ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي-

ا - ~~لومړے لنډ رکنې بحر (لومړے ښاخ)~~ : په دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن |ُا ۲ ۳| په پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي او په اخير کښې د يوۀ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي - مصرعه يې اووۀ (۷) سېلابونه لري او خجن سېلابونه پکښې لومړے ، څلورم او اووم وي-

OWNED BY 0300 9792115

د بېلګې په طور په دې رکن جوړ شوي د محمد نور څلور شعرونه پېش کوم :

خوند کوي چين په جبين د نګار
سوال نۀ جواب وي نۀ دار و مدار
وران به کړي واړه په جل جل جل
زلفې لري الول- ول- ول
ماه د فلک دے که جن که ملک
لمر که قمر که سما که سمک
پا تې به شي يو ځل ځل ځل
زلفې لري- الول- ول -ول

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس د باندينيو شعرونو څخه دوه شعرونه (دويم او څلورم) د لړ بدلون سره ليکم چې هره مصرعه يې اووۀ سېلابه اوږده وي او د قاعدې تر مخه پۀ دې لومړي ښاخ کښې ځاي شي:

وران به کړي واره پۀ جل

زلفې لري الو ول

پاتې به شي پۀ يو ځل

زلفې لري الو ول

مونږه ګورو چې دا مصرعې پۀ لومړي خجن سېلاب شروع شوې دي ، اووۀ اووۀ سېلابونه لري ، هر دريم سېلاب (لومړے ، څلورم او اووم) يې خجن دے او هره مصرعه اووۀ (۷) سېلابونه لري . اوس دغه شعرونه د عروضو پۀ قالب کښې اچوم :

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
ورُان	به	کړي	وُا	ره	پۀ	جُل	-	-
زُل	فې	ل	رُي	ا	لو	وُل	-	-
پُا	تې	به	شُي	پۀ	يو	ځُل	-	-
زُل	فې	ل	رُي	ا	لو	وُل	-	-

نيمګړے رکن ۱ ۲

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - لومړے لنډ رکني بحر (دويم ښاخ) : پۀ دې ښاخ
کښې لومړے لنډ رکن | اُ ۲ ۳ | پۀ پوره توګه درې ځله تکرار
کېږي او پۀ اخير کښې د يوۀ سپلاب نيمګړے رکن هم غواړي -
مصرعه يې لس (۱۰) سپلابونه لري او خجن سپلابونه پکښې
لومړے ، څلورم ، اووم او لسم وي -

اوس د لومړي لنډ رکني بحر پۀ شروع کښې ليکلې شوو د محمد نور څلورو شعرونو څخه دوه شعرونه (لومړے او دريم) يو ځل بيا دلته وړاندې کوم ، کوم چې پۀ هم دغې دويم ښاخ کښې دي :

خوند کوي چين پۀ جبين د نګار
OWNED BY 0300 9792115
سوال نۀ جواب وي، نۀ دار و مدار
ماه د فلک دے که جن که ملک
لمر که قمر که سما که سمک

د لوستلو نه پس دا شعرونه د دې ښاخ پۀ عروضي پيمانه ګزوم :

اُ ۲ ۳	۴ُ ۵ ۶	۷ُ ۸ ۹	۱۰ُ ۱۱ ۱۲
خوُند ک وي	چيُن پۀ ج	بيُن د ن	ګاُر - -
سوُال نۀ ج	واُب وي نۀ	داُ رو م	داُر - -
مُاه د ف	لُک دے که	جُن که م	لُک - -
لمُر که ق	مُر که س	مُا که س	مُک - -

۱ ۲ ۳ نيمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باندیني بحث په رڼا کښې د تقطیع دې تجربې ته که په غور سره وګورو نو دا شعرونه د دغې ښاخ په معیار پوره پرېوځي -

۳ - ~~لومړے لنډ رکنې بحر (دریم ښاخ)~~ : په دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن |۱ ۲ ۳| په پوره توګه څلور ځله تکرار کېږي او په اخیر کښې د یوۀ سپلاب نیمګړے رکن هم غواړي - مصرعه یې دیارلس (۱۳) سپلابونه لري او ځجن سپلابونه پکښې لومړے ، څلورم ، اووم ، لسم او دیارلسم دي -

اوس د محمد نور په پورتنیو دوو (لومړے او دریم) شعرونو کښې لږ داسې بدلون راولم چې مصرعې یې تر دیارلس سیلابونو پورې اوږدې شي :

OWNED BY 0300 9792115

خوند کوي چین په جبین د نګار همېشه
سوال نۀ جواب وي نۀ دار و مدار همېشه
ماه د فلک دے که جن که ملک دے جنان
لمر که قمر که سما که سمک دے جنان

اوس د دې ښاخ په رکنونو کښې د دغو شعرونو تقطیع کول دي -

|۱ ۲ ۳|۴ ۵ ۶|۷ ۸ ۹|۱۰ ۱۱ ۱۲|۱۳ ۱۴ ۱۵||

|خوند ک وي|چین په ج|بین د ن|ګار ه مې|شه - -|

|سوال نۀ ج|واب وي نۀ|دار و م|دار ه مې|شه - -|

(c) ketabton.com: The Digital Library

اماه د ف | لُک دے که | اجُن که م | لُک دے ج | انُان - - |

| لمُر که ق | مُر که س | مُا که س | مُک دے ج | نُان - - |

١ ٢ ٣ ۴ نیمګړے رکن

پۀ دې تقطیع کښې دا صفا لیدے شي چې هره مصرعه دیارلس (١٣) سېلابونه لري - خج يې د لومړي سېلاب نه شروع کېږي او بیا يې هر دریم سېلاب خجن دے پۀ هره مصرعه کښې لومړے لنډ رکن پۀ پوره توګه څلور ځله تکرار شوے دے او پۀ اخیر کښې د یوۀ سیلاب پۀ نیمګړي صورت کښې را دے -

OWNED BY 0300 9792115

دویم لنډ رکني بحر

دا بحر د دویم لنډ رکن | ١ ٢ ٣ | چې دویم سېلاب يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي- د دې رکن لومړے او دریم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پۀ لحاظ د دې بحر درې ښاخونه دي- دا دویم لنډ رکن چې څو ځله هم پۀ مصرعه کښې تکرار کېږي نو پۀ پوره توګه تکرار کېږي او نیمګړے رکن نۀ غواړي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – ~~دویم لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ)~~: پۀ دې ښاخ کښې

دویم لنډ رکن پۀ پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي او نیمګړے رکن هم نۀ غواړي د دې ښاخ مصرعه شپږ (۶) سېلابه وي خو پنځۀ (۵) سېلابه هم کېدې شي- خجن سېلابونه يې دویم او پنځم دي - اوس پۀ دې ښاخ کښې شوے یو خپل غزل وړاندې کوم:

هغه نۀ څۀ کار کړي
نۀ کار نه انکار کړي
هر کار نه اسان دے
تنقید چې بسیار کړي
د غم استقبال کښې
خوشي کله بار کړي
اغیارنه به ځوک کړي
ګیله یار لۀ یار کړي
سالک بیرنډے دے
خو وار ته به وار کړي

OWNED BY 0300 9792115

د لوستلو نه وروستودا غزل د تقطیع د پاره د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې اچوم؛

|۱ ۲ً ۳| ۴ ۵ً ۶|

| ه غُه نۀ| څۀ کُار کړي|

|نۀ کُار نه| ان کُار کړي|

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر کُار نه	ا سُان دے
تن قیُد چې	بس یُار کړي
د غُم اس	تق بُال کښې
خو شُي ك	ډه بُار کړي
اغ یُار نه	به څُوك کړي
کي لُه یار	لۀ یُار کړي
سا لکك بی	ړن دُے دے
خو وُار ته	به وُار کړي

۲-------ا

OWNED BY 0300 9792115

۲ - ~~دويم لنډ رکني بحر (دويم ښاخ)~~ : پۀ دې ښاخ کښې دويم لنډ رکن پۀ پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او نيمګړے رکن هم نۀ غواړي - ددې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) سېلابه وي خو اتۀ (۸) سېلابه هم کېدې شي- خجن سېلابونه يې دويم ، پنځم او اتم دي - پۀ دې ښاخ کښې شوے خپل يو غزل وړاندې کوم ، پس لۀ لوستلو به يې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم:

يو ځل چې را ضي شي جنان بيا
د قرب مساوي شي هجرا ن بيا
چې غم شي د زغم نه با هر نو
ضرور سو د ا يي شي ا نسان بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ذوق او اخلاص را پيدا شي
پۀ عشق کښې کافي شي سامان بيا
چمن مې لۀ تند ې و چېږي
مګر که ساقي شي ا سمان بيا
سالک د زرۀ ملک جوګه نۀ دے
پکښې چې جاري شي بحران بيا

اوس يې د دې بناخ پۀ رکنونو کښې ځايوم ؛
| ۱ ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ |

يو ځُل چې	را ضُي شي	ج نُان بيا
د قُرب م	سا وي شي	هج رُان بيا
چې غُم شي	د زغُم نۀ	با هُر نو
ض رُور سوا	دا يُي شي	ا ن سُان بيا
چې ذُوق او	اخ لُاص را	پي دُا شي
پۀ عُشق کښې	کا فُي شي	سا مُان بيا
چ مُن مې	لۀ تُن دې	و چُې ږي
م ګُر که	سا قُي شي	ا س مُان بيا
سا لُک د	زرۀ مُلک جو	ګه نُۀ دے
پ کُښې چې	جا رُي شي	بح رُان بيا
۱ــــــــــ۲ـــــــــ۳

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - ~~دویم لنډ رکني بحر (دریم ښاخ)~~ : په دې ښاخ کښې دویم لنډ رکن په پوره توګه څلور ځله تکرار کېږي او نیمګړے رکن هم نۀ غواړي - ددې ښاخ مصرعه دولس (۱۲) سېلابه وي خو یولس (۱۱) سېلابه هم کېدې شي- خجن سېلابونه يې دویم ، پنځم ، اتم اویولسم دي - اوس په دې ښاخ کښې د امر دین شاعر لۀ یوې اولسي سندرې څخه پنځۀ مصرعې دلته را اخلم :

غریب ا مر د ینه یغبا ل دي کوټه شو
چې یار نازنین اوس لۀ تا بېګا نه شو
ساقي رخصت راکړ چې ځه مېخانې ته
مطرب حوا له کړم سارنګ و طبلې ته
بلبل ر و ا نه کړمه با غ و باغچې ته

اوس يې د عروضو په رکنونو کښې اچوم ؛

| ۱ ۲ُ ۳ | ۴ ۵ُ ۶ | ۷ ۸ُ ۹ | ۱۰ ۱۱ُ ۱۲ |

غ رُیب ا	مر دُي نه	یغ بُال دي	کو ټُه شو
چې یُار نا	ز نُین اوس	لۀ تُا بې	ګا نُه شو
سا قُي رخ	صت رُا کړ	چې ځُه مې	خا نُې ته
مط رُب ح	وا لُه کړم	سا رُنګ و	طب لُې ته
بل بُل ر	وا نُه کړ	مه بُاغ و	باغ چُې ته

۱ ــــــــ ۲ ــــــــ ۳ ــــــــ ۴

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لنډ رکني بحر

دا بحر د دریم لنډ (درې سپلابیز) رکن | ۱ ۲ ۳ُ | چې دریم سپلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - د اخیر رکن نه یې دوه سپلابونه غورځېږي نو نیمګړے رکن یې تش د یوهٔ سپلاب پا شي-

کله چې مونږ د یوهٔ بحر تر ټولو لنډ یا لومړے ښاخ معلومول غواړو نو د هغهٔ بحر د یوهٔ پوره رکن او بل د نیمګړي رکن سپلابونه سره جمع کوو - د دغې اصول لهٔ مخې اوس چې د دریم لنډ رکني بحر تر ټولو لنډ یا لومړے ښاخ جوړوو نو چې د یوهٔ پوره رکن (درې سپلابیز) او بل د یوهٔ سپلاب نیمګړي رکن سپلابونه سره جمع کړو نو څلور سپلابونه لاس ته راځي او هغه هم پهٔ دې ډول چې پهٔ دې څلورو سپلابونو کښې دریم سپلاب خجن وي اوس ستونځه دا ده چې د دریم اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ جوړښت هم داسې دے چې پهٔ څلور سپلابه مصرعه کښې یې دریم سپلاب خجن وي - د دغو دواړو جلا جلا بحرونو د مصرعو عروضي جوړښت به پهٔ یوهٔ شان داسې وي :

| ۱ ۲ ۳ُ ۴ |

اوس به دا ابهام پیدا کېږي چې یوه خاصه مصرعه مونږ د کوم بحر وشمارو ؟

د دې ستونځې د هوارولو د پاره دا اصول وضع کړے

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوے دے چې د دریم لنډ رکني بحر د لومړي ښاخ په جوړولو کښې به دریم لنډ رکن دوه ځله په پوره توګه او یو ځل په یوهٔ سیلابیز د نیمګړي شکل په توګه تکرار کیږي نو بیا به د دې ښاخ مصرعه اووهٔ (۷) سېلابه راشي او د دریم اوږد رکني بحر سره به یې توپیر (فرق) ښکاره شي -

ا - ~~دریم لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ)~~: د پورتني بحث په رڼا کښې د دې ښاخ مصرعه د دریم لنډ رکن |ا ۲ ۳| چې دریم سېلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن دوه ځله په پوره ډول او یو ځل په یوهٔ سېلابیز نیمګړي ډول تکرار کېږي - مصرعه یې اووهٔ (۷) سېلابه اوږده وي او خجن سېلابونه

OWNED BY 0300 9792115

پکښې دریم او شپږم وي- په دې ښاخ کښې شوے یو خپل غزل د لوستلو دپاره پېش کوم :

د اقا ستا مقام دے
د زما د غلام دے
چې مرید د مراد شم
د طلب مې انجام دے
ګنا ه ګا ر مقتد ي یم
محبت مې امام دے
اوس توبه شوه رایاده
دځوانۍچې مابنام دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

سالک یارته اشعارکښېږي
ور لېږي سلام دے

د لوستلو نه پس یې اوس د دې ښاخ پۀ عروضي سانچه
کښې اچوم :

۱ ۲ ۳	۴ ۵ ۶	۷ ۸ ۹
د ا قا	ستا م قام	دے - -
د ز ما	د غ لام	دے - -
چې م رید	د م راد	شم - -
د ط لب	مې ان جام	دے - -
ګ نا ه ګار	مق ت دي	يم - -
م حب بت	مې ا مام	دے - -
اوس تو به	شوه را يا	ده - -
د ځوا نۍ	چې ما ښام	دے - -
سا لک يار	ته اش عار	کښېږي - -
ور لي ږ	س لام	دے - -
ا------۲-----نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - ~~دريم لنډ رکني بحر (دويم ښاخ)~~

بحرِ خفيف د عربي عروضو د مرکب بحرونو څخه يو مشهور بحر دے - دا بحر د وعظ او اخلاقي مضمونونو د پاره زيات مشهور دے-د بحرِ خفيف سالم وزن داسې دے:

فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن

د دې بحر سالم وزن کم او زحافات يې زيات استعمال کېږي - د دې بحر يولس وزنونه دي -

دا بحر د مسدس (يوه مصرعه کښې درې او دوو مصرعو کښې شپږ رکنونه) په صورت کښې زيات کارو کېږي - د عروضو د تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې په بحرِ خفيف کښې ليکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو د " دريم لنډ رکني بحر" په دويم ښاخ کښې راځي لکه د دولت لواڼي له يوه غزل نه اخيستې شوې دا مصرعه :

دا جهان دے په مثل بهار

د دې ښاخ مصرعه د دريم لنډ رکن |ا ۲ ۳ُ | چې دريم سېلاب يې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن درې ځله په پوره ډول او يو ځل په يوه سېلابيز نيمګړي ډول تکرار کېږي، مصرعه يې لس (۱۰) سېلابه اوږده وي او خجن سېلابونه يکښې دريم ، شپږم او نهم وي- په دې ښاخ کښې اولسي سندرې هم ويئلې شوي دي- دلته د نمونې په حيث د حاجي استرانه بلوچستاني

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سندرې څخه لومړۍ نیمه برخه را اخلم :

بلبلان نن پر لور د بوستان ځي
د بهار موسم را خزان ځي
بورا ګان نن د ګل کړي سپلونه
عندلیب په باغچې کښې خندان ځي
طبیبان د عا لم سو بې خونده
له علاج یې واپس بیما ران ځي
د ترکانو پر ملک لوي خطر دے
نن عراق ځي کابل ځي ایران ځي
په دنیا کښې هر خوا خرخشې دي
ټول قومونه د جنګ پر میدان ځي

OWNED BY 0300-9792115

د سندرې دا برخه د دې ښاخ په عروضي ساخت کښې ګورم :

|۱۲ ۱۱ ۱۰| ۹ ۸ ۷| ۶ ۵ ۴| ۳ ۲ ۱|

|بل ب لان| نن پر لور| د بوس تان| ځي - -|
|د ب هار| مو سم را| خ زان| ځي - -|
|بو را ګان| نن د ګل| کړي سپ لو| نه - -|
|عن د لیب| په باغ چې| کښې خن دان| ځي - -|
|ط بي بان| د عا لم| سو بې خون| د ه - -|
|له ع لاج| یې وا پس| بي ما ران| ځي - -|
|د تر کا| نو پر ملک| لوي خ طر| دے - -|

(c) ketabton.com: The Digital Library

ا نن ع راُق ا ځي کا بُل ا ځي اې راُن ا ځي - - ا

ا پۀ دن يُا ا کښې هر خوُا اخر خ شُپ ادي - - ا

ا تهول قو موُا نه د جُنګ ا پر مي داُن ا ځي - - ا

ا ـــــــــ ۲ ـــــــــ ۳ ـــ نيمګړے رکن

۳ - ~~دريم لنډ رکني بحر (دريم ښاخ)~~ : د دې ښاخ مصرعه د دريم لنډ رکن ا ا ۲ ۳ ا چې دريم سپلاب يې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن څلور ځله پۀ پوره ډول او يو ځل پۀ يوۀ سپلابيز نيمګړي ډول تکرار کېږي، مصرعه يې ديارلس (۱۳) سپلابه اوږده وي او خجن سپلابونه پکښې دريم ، شپږم، نهم او دولسم وي- پۀ دې ښاخ کښې غزل هم شتون لري او نظم هم - پۀ دې ښاخ کښې لکلې شوې د درويش دراني د يوې سندرې څخه سر بيت او دوه بندونه را اخلم :

تۀ مې ګل زۀ بلبل، ستا د مخ صفت وايم

تۀ د بل شوے جنانه خو زۀ به تل ستا يم

ستا دلارې اغزي پۀ خپل زړۀ کښې رانغاړم

چې وي ستا پر نامه ، پۀ هر هغه درد وياړم

د ملال پۀ دا حال سروکال زۀ رضا يم

دا خبره تر لمر هم روښانه ده ماته

چې غوږ نۀ تۀ زما شور او غوغا ته

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو درویش به همېش بیا هم داسې لګیا یم

ته د بل شوې جنانه خو زهٔ به تل ستا، یم

اوس به دا سندره د دې ښاخ پهٔ عروضي چوکاټ کښې د

ځایولو کوشش هم وکړم :

|۱ ۲ ۳ُ| ۴ ۵ ۶ُ| ۷ ۸ ۹ُ| ۱۰ ۱۱ ۱۲ُ| ۱۳ ۱۴ ۱۵ُ |

|تهٔ مې ګُل| زهٔ بل بُل| ستا د مُخ| ص فت واُ| یم - - - |

|تهٔ د بُل اشوې ج نُا| نه خو زُهٔ| به تل ستُا| یم - - |

|ستا د لُا| رې اغ زُي| پهٔ خپل زړُهٔ| کښې ران غُا| ړم - - |

|چې وي ستُا| پر نا مُه| پهٔ هر هُ| غه درد ویُا| ړم - - |

|د م لُال| پهٔ دا حُال| س رو کُال| زهٔ ر ضُا| یم - - |

|دا خ بُ| ره تر لمُر| هم رو ښُا| نه د ه مُا| ته - - |

|چې غوږ نُهٔ| ني تُهٔ| ز ما شُور| او غو غُا| ته - - |

|خو در وُېش| به ه مُېش| بیا هم دُا| سې لګ یُا| یم - - |

|تهٔ د بُل اشوې ج نُا| نه خو زُهٔ| به تل ستُا| یم - - |

۱ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ۲ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ۳ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ۴ ـ ـ ـ ـ نیمګړې رکن

ناویئلي دې پاته وي چې د ټپې دویمه مصرعه هم

دیارلس (۱۳) سېلابونه لري او دا لنډ رکني دریم ښاخ هم ؛ خو د ټپې

دویمه مصرعه پهٔ دې ښاخ کښې ځکه نهٔ ځائیږي چې د هغې خجن

سېلابونه بېل دي ا و د دې ښاخ بېل دي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخذ لیک یاکتابیات (Bibliography)

۱ –عروض و بدیع ، ډاکټر صابر کلوروي (شعبۀ اردو پېښور یونیورستي) ۲۰۰۱ ء علمي کتابخانه اردو بازار لاهور-

۲ –اصنافِ ادب ، رفیع الدین هاشمي ، سنګ میل پبلیکېشنز لاهور-

۳ – جوهرِعروض (اردو)، ۱۹۶۷ ء اغا صادق حسین،کوټه-

۴ _ پښتو عروض ، درویش دراني ، ۲۰۰۷ ء ، صحاف نشراتي مؤسسه کراچي-

۵- پښتو بدلمېچ ، دویم چاپ ۲۰۱۰ ء ، دوکتور مجاوراحمد زیار ، دانش خپرندویه ټولنه پېښور-

۶- د پښتو ژبې او ادب تاریخ ۲۰۰۶ ء (ایم اې پښتو او سي ایس ایس لپاره) ، پروفېسر حنیف خلیل، یونیورستي پبلیشرز قصه خوانی پېښور-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- علم و ادب ، ۲۰۱۲ ء ، مقدر شاه مقدر، نیوز اېجنسي جمرود نیو مارکیټ -

۸- چاربېته (pdf file) ، شیرین یار یوسفزے ، ناچاپ نشر ۲۰۱۱ ء، www.pukhto.net/ebook-journal.php%3Fmain-ebook-id%3D1

۹- د پښتو املاء (څوارلس حرفونه دوه ویشت اوازونه) ، منتظر بېټنے ، پرمختګ بنو ۲۰۱۲ ء-

OWNED BY 0300 9792115

۱۰- پښتو قاعده (د اول ادنیٰ د پاره)،خیبر پښتونخوا ټېکسټ بک بورډ پېښور، پښتوقومي نصاب ۲۰۰۹ ء-

۱۱- د پښتو عروض ، میاشرف ، پښتوټولنه کابل، ۱۳۴۴ل -

۱۲ - مخزن ، اخوند درويزه باباؒ ، دویم اېډیشن ، پښتو اکېډمي پېښور ۱۹۸۷ ء -

۱۳ - د خوشال خان خټک کلیات

(c) ketabton.com: The Digital Library

،دانش خپرندویه ټولنه ۲۰۱۰ ء / ۱۳۹۱
ل -
۱۴- دېوانِ عبدالرحمان بابا مومند ، تاج
محل کمپني محله جنګي قصه خوانی
، پېښور
۱۵- رنګونه بهارونه ، ۲۰۰۷ ء ،غازي
سیال ، دانش خپرندویه ټولنه پېښور -
۱۶ - اکسفورډ اېډوانسډ لرنرز ډکشنري
،څلورم اېډیشن ۱۹۸۹ ء ، اکسفورډ
یونیورسټي پرېس -
۱۷ - شعري غورچاڼ ، انتخاب ،
۲۰۰۷ ء ، خورو عمردراز مروت،
دانش خپرندویه ټولنه -
۱۸ - وفا ، پروفېسر رحمت الله درد ،
۲۰۱۰ ء،دانش خپرندویه ټولنه پېښور -
۱۹ - غزو ،امیرحمزه خان شینواري ،
حمزه اکېډمي ، څوارلسم اېډیشن
۲۰۱۰ ء، جدون پرنټنګ پرېس پېښور -
۲۰ - سرچینه ، جاوېد احساس ، اول

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځل ۲۰۱۰ ء ، الميزان پبلشرز لاهور-
۲۱ - بنګالۍ سندرې ، د قاضي نذرالاسلام نظمونه پهٔ پښتو ژبه ، ۱۹۶۴ ء، محمد نواز خان طائر، پښتو اکېډمي ، خيبر مېل پرېس پېښور -
۲۲- د مينې غېږ،طاهر کلاچوي ،الجمعيه اکېډمي محله جنګي پېښور ،۱۹۹۷ ء، منظور عام پرېس پېښور-
۲۳ - ژغژغهٔ ، مؤلف بېتاب عادلوي ، ۲۰۰۶ ء، خورو تنقيدي ټولنه بنو ،العمران پرنټرز بنو -
۲۴ - مثالونه مشالونه ، شېخ نور علي نور ، ۲۰۱۳ ء، دي پرنټ مېن پرنټرز پېښور، محکمه ثقافت خيبر پښتونخوا -
۲۵ - ناچاپ شعري اثر ، عبدالسلام بېتاب
۲۶ - ناچاپ شعري اثر ، دمساز شاهين -
۲۷ - ناچاپ شعري اثر ، نقيب الله

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سالک-

Da Pakhto Sher Uroozi Nizam

ازغن سفر

"د پښتو شعر عروضي نظامٌ" زما د ښو د ډېر ګران ملګري نقيب الله سالک هغه زيار دے چې زۀ تر اوسه حېران يم چې د عروضو د موضوع د انتخاب پۀ وخت د دې سړي مازغه پۀ ځاې وو که نه ------! ځکه چې ښاغلي سالک چې کومې غنې پۀ لاسونو کښې راټيولې دي دا د هوښيارو لېونو کار دے ------ معلومه نۀ ده چې د ازغو او اور پۀ دې مزل کښې به يې څومره سختې زغملې وي؟ د کوم کوم طوفان سره به مخ شوے وي؟ د دې کتاب ځېړنې به چا، چا ته مجبور کړے وي ؟ لوستونکي د دې اندازه کولې شي- خو دې ښاغلي شکست نۀ دے منلے او د خپلې مورنۍ ژبې پښتو يې يو بې حده مشکل اړخ ما او تاته رابرسيره کړے دے-

اګر چې زمونږ څو مشرانو هم پۀ دغه موضوع زمونږ لار ښودنه کړې ده هغه مشران چې د ننني پښتو ادب محسنان او استاذان دي، خو سالک پۀ صورت کښې چې کوم ساده باده يو کلي وال سړي کوم کار کړے دے هغه يې زما پۀ خيال د خپل قد او وس نه ډېر زيات او پۀ زړه پورې کړے دے چې ډېر د ستائينې وړ دے- د ځېړنې کار هيڅکله هم حرف آخر نۀ شي کېدے، دا سفر به که خير وي جاري وي خو تر دې دمه پۀ دې موضوع د سالک کړاؤ هغه کارنامه ده چې سالک د پښتو ژبې سوچه مينَن ثابتوي او ښاغلے سالک به په پښتو ادب کښې هميشه ياد ساتل کيږي-

پۀ ډېره مينه

رشيد جوهر

رسالپور

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library